

דבורה בארון

ספורים

הוצאת «דבר» תל־אביב תרפ״ז

הקובץ מכיל ספורים משנות תר״ע — תרע״ד ותר״פ — תרפ״ד

התוכן:

בְּרֵאשִׁית

על אמא שלי, הרבנית מז'וז'יקובקה, מספרים בעיר מולדתי הקטנה כך:

היא, הרבנית, הובאה לכאן לפני כמה שנים מאיזה כרך רחוק אשר במדינת פולין.

שם, בתוך הכרך הרחוק ההוא, הפולני, היה להם להוריה בית אבנים, שהוא עשוי כמין ארמון, גזוזטראות ועמודים, ורום קומתו — עשר אמות באַמת בני פולין. מלבד זה היה להם גן של טיול על־יד ביתם, ובין עצי הגן הזה — ערוגות פרחים ומזרקות אבן, מזרקות אשר מימיהן נובעים ועולים מאליהם, מעין דוגמא של מי־מריבה. היש פלא, שבבוא הרבנית אל ז'וז'יקובקה הקטנה ובהביטה אל חֻרבן בית־קהִלה ועזובת חצרו, התעכבה זקופת קומה ועקשנית על יד הפתח והחליטה שלא תכָּנס.

אל הבית נכנסה אמנם אחר כך. היא הסירה מעל ראשה את כובעה, בגלותה מתוך כך פאה נכרית וזהובת־שער, עשויה תלתלים כלה — ונכנסה. אולם אחר כך, בלילה, בהגיע שמחת קבלת־הפנים לקצה, והקרואים נסתלקו כל אחד לביתו — צנחה בתלבשת הכרכים שלה אל הספסל הערום, בחדר הקהל, ובכתה ובכתה, בלי קץ ובלי הפוגות, בעוד אשר הוא, בעלה הצעיר, עומד על ידה בקפוטת משיו, חגור כלו באבנט רבנים — ואובד עצות.

את כל הספור הזה יש להתחיל בנוסחא אחרת, יותר־מתאימה — וזוהי:

כשצריך היה הרב החדש לבוא ולעלות על כסא הרבנות, צוה ראש הקהל לטאטא את הרחובות ולסיד את בית הכנסת כמו

בערבי פסחים ו„ימים נוראים". משום שמן התחנה צריך היה האורח לבוא ביום השישי אחרי הצהרים — שִנו הפעם בני העָירה ממנהגם ופקדו להסיק את בית המרחץ ביום החמישי לפני שקיעת החמה. בלילה ההוא הוסקו גם כל תנור וכירים בתוך הבתים. העופות, המיועדים לבשול, נשחטו. מוכי סנורים, לאור של מנורה קטנה, ובתוך צדי המטבחים התגודדו הילדים בני הגילים השונים — אחוזי שנה ובוכים במר נפש, כי בה בשעה שהאבות טרחו להשגיח על לחם השבת על יד התנור, כדי לרדותו בזמנו, עמדו האמהות על בניהן הקטנים, חפפו בתוקף וזריזות את ראשיהם ועמלו לאַחות את קרעי בגדיהם, כדי שלא לביש את פני הקהל בצאתם אל התחנה לקבלת הפנים.

למחרת בבקר, כשאך יצאה החמה מאחורי גג בית הכנסת, זזה העדה על טפה ונשיה ופשטה על השבילים המובילים לתחנת הרכבת.

אכן, מוזר היה מראה הקהל לבוש קרעי הצבעונין, המשרך את דרכו על פני מרחבי שדות בשעת הבקר המוקדמת הזאת, לאור השמש. האכרות, בנות הכפרים, אשר ישבו כפופות על ערוגות גנותיהן, הזדקפו בזו אחר זו ועמדו תמהות ומאהילות בידיהן על עיניהן, בהביטן זמן רב אחרי האספסוף המנֻמר ההולך הלוך והתגודד, הלוך והחלק על פני משטח הירק אשר מסביב.

בהגיע ההולכים אל ז'וז'יק הנהר, פרשו רבים מהם וירדו ועמדו על חופו, ובעוד אשר הבנות, צעירות העירה, נחנו בין קני הסוף והסתכלו בבבואותיהן, שאבו הזקנים מלא חפניהם מים, רחצו וגמאו והרוו את צמאונם.

אחרי עברם לא בלי פחד כר מרעה אחד, אשר כלבי העדר התהלכו בו חפשים כבני בקר, היה עליהם ללכת דרך שדה רחב ידים, אשר שְיָרי תבואתו שנקצרה הזדקרו בצפיפות מתוך האדמה וגרדו וגם הכאיבו לאלה, אשר הלכו יחפים, בלי נעלים.

אולם, הנה נראתה, לבסוף, התחנה עם בנין הקרשים שלה הצבוע ואטום החלונות, עם גגית הנחושת השוממה שעל יד פתחו והקִתון הקטן, הנתלה מעליה מכוסה חלודה ושלול בשלשלת... נשמע צלצול של פעמון — אחד, שני ושלישי. אי מזה הגיע קול שריקה, רעש וקשקוש אופנים, ואל הרכבת אשר התעכבה, הומה ורוגשת, על יד בית הנתיבות, נדחקו ובאו שנים אנשים מבני ראשי הקהל, שני בעלי בתים גבהי קומה ובעלי זקן, אשר מתוך מעילי השבת שלהם המעוכים, הציצו בתמימות מוזרה שרוולי צמר הדשים — והושיטו לרב הצעיר את כתב־הרבנות.

אמנם כן, לתוך בגדי האנשים האלה היו תפורים שרוולים, אשר הבליטו אולי יותר מדי בחרושם את הולין כל התלבשת ועתיקותה — והרבנית הצעירה, בהשענה בהן של כרכים על שמשיתה הלבנה, העבירה, כנדהמת, את ידה על פניה, מאמינה ואינה מאמינה למראה עיניה.

— הן כמחצית העדה היא יחפה — חלף כעין רעד את נופה, בהסתכלה בקהל הנלהב, אשר הלך הלוך והצטפף, הלוך והקף את בעלה הצעיר, ואשר אצל רבים מהם, שהלכו אמנם יחפים, בלי נעלים, היו הרגלים מכוסות בוץ עד עצם הארכובות, אף־על־פי שרק אמש התרחצו בכונה בבית המרחץ.

אולם הנה הרעישה את האויר תרועת הצוצרה, אחר כך נשמע קול התוף ונהמת הפנדורה, והתהלוכה זעה: הרב הצעיר בקפוטת המשי באמצע, ובעלי הבתים, השובי העדה, מימינו ומשמאלו, מסביבם — אספסוף. תרועות גיל ותמרות אבק, ובתוך העגלה עלובת הרתמה המשתרכת אחריהם, יושבת הרבנית בכסיות זַמשָה לבנות, ונוצת בת־היענה היחידה שעל כובעה מתנעעת באויר אילך ואילך — בהתאם לתנועות העגלה.

בזה אחר זה חלפו: הורשת העצים, אשר בקרבת התחנה, ערמות התבואה הזעומה, מעושת השבלת, המוטלת בפאתי השדות,

נשי האכרים קטנות הקומה, הליטאיות, שהתינוקות קשורים להן בעריסות בד מאחוריהן, כלבי הכפר מחוסרי המזג, הנובחים בקול צרוד ובאפס המדה — ולפני עיני האורחת נגלתה, לבסוף, העירה עם קבוצת בתיה הדלים, הנשענים פה ושם על משענותיהם, עם קילון העץ הבודד, הנתלה עזוב, כל כך עזוב, על פתחי בארו, וטחנת הרוח רפת־הכנפים הצונחת באפיסת כח לרגלי גבעת האשפה...

מכאן, מעל מושב הקש אשר בתוך העגלה, אי אפשר היה שלא להרגיש גם במדפי העץ הקטנים, אשר היו צמודים־אחוזים בתוך כרכובו ולבין מרישיו של כל בית ובית, ואשר עוגות הגבינה, שנתיבשו שורות־שורות לארכם ולרחבם, היו עשויות כֻּלן כעין משֻׁלש וכל כך דומות זו לזו בתבניתן, עד שקשה היה להאמין, כי רק בידים יֵעָשו אלה ולא במכשיר ומכונה.

בעוד זמן מה נראה גם „בית הקהל" בעצמו, בית קטן ועתיק יומין אשר יִשָּׁעֵן אף הוא, כיתר חבריו, על שתי משענות, ואשר בתוך ערמת האשפה שבחצרו — ראה זה פלא — עומדת מוכנה ומזומנת עז חולבת, עז לבנה ותמימת עינים, אשר בהרגישה בעגלה שהתעכבה על יד הבית, קמה ונגשה אליה בלי חפזון, ובהשענה ברגליה הקדומות על אחד האופנים, הוציאה מלא־הפה קש מתחת למושב הרבנית — ועמדה ולעסה ברצינות של עז.

וכאן הנה קרה זה, מה שמספרים בדבר עקשנותה של הרבנית ומֵאוּנה להרכין את ראשה, כדי להכנס בפעם הראשונה לבית הקהל.

האשה הזקנה, אשר הָעמדה לשרת בבית הזה עוד בטרם באו בעליו, ספרה אחר כך בפרטות גמורה, איך שהיא, הרבנית, התנפלה בכל מלא תלבשתה על ספסל הקהל והתיפחה בלי הרף, שעות־שעות, בעוד אשר הוא, הרב בעצמו, התהלך לאורך החדר, מיצר ולבוש שיראים, ומבלי אשר ידע למצוא אף מלת נחומים אחת. כשהגיעו, לבסוף, הדברים לידי כך, שהיא, הרבנית, בהרימה את

ראשה מעל הספסל, הביטה אליו מתוך שטף דמעותיה והזכירה לו את ה„בריה" המשונה הלזו. העז — לא נתאפק וצחק, בהתעכבו מתוך כך רגע אחד על יד הספסל, על ידה.

— אכן עז צעירה ובלתי מנוסה הנך עדין את בעצמך — אמר, בהביטו אליה מלמעלה למטה, כאם זו המביטה לילדה, ובראותו כי צוהקת הנה אף היא — כתהלה מתוך התיפחות, ואחר כך בלי התיפחות, בלי דמעות כלל, עד אשר נרגעה, לבסוף, לגמרי.

ארֻכים ותמוהים נמשכו אחר כך הימים. ימי סוף־קיץ בהירים בתוך עירה ליטאית נדחת. המפות רקומות המשי, אשר הוצאו פעם בפעם מתוך ארגזי המהר, הבליטו עוד יותר, מדי הפָּרשן על השלחנות, את דלדול רצפת החמר ושְׁחור מפלי הקירות אשר מסביב. הוילונות דקי האטון היו רחבים וגדולים, הרבה יותר גדולים ממדת גופי החלונות, והרבנית הצעירה, בהעבירה את המסמרים עם קשורי המשי ממקום למקום, ובהתרחקה, אחרי קבעה אותם, מסתכלת ומיצרה על אי־ההתאמה, אי־ההתאמה הנמורה — נמלכה, לבסוף, ועמדה והחזירה אותם אל ארגזיה.

הימים היו אמנם ימי קיץ בהירים, כאמור, ובבקר־בבקר, בהקיצה משנתה ובפתחה בעצם ידה את תריסי החלונות, תמהה לראות את שפע הזהר אשר שטף והציף את הכל מסביב. ואם מן הצד האחד נראה רחוב העירה מאובק ושומם על בתיו מחוסרי הצבע, הרהיב לעומת זה את העינים מן הצד השני כר המרעה הגדול, כר ירוק ונרחב, אשר פני השמים, המשתרעים עליו ממעל, שלוים היו וכחולים לא פחות משמי הכרך אשר בפולין המדינה.

כאן, על מצע הדשא, התהלכו עוד מאז עלות השחר עִזֵי העירה, געו וכססו את גבעולי הירק, בבלען אותם ביחד עם אגלי של הבקר; מהן נטפלו לבניהן הגדיים, התחככו ולקקו ונ־דום

בקרניהן, ומהן פרשו והתרחקו עד חופו של ז׳וז׳יק, שחו וגמאו בעצלתים את מימיו, בו בזמן שהנשים, קונותיהן, עמדו עליהן בספלים וכלי חליבה, שדלון וחלבון בקלות וזריזות, בשוחחן מתוך כך אשה עם חברתה, מקרוב ומרחוק.

לא פחות מלבב היה אחר כך המראה על יד הבתים, בתוך הרחוב פנימה, כאשר הגיע הזמן לשלוח את התינוקות לבית רבן, והאמהות, בעמדן לפני מדפי העץ — אשה־אשה וחמשה־ששה פעוטים מסביבה — בר־יו וסלקו את עוגות הגבינה, ופרסו וחלקו פרוסות לילדיהן, אלה הילדים אשר למרות היותם לבושים סחבות ומחוסרי נעלים, צהלו וקפצו על יד אמותיהם לא פחות מגדיי העזים אשר בכר המרעה הקרוב.

כל המחזה הזה נמשך אמנם זמן לא רב ביותר; כעבור רגעים מספר נפסקה התנועה על יד הבתים, ובתוך הרחוב פנימה השתררה כמעט דממה, אולם תחת זה בקע עכשו ועלה מתוך הסמטה הקרובה קול אדיר, קול תינוקות של בית רבן, אשר הלך הלוך וגבור, הלוך ונסור בתוך האויר מסביב בלי קץ, בלי הרף — מן הבקר ועד הערב.

הרב הצעיר, בעברו פעם את חדר הקהל, כדי להוציא ספר מארונו, ובראותו מתוך כך איך שהיא, הרבנית, עומדת תוהה ונרגשת ומקשיבה לקול הזה הבלתי פוסק, חִיך מטוב לב, ובהתעכבו רגע אחד, עם הספר המבוקש בידו, שאלה, אם הספיקה כבר לראות את קופסאות הצדקה, שמספרן רב כל כך בתוך בתי העֹני האלה.

ואמנם כן, באותו מקום גופו, אשר שם היה צמוד המדף עם עוגות הגבינה מבחוץ, נמצאה כמעט בכל בית, מעבר לשני של הכתל, מבפנים, שורה שלמה של קופסאות־פח, אשר על צלעותיהן העגולות נחקקו באותיות בולטות ראשי־התבות של כל מיני ישיבות שבעולם.

את אופן זריקת המטבעות אל תוך הקופסאות הללו הצליח לצַלֵם עובר אורח אחד, אשר נזדמן לכאן, פעם, בערב שבת, לדאבון לבם של כל בני העירה.

הוא, האורח הזר, בעמדו במקרה על מפתן חדר אכסניתו ביום הששי עם שקיעת השמש, ראה לתמהונו את בעלת הבית, כשהיא מוציאה מתוך צרור מיוחד מטבעות נחושת קטנות ומסדרת אותן קבוצות־קבוצות על השלחן, שהרימה מעליו לשם זה את קצה המפה.

בבית היה הכל מסודר ומרוחץ למשעי. בראש השלחן רבצו מתחת למפית מיוחדת שתי חלות־השבת, בעוד אשר בקצה השני, ממולן, עמדו הנרות מתוקנים ומוכנים להדלקה. והיא, האשה, באספה את הכסף לקבוצותיו אל ידה, ובהרימה את הקטן שבילדיה אל שורת הקופסאות, הושיטה לו את המטבעות אחת־אחת, שיזרקן, בהקשיבה מתוך כך, בהבעה משונה על פניה, לצלצולן, וכאן — בהפנותה לפתע פתאם את ראשה, ובראותה את הארגז השחור שבידי האורח, ואת המעשה אשר יֵעָשה לה ולבנה, צנחה אל הספסל אשר בשפולי אותו כתל גופו, נשאה את קולה — ותבך.

אכן, משונים ותמוהים הם בני ז׳וזייקובקה אלה — נענעה הרבנית הצעירה בראשה, בהקשיבה אל הספורים אשר סופרו לה, אולם פניה הזכים לא הועמו עוד למישמע כל אלה, כמו קודם לכן, בראשית בואה לשבת בבית הקהל.

שלֵוה ונוחה היתה גם אחר כך, בבוא עונת הסתו הקודרת, ועל העירה סגר הבוץ הליטאי מכל עבר.

נובל ומקומט רבץ עכשו כר המרעה תחת שלוליות המים, בו בזמן שבתוך הרהוב פנימה התהלכו העזים, מדולדלות שער ונופלות בטן, וגעו בקול שיש בו כדי לזעזע את לב כל שומע.

מה נורא היה מראה החנויות האפלות עם שלטיהן הרופפים, התלויים בנס, ועם הדגים המלוחים ההולנדיים, אשר רבצו מבושלים

וקפואים בהבעותיהם, ושמתוך עיניהם העגולות, הפקוחות לרווחה, הציץ עכשו היאוש עצמו.

על יד הבאר אשר בככר השוק אפשר היה לראות בעצם היום את בעלי העגלה, הנגררים טפוחי־מים אחרי סוסיהם מחוסרי הרתמה ומושכים ברפיון ידים את הקילון החלקלק. שממו דרכי ז׳וז׳יקובקה, שממו.

בבקר־בבקר לא עוד יצאו הנשים אל מפתן בתיהן כדי לפרוס חריצים של חלב לבניהן, ואם נראתה על משטה הבוץ איזו אשה — ולא היתה זאת אלא אֵם גדלת־נפש, אשר צעדה בקושי, במגפים של גבר, בנשאה את ילדיה להדר מלמדם.

קשים, הוי, קשים היו הימים האלה בתוך העירה הנדחת אשר בגבולות ליטה. הרבנית הצעירה, בשבתה סגורה בתוך ביתה הקטן, ובהקשיבה לזעקת העז אשר מעבר לכתל — היתה לא פעם מתעטפת במעיל הפלוסין שלה המהודר, זה אשר נקנה באחד הכרכים שמעבר־לגבולין, ויוצאת והופנת מקש הגג ההרוס, ובהושיטה אותו בידיה הרכות אל מבוא הרפת, עמדה והכתה בסבלנות ורחמים עד אשר תלעס העז את הקנה האחרון.

בלילה היה בא הרוח, מתעלל במשטח הגג והורס נדבכי קש אחרים, חדשים. הרחק־הרחק מחוץ לעירה גבהו כלבי הכפרים ולעומתם נענו חבריהם מכאן, מסמטת הנכרים, בלילה ממושכה, עזובה — והרבנית הצעירה, בהקיצה משנתה עם שיָרי הלומות לבין עפעפיה — חלומות רחוקים עם בבואת אור כרכים — היתה מביטה אל תוך חלל אהלה הדל תמהה, מפוהדה מזה אשר תראה בהקיץ, אבל לא עוד מדוכאה כמו בימים הראשונים: ביחד עם המית הרוח שמעבר לחלונות, הגיע אליה גם קולו של הרב, היושב על יד השלחן לאור המנורה, וקורא והוגה ושר. ואם קרה שנתגלגלה אז דמעה מעיניה, ולא היתה זאת אלא דמעת־נחומים, אשר לקול השירה העגומה היא באה.

פעם, בלילה אשר כזה, ישב הרב בראש השלחן וסדר בקול את דרשת השבת של פרשת השבוע, פרשת „ויצא“. הוא העלה וחרז את חוליות הענין בקלות ושטף, בהאירו הכל באור סְברו המזוקק, כדרכו, ובבטאו כל מלה ומלה לחוד ובבירור, כמי שמרצה מטבעות.

הדבר היה בתחלת חדש כסלו, העונה היותר קשה אולי מכל עתות השנה. הגשם, אשר ירד בלי הפסק יומם ולילה, שטף גם את השבילים היחידים, האחרונים, אשר בצדי הדרכים והשדות. הלחם אזל מן העירה, אזל — והרב הצעיר, בשבתו על יד שלחנו, לאור המנורה, התעמק בענין יציאתו של יעקב מבאר־שבע, בדבר זה, איך שבא עליו השמש בתוך השדה, ואיך שבשכבו בודד ועזוב עם האבן הקשה למראשותיו, כבר בלילה ההוא, הראשון לגלות, הראה אותו אלהים את הסֻלם הנפלא, זה שהוא מֻצב ארצה וראשו מגיע עד עצם השמים.

„הנה אנכי עמך ושמרתיך“ — שר הרב מזוזיקובקה את דבר הבשחת האלהים, בשזרו הלאה את חוטי הארג של רקמת הדרשה, ובחזקו אותה פעם בפעם בראיות וסמוכין ממקומות שונים.

כי הנה בשעה שליסוד העיקרי ולנדבכי הבנין היו לו הפסוקים של פרשת השבוע — שמשו לו אמרות הנביאים והכתובים חמר מאהד ודברי קשוט.

כך, למשל, כשהגיע אל המקום אשר שם יסֻפר, איך פגש יעקב ברחל אמנו, ואיך גלל את האבן הכבדה מעל פי באר־המים -- הביא את הפסוק משיר־השירים, כי „מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה“.

מענין לענין בא גם לדבר ערינתה של רחל לילדים, ולזה, איך שזכר אותה אלהים, שמע אליה, ויתן לה בן:

„הרחיבי מקום אהלך, כי ימין ושמאל תפרצי“ — קם הרב הצעיר ממקומו והתהלך לארכו של החדר וסלסל את הדברים

בקול עגום ורך – כל כך עגום ורך, עד שהרבנית אשר מעבר למחיצה לא התאפקה, התרוממה ופשטה אל החדר את ידיה, כשמעיניה נוזלות־שוטפות הדמעות בלי הרף, בלי הפוגות.

היש צורך למסור את הדברים, אשר נאמרו אז ביניהם בדמי הלילה, בעצם עונת הסתו הנזעמה?

את כל הפרטים אי אפשר גם לדעת, אחרי אשר המשרתת הזקנה הרחיקה להציע באותו לילה את משכבה בקצה המטבח, אשר מעבר לחדר השני. מה שברור הוא רק זה, שהרב הצעיר, בעמדו עכשו על יד אשתו הבוכיה, לא עוד קרא לה בשם „פתיה", או „עז צעירה ובלתי מנוסה", כאשר עשה פעם, לפני חדשים, בראשית בואם לשבת בעירה. הוא שדלה רק בדברים מועטים, הזכיר לה אגב את הילד, אשר תחבק גם היא, הרבנית, בקרוב, כמו רחל אמנו בשעתה, ובהתקרבו כל שהוא אל ירכתי המטה, העביר פעם ופעמים את ידו על הלקת שביסה הטהור, ועמד וחכה עד אשר נרגעה ותרדם.

וימי הסתו בעירה הניעו, בינתים, לקצם ובמקומם בא ההרף, לבן, תקיף ומזהיר – וישנה את פני הדברים בבת אחת.

בתוך פרשות השבוע נמשכו עוד הענינים יבשים, קיציים וינעים.

פרעה בחלומו ראה את פרותיו על שפת היאור, רועות עדין באחו. בארץ כנען לא היה שבר, אזל הלחם מן המקום, והרעב היה כבד ומציק – וכאן בז'וז'יקובקה ירד השלג יומם ולילה, ירד וכסה את השדות והדרכים, והרבנית הצעירה, במצאה לה שמשה פנויה משכבת הכפור, נלאתה מספור את עגלות החרף, אשר נהרו עמוסות כל־טוב אל העירה.

עצי הלבנה, אשר הובאו ישר מן היער, נשתלהבו במבוא התנור תיכף להדלקתם, בלי שום קיסמים ועזרה מן הצד. בשורה אחת, בלי זיע, עלה עם דמדומי השחר עשן הארֻבות השמימה.

נקלפו תפוחי אדמה אמריקניים, תפוחי אדמה כבדי משקל ובעלי צורה, אשר כבר בראשית רתיחתם נבקעו לבקיעים קמחיים ומעוררי תאבון, ועל פני הבאר אשר בככר השוק חרק קילון העין באריכות, מלא תקיפות וישוב הדעת.

הגיעו ימי שובע לעירה, ובתוך הבאים לככר השוק נראו גם יהודים מבני הסביבה הרחוקה, כַּפרים שזופי פנים והבושי ברדסי אכרים, אשר בנפנוף פרוותיהם הכבדות, משופעות הצוארון, הכניסו לחלל העירה ריח ר ח ו ק, ריח של תנו־י עשרן ויערות־עד, המגיעים עד בצות פולֶסיה ואילך.

אחד מבני הכפר האלה, שבא לראות את הרב החדש בפעם הראשונה, הביא, מלבד שק קטניות, גם אוָז גדול, אוז מפוטם ולבן־הנוצה, אשר בהתיר המשרתת את החבל מעל רגליו, פשט מיד את צוארו אל הלול, ועמד וזלל את אכלה של התרנגלת בבטחון עצמי ובשלוַת רוח, השכיחים רק אצל בריות שמנות ושוות־נפש לקניני זולתן.

— אתם פטמו אותו ב„זה" — הראה הכפרי בקצה שוטו על שק האפונה, בהביטו פעם אל א־ון הספרים הגבוה, המגיע עד עצם התקרה, ופעם אל הרבנית, גבהת הקומה אף היא, אשר, בהיותה עטופה במעיל הפלוסין האצילי שלה, השחור, הובלטו עוד יותר צחות פניה וברק תלתלי הזהב של הפאה הנכרית שעל ראשה.

אולם הזקנה, משרתת הבית, בהרכיבה אה משקפי הנחשת על חטמה, חפנה מתוך השק והחליטה, כי „קטנית שכזו" ראויה להגנז לימים א ח ר י ם — לימי שמחה ו„מזל טוב" — נענעה בטוב לבבה את ראשה, בהסירה את המשקפים כדי להחזירם לתיקם, והרבנית הצעירה, בשבתה אחר כך, בערב, לאור המנורה, ובהעבירה את ידה על פני האפונים האלה, הצוננים משהו, והחלקים — הלפה אותה צמרמרת, אשר כמותה לא ידעה עוד למתיקות מעולם.

כעבור שבועות מספר התחילו להביא מן הסביבה גם עגלים רכים, נמולים מחלב, וראשוני מעשי החלב.

הגבינה, אשר הובאה בכדי חרס כפריים, רחבי בית־קבול, פעמים שהיתה מכוסה בשכבה דקה של כפור, אשר השמיע נפץ קל בשעת סלוקו. כדי ללושה ולעשותה עוגות, צריך היה להצינה מקודם על יד התנור ולחכות עד שתהא נפשרת ומתרככת — ואז היה מתפשט על פני הבית ריח מיוחד, ריח שהוא חמוץ משהו, אבל רענן ומזכיר את קרבת האביב.

בקלות, כמחליקים בעגלת חרף, עברו עכשו בזה אחר זה הימים. בתוך הבאים מתחנת הרכבת הופיעו, לבסוף, גם משולחי הישיבות, אשר נכנסו, אצילי זקן ועטופי אצטלאות של רבנן, אל הבתים, ובהסירם בפטישם המיוחד, הנקי מכל שמץ של חלודה, את קופסאות הפח למיניהן, סדרו את המטבעות הקטנות שורות־שורות על השלחן, בו בזמן שעל גבי הכתל הבהיר־המתין, כמתבייש במערומיו, המקום הפנוי לבין המסמרים...

ובתוך פרשת השבוע בא, בינתים, קץ לעקשנותו של פרעה ומאונו לשלח את בני ישראל ממצרים. המכות באו תכופות, חמורות ומפתיעות בהריפות המצאתן.

אחרי שלשת ימי החשכה בא הנגע האחרון, המכריע — מכת הבכורות. התבוסה היתה שלמה: משה ואהרן נקראו לפרעה באמצע הלילה, ובני ישראל נרחפו לצאת מבוהלים, בטרם הספיק אפילו בצקם להחמיץ.

בשעת הַחֲנָיָה על פי־החירות, לפני בעל צפון, קרה עוד אמנם מקרה קטן, בלתי נעים: בני ישראל נשאו את עיניהם, והנה — מצרים נוסע אחריהם. אולם הישועה באה כהרף עין: המים נבקעו והים נעשה לפני הנרדפים לחרבה, מבחר שלישיו של פרעה ירדו במצולות כמו אבן — ובני ישראל יוצאים ביד רמה.

היה בקר של שבת־שירה בעיָרה. על שמשות החלונות שבבית־הכנסת נמסה שכבת הקרה בשעת התפלה, וקרני השמש, שהדרו בעדן, השתטחו על שני אריות העץ, אשר רבצו כשני בני בקר טובי לבב, במרומי ארון הקדש ליד הפרכת.

נקראה שירת דבורה: מקול מחצצים בין משאבים שם תנו צדקות ה׳, מן השמים נלחמו, הככבים ממסלותם נלחמו עם סיסרא, — ובשעת ארוחת הצהרים, כאשר פתחו את הדלת כדי לזרוק דיסה לצפרים, התפרץ הביתה קול צפצופן והפיץ רוח חדשה מסביב, רוח של אביב, אשר אף־על־פי שהוא מתמהמה — בוא יבוא, במהרה בקרוב יבוא.

את בוא האביב בשרו בעוד זמן מה גם כלי העץ החדשים, אשר הובאו מן הכפרים למכירה, הוצא מן המשמורת הסלק, הנשים, בהגרן סנרי בד טהורים, באו לשאול ראשונות שאלותיהן בהלכות הפסח, ועד אשר הרב ישב בראש השלחן וטרח ועיין בספרו, לא שבעו הללו מהביט אל פני הרבנית הצעירה, אשר — בהיותה עכשו, אחרי לדתה, דקת גוף וכאלו גבוהה יותר בקומתה — יפתה כל כך בשמלה המרֻוחת שלה, שמלת צמר דקה ומרובת־קפלים, אשר ירדה לה מסביב בנוי של כרכים וכצניעות כאחת.

פעם, ביום אשר כזה, יצאה הרבנית אל הרחבה שלפני ביתה, לבושה אותה שמלה מרֻוַחת גופה, ובידה קרש דק ומהוקצע, אשר אך זה נגזר מארָן עול ימים.

בחוץ נשפו הגגות בצהלה. מאחורי גדרות הגנים קראו צעירי התרנגלים בצלילות וקצור — אביבית, והרבנית הצעירה, בהרימה את הקרש למעלה, סמנה במרומי הכתל את המקום, שאותו היא מַקצה למדף בשביל יבוש עוגות הגבינה בימות הקיץ, וקבעה בעצם ידה את המסמרים.

לקול הכאת הפטיש הקיצה התינוקת הקטנה, אשר היתה מוטלת בעריסתה, ובעטה ברגליה בשמיכתה, בהשמיעה מתוך כך

מין המיה, אשר דמתה מאד להמית מי האביב השוטפים במורד הקרוב. והרבנית, בהגיע אליה הקול הזה, מהרה וחזרה להדר הקהל, ובנשתה אל העריסה הקטנה, אשר היתה ריחנית ועשויה עץ חדש ככלי הפסח עצמם, נחנה אליה והסתכלה, ועל שפתיה נראתה בת־צחוק, אשר הלכה והאירה לאט לאט את כל פניה — הלא זוהי בת־הצחוק, שאנחנו, בני הרב מז׳וז׳יקובקה, ראינו אותה ראשונה, בבואנו לאויר העולם, ושעליה עוד יסופר פעם בפרקים אחרים.

הַיּוֹם הָרִאשׁוֹן

בזמן שאני נולדתי לאמי, רבנית העיָרה העניה ממעש, ילדה בעלת האחוזה, האשה התקיפה, את בנה הבכור, שהיה גם בנה היחיד.

בן־הנגידים הלזה היה לי אחר כך, במשך הזמן, לא פעם לשטן על דרכי בחיים.

כבר בפגישתנו הראשונה — פעם בצהרי קיץ, בשבת, ואני ילדה רפת־אונים, לבושה שמלת ציטץ ובלי נעלים, חותרת בשארית כחי אל יער הארנים אשר בקרבת האחוזה — שסה בי מאחורי הגדר את כלבי חצרם.

קול צעקתי היה, כנראה, מחריד מאד, בהתנודדי יחפה על אשפה זרה, בין חומות אטומות, ללא מוצא, כי גם מן השער הראשי, גם מן הגן הקרוב, באו הנערים המשרתים והשתיקו את הכלבים תוך־כדי־מרוצה, בקראם אותם בשמותיהם; ואז, בהשעני בצדי גדר אחת, אשר לטפס ולעלות עליה היה מן הנמנע, למעלה מכל כחותי, ראיתי אותו, את בן האדונים, כשהוא עומד בגרבי המשי הקצרים שלו, גלוי ראש וגזוז למשעי, עם ברק של זדון על פניו השבעים — ושנאתיו.

אבל כל זה היה אחר־כך כבר, „במשך הזמן", ויכתב אולי בפרוטרוט בספור אחר. הפעם חפצתי לספר רק את אשר קרני ביום חיי הראשון, יום חורף קצר ותפל עם עננים נמוכים ובלתי משמחים כלל על שמי עירתי.

עוד עם ערוב היום הקודם, בשעת הדמדומים, התעכבה על יד ביתנו מרכבת האחוזה, שבאה לקחת את אבי הסנדק לשמחת ה„ברית" של יום המחרת.

הפעמון שבצוארי הסוס, אשר צלצולו נעם עד מאד בתוך דממת בין הערבים, עשה את הרושם הכי מכוער על זקנתי מצד אבי, הרבנית מטוחֲנוֹבקה, שנתארחה עתה בביתנו.

בשאט נפש כמעט הביטה אל הרכב הנכרי, אשר בהכנסו מושלג, עם שוטו האריך מתחת לבית שחיו, הודיע, כי שמיכה לכסוי הרגלים אין אתו בעגלה, כי שכוח ,שכחוי הגבירה לתת.

— שמיכה תִמָצא גם אצלנו, עד כדי כך לא ירדנו עוד — בקשה למסור לנכרת הצעירה אשר היתה, אויה, קרובתה ובת־משפחתה — על כרחה, שלא בטובתה, אבל הן היה היתה מִבני משפחת הטוחנובקאים, ולא יועיל לה מאומה.

הוי, הדבר היה מסובך הרבה יותר ממה שאפשר לשער. היא, הגבירה הלזו, סרבה פעם, לפני שנים, להאריש לאיש, אשר עתיד היה לשבת על כסא הרבנות בז׳וז׳יקובקה, הוא אבי.

השדכן, אשר עבר את כל השטח שבין טוחנובקה ובין ז׳וז׳יקובקה ברגליו, בסובבו לשם זה שתי פעמים את ז׳וזייק הנהר, שב כעבור ימים מספר עם תשובת מֵאוּן מָחלטת, בהביאו רק רובל כסף שכר טרחה וקפוטת צמר, חדשה כמעט, אשר היתה ימים רבים לדראון לכל בני המשפחה.

את כל זה ספרה לי כעבור שנים אחותי, אשר גלתה לי עוד כמה דברים מן העבר, שהיה די מענין גם לפָני.

אותו בין השמשות, בצאת אבא אל האחוזה, ובירכתי הכירה הָדלקה מנורת פח כהה, מפקפקת בכח עצמה, נשתררה בתוך הבית שתיקה, אשר לא נפסקה שוב במשך כל הערב.

הילוֹנית, עם ברכת מזון של נשים בלבד בסופה, נאכלה ארוחת הערב על מפה מקופלת בשנים, בקצה השלחן — והרבנית מטוחנובקה, בהסירה מעל ראשה את שבים הציצין שלה המיוחס, אשר רק אחרי הפוש רב מצאה בין רהיטי העוני מקום כבוד

בשבילו, כבתה כבוי נמרץ, בנשימת זעף אחת, את המנורה, ולפי חריקת המטה, אשר נזדעזעה תחתיה בשכבה, אפשר היה לשער, כי לפני עיני רוחה מתנשא בבהירות גמורה מראה בית קרוביה, אשר בתוך האחוזה שמחוץ לעירה:

כסאות האולם מרופדי הפלוסין הסדורים גגידית על המרבד, נברשת הכסף המנצנצת ממעל בכל צבעי זגוניותיה, סירי הנחשת, המבריקים במטבח ממול התנור הבוער והדובשניות החמות, אשר הנבירה תגלגל, גלגל ושטוח במערוך, בנענעה מתוך כך בכל שפע מחרוזות הפנינים שעל צוארה.

בקיצור, המעטים הם המראות היכולים לעבור לפני עיני רוחה של רבנית זקנה, השוכבת בחדר כלתה בלתי האהובה, העניה כמעט, וקוראת פסוקי „קריאת־שמע" שלפני השנה?

כעבור שלש שעות, כשמנורת הפח הדלקה מחדש — ושוב לא כבוה — והתנועה, אשר התעוררה לרגלי הולדי, נפסקה, קמה בתוך הבית דממה, אשר כמוה לא ידעתי בשום עולם אחר לזרות.

הוי, לילה זה הראשון בבית אבות, בעצם עונת החורף הקשה, כשהתנור הוסק ביד זעומה כל כך, ושלהבת המנורה אינה בטוחה בכח עצמה.

בין השעה הששית והשביעית, כשאי־מזה הדרו, רפים וחורים, קוי אור הבוקר, יכולתי לראות כמעט בפרטות את אחורי הבירה, אשר התרוממה עירום ועריה אל מול פני עריסתי, ואשר מעשנתה השפלה, ערומה, ללא סיד וטיח אף היא, הציצה באפס כל תקוה אל החלל, כשהיא קורסת — ואינה נופלת.

נפלא ומושך את הלב היה גם הברג אשר הוזקר, עקום ומְחלד, בקורה מנגדי, ואשר בערירותו הגדולה בכל מרחב התקרה, מבוטל, ללא שום צורך (אף־על־פי שהן תקע אותו מי שהוא פעם במקום הזה), היה לי במשך שנים רבות כסמל כל אומלל ומיותר בחיים.

אולם הנפלא מכל היה קול חריקת נעלי הלבד, אשר הגיע אלי מאחורי מחיצת הקרשים, ושהלך הלוך וזעוף בה במדה שנדל והאיר היום.

בקצרה, מה יש כאן ללכת בעקיפין וסחור־סחור? וקנתי מצד אבי, הרבנית מטוחנובקה, זו אשר התארחה עתה בביתנו, לא היתה מרוצה מבואי לאויר העולם.

בנות — אמרה — ילדה לה כבר כלתה, הרבנית מחמילובקה, וגם הכלה השניה, הרבנית מבוריסובקה, וכבר קצה, אמרה, בחייה מפני הבנות הללו. הן לא לשם זה עוזבה את עסק השמרים שלה ואת ביתה אשר בטיחנובקה ובאה לשבת בבית בנה בז׳וז׳יקובקה — ובכלל:

— מה יגידו עתה „בחצר״?

בושה לספר, אבל יכתבו נא הדברים כפשוטם, כמו שקרו: באחת משעות הבוקר, כשאך הואר עד כדי שאפשר יהיה לכתוב, הכניסה את בנו של השכן, בן כורך הספרים, והקריאה לו את הדברים, אשר יכתב בשמה לבעלה, הרב מטוחנובקה.

במקום השבים המיוחס, זה אשר לו הציצין, היתה שומה עתה על ראשה מטפחת צמר, אשר נקשרה מתחת לסנטרה בקשר תקיף, איום כמעט.

כל שנאת הדורות של חותנת בלה לכלתה הצעירה התרכזה במשקפיה, כאשר נחנה אל השלחן להוכח, אם נכתב הכל כיאות על רוע מזלה בנוגע לשדוכי הבנים, וכאשר קם, לבסוף, הנער, אובד עצות, במנפי גבר שלא לפי מדתו על רגליו, ובקש להשתמט — רדפה אחריו עם גליון הניר בידה, כשהמשקפים צונחים לה באפס אחיזה מעל פניה.

בשעה העשירית, בערך, כשהקור בבית גָבר, והתנור עוד טרם הוסק, אפשר היה לשמוע שיחה כזאת בין שתי הרבניות, אשר משני עברי המחיצה:

— חמותי — התאנחה הרבנית מז׳וז׳יקובקה — צריך היה להשקות את התינוקת מי־סוכר.

— מי־סוכר? שאלה הרבנית מטוחנובקה רתת.

— אמנם כן, מי־סוכר — נפל קול הרבנית מזיוזי־קובקה — וגם לְכסותה בְבֶגד, פֶּן תצטנן.

— הֶ, השמעתם, „מציאה" גדולה, היא תצטנן — חרקה הרבנית מטוחנובקה בנעלי הלבד, באספה את מיני המאפה שהוכנו ל„שמחה", כדי להשיב אֶותם למוכרידהם.

בהחלט, היא דמתה לנמֵרה, בהתרוצצה כך בסנר הפסים שלה עתיק־היומין בתוך החדר, כשהמטפחת קשורה לה מתחת לסנטרה בקשר תקיף, איום כמעט.

בהיותה שרויה כל ימיה במחיצת בני־אוריָן ומקשיבה מתוך כך לשיחותיהם, ידעה גם כמה מאמרים ממאמרי חכמינו, זכ"ם לברכה, ביחס לבת וערכה בחיים.

כך, למשל, ידעה, שאם הבן נמשל ליין, הרי אין הבת אלא חומץ; אם הבן דומה לחטים, הרי הבת — כמוה כשעורים.

אמנם: צורך ליין וצורך לחומץ, אבל צורך ליין יותר מן החומץ, וכן גם: צורך לחטים וצורך לשעורים, אבל — צורך לחטים יותר מן השעורים.

הוי, בקיאותה של הרבנית הזקנה הזאת היתה נוראה. כאבנים גדולות התגלגלו המימרות מפיה, כל אחת כבדה ואיומה מחברתה — והרבנית מזיוזי־קובקה שכבה מעבר למחיצה בשבים היולדות שלה הטהור, חוָרת, נדהמה ומבלי אשר תדע לענות דבר.

במחה העיף, העיף מאד אחרי נדודי הלילה, תעו אמנם קטעי דברים והוכחות, אשר בזמן אחר היתה יודעת אולי להאחז בהם ולהלחם ולעמוד על נפשה. הן די היה להזכיר את יום הוָלד בתה הבכירה, כשבעלה הרב, בהקריאו לה את המכתב, אשר כתב לאביו, הסביר לה בפירוש, כי מה שנאמר „וה' ברך את אברהם בכל", אין זאת אלא שנתן לו בת ו„בכל" שמה...

אכן, לא היה שום ספק, שאילו היה הוא, בעלה, עכשו כאן, היה מוצא בטוב לבבו דבר מה מעין זה גם בנוגע לבת הזאת, השניה — התאנחה הרבנית הצעירה, בהרימה את ראשה אל החלון ובראותה, כי היום נוטה כבר לערוב, והוא, הרב, עוד טרם שב מדרכו.

ויום החורף הקצר הלך, בינתים, וקרב לקצו באמת. הצללים, אשר הניחו ועלו מעברים, לפפו לאט־לאט את דפנות העריסה, את מחיצת הקרשים ואת מטת האם, אשר על יד המחיצה הזאת.

כשהדברים הגיעו, לבסוף, לידי כך, שגם הכירה שמנגד הקדירה, בהתלכדה עם מעשנתה לגוש מתנכר ומבעית, נסיתי במר נפשי להתגודד ולהשתחרר על ידי כך מאסורי, אבל הקשרים, אויה, מהודקים היו ביד עריצים, יד הזקנה, ואז, בהפנותי את ראשי הנה והנה ובראותי, כי אך חושך ודממה יסובבוני, עשיתי את הדבר אשר יעשה כל אדם, בהיותו גלמוד ועזוב וישועה רחקה ממנו:

אני נשאתי את קולי — ואבך.

ופתאום, ראה זה פלא (אחר כך נודע לי, כי כל הישועות דרכן לבוא פתאם ובאורחת פלא): מתוך החשכה, אשר היתה מסביב, הרחק־הרחק מאחורי הבית, נשמע כעין צלצול של פעמון, ובטרם הספיק עוד מי לגשת אל החלון, צהלה הדלת בהפתחה, ואל הבית נכנס אותו האיש, אשר מבלי להכיר אותו מקודם, ידעתי, כי בא זה, אשר ייקר לי במשך הימים מכל חמדות החיים.

כבר מנפנוף פרוָתו, בהסירו אותה, נשב עלי ריח מיוחד, ריח עדנים, כזה אשר יהיה רק לאבא בלבד, אולם כאשר נגש אל מחיצת הקרשים, סלק את שני חצאי הוילון וקרא בקולו הצלול את ברכת ה„מזל־טוב" — קצרה נשימתי מהתרגשות ותוך־כדי־רגע נאלמתי דומיה.

כלום צריך להוסיף ולספר את זה, שהיה אחר כך? אחר כך הדלקו המנורות משני עברי המחיצה, מזה ומזה, ורוָחה טובה היתה בבית ותמימות.

בצלצול, אשר לא שמעתי כמוהו לנועם, קשקשו הכפות על גבי המפה בשעת עריכת השלחן, בו בזמן אשר בתוך האויר התפשט ריחו של תבשיל הערב, זה הטמון בתוך התנור מבעוד יום, ואשר כמוהו ידעו לבשל רק בז׳וז׳יקובקה הליטאית בלבד.

אבא, אשר התהלך אילך ואילך בחדר, בשאלו מתוך כך למהלך הענינים במשך היום, הצטער מאד באמור לו אמא, כי לאביו הזקן כתבו כבר בבוקר בלעדיו. הוא עמד על יד מטת האם בפנים מאירות ובידים תחוגות מתחת לאבנטו (כמו שעמד, בלי ספק, לפני ארבע שנים, ביום הולד אחותי הבכירה) והרצה לפניה את תוכן המכתב שיש לו לכתוב לאביו, בספרו לה, אגב הרצאה, על המקרה שקרה לו לר׳ שמעון בר־אמי, אשר ביום הולד לו בת, פגע בו הבבלי, ר׳ חייא הגדול, ואמר, כי — התחיל הקדוש־ברוך־הוא לברך אותו...

— כך, כך — הטעים בקולו הצלול את דבריו, בהביטו אל האודם המתפשט בלחיי האם, בעוד אשר עיניה מתכסות בערפל כהה ודק מן הדק.

מה שנוגע לזקנתי, הנה קרה אותה כדבר, אשר יקרה את רגב הקרח, בנפול עליו לפתע פתאם קרני השמש.

למראה פניו המאירים של בנה, נתפשטו קמטי הזעף שעל מצחה, והקשר אשר מתחת לסנטרה זע ונתרכך במדה נכרת. וכאשר פנה אליה אבא, לבסוף, ואמר, כי הבן הנולד נקרא שם, באחוזה, בשם „מן המשפחה״, בשם הדוד מטוהנובקה, עליו השלום, ר׳ שמואליק, — הותרה המטפחת שעל ראשה בבת אחת, ושני שוליה, אשר נסתלקו אילך ואילך, לשני הצדדים, שוב לא נקשרו במשך כל אותו ערב.

בנעימה אחרת לגמרי נתזו מתחת ידיה המים בשעת שפשוף קדרות החרס, אשר הוצגו הפעם על המדף בשורה וסדר, עם פיות הפוכים למטה, כאלו היו של נחשת קלל.

מהלך מחשבותיה היה בקירוב כך:

אם שֵׁם נקרא הנולד בשם הדוד, זכרונו לברכה, ר׳ שמאוליק, הרי מן הראוי שכאן תקרא הנולדת בשם הדודה, נשמתה עדן, הודיל, ואם מה׳ יצא הדבר — יבואו עוד הם להתחנן לפנינו, ואז נסרב אנחנו — צנחה בחמת נקם למשכבה, אחרי אשר התליפה את מטפחת הצמר בשבים לילה לבן, ולחישת ה„קריאת שמע״, אשר נפסקה לרגע אחד שלם, שבה לסכות עתה הרישית ושלוה, כמי המעין אחרי הסער.

זמן רב התהלך עוד אבא אילך ואילך מעבר למחיצה, בזמרו בינו לבין עצמו נגון ארעי, לא חשוב, כזה אשר יבוא להרגיע או ליַשן את מישהו, ושהוא רגיל ושגור בפי כל אב. הנגון שלו, בלתי הרגיל, זה אשר במשך הזמן, בלילות על משכבי, מסך כמסוך היין בקרבי את התוגה, בא אחר כך, כעבור שעות, בשבתו לאור המנורה על יד השלחן עם ספריו, הוּנה כבר לא בגורל של בנים או בנות עלי אדמות, אלא בזה של האדם בכלל.

קובל ונוקב ומסתלסל ברוך — כמו ביד פלאים הרים לפָני רגע את המסך מעל עתידי, והצצתי:

אפור־אפור, ללא מעבר ומוצא, כאותן חומות, האבן, שבּינידהן התרוצצתי כעבור שנים, נרדפת מיד עריצים לא נראית, בין שני כלבים — ונזדעזעתי.

לקול צעקתי בא אבא מעבר למהיצה וגענע אותי, בשובו תוך כדי רגע אל הנגון של קודם לכן, הרגיל, זה שהוא שגור בפי כל אב.

„אין דבר״, „אין דבר״ — שדל אותי, ושר, עד אשר נרגעתי, אמנם, ועיפה — נרדמתי. וכך הנה נגמר יום חיי הראשון.

מְצוֹלָה

בימים שבין פסח לשבועות יצא פעם ברוך בּרָן, „התנא דמסייעא" של הרב מז׳וז׳ייקובקה, לרגל עסק הפשתים שלו למרחקים.

זמן־מה התנודד הרב החולני, כמי שנטלה פתאם מידו משענתו.

בבית המדרש המאובק, גותן ההד, עם שנים שלשת החנונים, הלועסים „חיי אדם" יבש בימות החול, לא מצא לו מקום. ואת „חדושיו", כשרבו והציקו לו עד מאד, הרצה לפעמים בחדר הקהל לפני חנה בת העשר, אשר ישבה בשמלת הציטץ שלה על ספסל ה„בית דין" ברגלים נתלות תליה של כבוד באויר, כשעיניה גלאות עד לדמעות מהביט אל אצטלת הרבנים, המתרוצצת לפניה אילך ואילך, אילך ואילך.

תוך כּדי הרצאה זו לִמדה פעם הרב „לקרוא רש״י" על־פי הפירוש שבספר „בראשית", והאותיות הקטנות מתחת לכתב המאושש, רחב הדעת, של גוף המקרא, נראו לה דלות וחסרות אונים כאותן היתדות שליד חלקות הענִיים, בקצה מיצר הגנים, אחרי גדרות המבטחים של אמידי העיָרה.

עם בוא השמש, בצאת האב לתפלת המנחה, רצה על־פי־רוב עם חברותיה אל כר האחו, אשר מעבר לאותן הגדרות גופן. זו של הד״ר פַבלובסקי היתה משוחה בצבע ירוק, ודרך סדקי הרוָחים שלה, בין יתד ליתד, הציצה פעם בפעם המשרתת הבלונדית פולינה, זו אשר על סנרה הלבן לא נמצא מעולם שמץ של רבב, אף־על־פי שעליה הוטלה הנהלת כל משק הבית.

בגחנה להושיט לילדות את פרחי הגן, צנחה צמתה השופעת אל מאחורי הגדר, בגלותה מתוך כך את קצה סלסלת האצילים שבפי כתנתה ביחד עם הצואר החף, ענוג הקוים, אשר ריח בשר עוללים לו, ולהגו של אביה מסיע־הדוברות, השכור למחצה, כי הדוקטור היפה־פה אדונה מבַכר אותה, את פולינה העניה, על פני בת הזקונים של יוֹטֶקָה איש האהוזות, למרות היערות עם מעונות־הקיץ, הנִתנים לה לזו לנדוניה, — התחיל עתה להתקבל על הלב.

עם ערוב היום ראתה אותה פעם חנה על חוף הנהר, ליד הטחנה, בערדלי הדוקטור אדונה על רגליה היחפות, נוגעת עד הלב בחרדתה לאביה, שחתר אותה שעה בחרף־נפש על אחת הדוברות אל מתחת לנשר הרעוע.

היתה השמש לבוא. במרום מסגד ההר גועו ברעד נכאים אחרוני צלילי התפלה, ועל פני הרמה מנגד התהוללו, מוצפים באור השקיעה, בני־ביתו של פקיד הפוסטה, מבלי לשים אל לב, כי פה מקרוב, כל כך קרוב, נתונים חיי אדם בסכנה.

וביום אחר, יום גשם עם רעמי אביב ראשונים במרחק, הרצה האב לחנה על הנשר הרעוע של „המליץ הפניני", שהוא ממשיל אליו את הזמן, הבנוי על פני המצולה־העולם, גשר שרחבו כאמת איש, וגם אפסו ממנו המסגרות...

„בהביטך קוצר המסלול, ואין דרך לנטות ימין ושמאל, התתפאר ביד ושם", תמה הרב החולני ביחד עם הפילוסוף האלהי — ובית הקהל הקטן נראה פתאם כנוטה אל פי תהום, אימת ההתמוטטות הציצה ממשקעי הקירות, מלוע הכירה, מפרצי הזגוגיות אשר בתוך החלונות, וביתו של השכן המעוקם, הנשען על משענות כל ימיו, נראה כבר כעומד ב מ צ ב ה נ כ ו ן.

בלילה התגעש למטה הנהר, ברקים חצו למקוטעין את האפלה, בהאירם — חסר־סעד, כנתון על בלימה — את הדרגש־המשכב, ומבעד

לקול המון הגשם שמעה חנה את אביה נאחז בקצור נשימה בפסוקי ה„קריאת שמע׳:

„תסובבני סלה, סלה תסובבני, תצרני מצר לי׳. לחישתו הצרודה חורה בתוך העלטה וגועה, גועה. ולמחרת בבוקר, עוד לפני שתית התה, גחן, בלי הקדמת שעול, אל מתחת לשלחן ופלט פה מלא נוזלים אל הארץ, והרבנית, אשר הרתיחה חלב על הכירה, נבהלה אליו מקצה החדר השני:

— דם!

והיא, בת הכרכים מלפנים, אשת השקט, רצה בנעלי הבית דרך הרחוב והחרידה אנשים ז״ים ביללתה:

— שחוטה אני בלי מאכלת.

מפני שעל החולה נאסר הדבור, פסק עתה את שאלות „הבשר בחלב׳ בחדר הקהל הדין המחמיר, צר העין, זה אשר גם מה שהתיר אחרי עיון וחטוט וזריקת מרה, נראה כמוקצה ומאוס בהנאה.

את הריאות מבית המטבחים נשא הקצב האביון בבהלה של פקוח נפש ישר למטת הרב, ועירום האומצה הורדית על פני לובן הכרים, ממעל לקערה־הרקקית עם זה שנמצא בתוכה, היה מהריד.

יום אחד שב מתחנת הרכבת הזקן ברן ויבוא אל מעבר למחיצה בבגדו העליון, מלופף בחוטי אותה פשתה גופה, שבנללה נשרד למרחקים.

— עתה מכין את עצמי לדרך אני, ר׳ ברוך — קדמו הרב במאור פנים, בהחליקו את זקן האצילים שלו, אשר כל סימן של שיבה לא נראה עוד בו.

הישיש שפשף את ידיו בזגוגית החלון ועשה עצמו כעומד ב„מנחה׳ על יד הכתל. אולם ממקום שבתה, מעל ספסל הקהל, ראתה חנה, כי איננו מתחיל אפילו להתפלל.

בערב הבהיל את החובש המומחה מן ההר, הביא מבית המרקחת את הסממנים הדרושים לבשול איזו „רפואה לבנה", ואחרי שיחה ארוכה, ביהודית, עם הדוקטור הפולני פַּבלובסקי, בא לבסוף אל מעבר למחיצה לבשר:

— אנחנו נושיבך במעונות הקיץ של יוֹטֶקָה, רבי.

ובעצמו רץ ביום המחרת אל בית המלון, אשר שם התאכסנו בני בית „הפריץ", איש האחוזות.

עם מנהל בתי־הקיץ סדרה את הענינים הרבנית, בהשתמשה לשם זה בשפת מולדתה הפולנית, שנשמרה עוד בזכרונה, לתמהון עצמה, בצחות.

מעין חדוש נעורים הֻרגש בה, בלבשה לנסיעה את קפוט הבטיסטה, שטעם כרכים וקרתנות שמשו בגזרתו בערבוביה.

בתוך ארגז המוהר, שפתק של תחנת־מרחקים הצהיב עוד על ירכו, סדרה עתה בחריצות תשמישי תנור וכירים, כלי מליחה וש"ס קטן נתון בתיק וצרור ליתר בטחון בסדין.

מן הוילאות הגנוזים, אלה אשר בשביל חלונות בית הקהל נראו פעם ל„יפים יותר מדי", תקנה על גבי הגזוזטרה בבית־היער מין אהל, שבתוכו יכול היה הרב לשבת על כוס קַקאו באויר צח אל שלחן ספריו.

על השדמה מנגד עברו מזמן לזמן בחבורות הקיטנים. ה„בַּרישנות" מבנות הסביבה, אשר בזמנן למדו בפרוגימנסיה של עיר המחוז, הקלו ראש, בהציצן מתחת לשמשיותיהן המגֻונות:

— הביטו, הביטו, „הרַבִּין מתפלל".

אולם פני אמותיהן המזקינות, אחוזות הרַבמטיזמוס, לבשו סבר של אדיקות למראה האיש עטוף מַדי הקודש, ובלילה־בלילה, בתקוף אותן יסוריהן בתוך בתי החמר הארעיים, מחוסרי היסוד, התאמצו להאחז בו בדמיונן, כמו באיקונין עושה פלאות.

ומיער הארנים העבות שפע איזה מורא־הוד בימי ראשית קיץ אלה, אותה התלהבות־רתת, כקול המון התפלה, בעבור בו מזמן לזמן הרוח, וזעקת האחדות שלו, הזעקה בקול אחד, בנעת אי־בזה בקצהו יד הכורת.

עם בוא השמש, בהתאסף ה„מנין" על המרפסת, היה החזן החולני מסלוצק מתחנן בקולו הרופף:

— רפאנו ה' ונרפא.

בקירוב מקום, על השדמה, שפתה אותה שעה הרבנית את המיחם, והעשן הכחלחל, מעורב מצנוברים וקיסמים של אורן, עלה ממעל לנוף הירוק בריח ניחוח השמימה. ואחרי „המנחה" בא במרוצה של מסירות נפש החלבן הכפרי מן „החצר" והביא בכד מיוחד חלב מחלים בעודנו חם, וחלק מאותו אור, כביכול, המובטח לו בשכר המצוה לעתיד לבוא, שָׁרה כבר פּה, עתה, על פניו.

פעם בא ברכיבה מן העירה פבלובסקי, מזורז, במנשָׁטות מוצקות, שרק פולינה בלבד ידעה לנהיץ צהות כמותן, וימסר את סוסו לנער הארוה, שבא לקראתו מן האחוזה.

— נו, יסיר נא הרבי את „הארבע־כנפות" — הרגיש בהנאה את המלים העבריות, ונגש מיד עם שפופרת השמע לבדוק את חזה החולה.

— קָצרה נשימתי, דוקטור — התאונן הרב בחיוך של בושה, אחרי התפשטו עד חצי גופו ערום עם הכפה על ראשו.

— נֻ, נֻ, להאריך ימים נוכל גם בנשימה קצרה — נחם הרופא, אולם מבעד למשקפים, שהרכיב בשביל כתיבת הרצֶפט, לא יכלה כבר הרבנית להבחין מה, מה היא דעתו האמתית על המצב.

מקצה השדמה ראתה אותו אחר כך חנה מטפס לעלות לארמון הקיץ, אשר בו ערכו בני בית האחוזה באותו ערב חגיגה: בתוך הגן דלקו כבר הפנסים, ולאורם הרוטט, מתוך מעבה

שיחים הגולשים במדרון, צפה, כמו מתוך נבכי נהר, יַדוינה, הצעירה בבנות יוֹטְקָה — היא היא בת הזקונים, אשר לה נועדו מעונות הקיץ עם כל יערות בית אביה.

מרוב התרגשותה, ירדה לקראת הבא לא בדרך הרגילה, לפתח השער, כי אם לצד המשוכה, בין סבכי התפוחים, וכאשר פשט כנגדה האיש את זרועותיו, נפלה לביניהן באותה הקלות, שבה נפלו פה יום־יום מן העצים הפירות עם כל רוח מצויה:

להגו של מסיע־הדוברות הזקן נמוג והיה לאפס, הָבל פי שכור היה זה, אך הבל פי שכור.

עוד באותו לילה עברו החוגגים מבית היער אל הארמון הישן, אשר בתוך האחוזה.

את החביות המלאות גלגלו המשרתים מן המרתף אל עצם הטרקלין הפנימי — ספרה למחרת טויבה, בתו של החלבן — ההידד נפל שם על יין הנמזג בקתון, ובתוך תרועות גיל, על כסא מסעד, הורמו באויר חליפות איש המדות היפה־פה, הדוקטור, ויַדוינה הצעירה בבית יוֹטְקָה.

— היינו שהם כבר „עשו קנין" — הסיקה מזה בת הכפר, שבאה ללון פה, כרגיל, במקשת אביה, והנה, עיפת־רשמים, נשענה על דופן הגזוזטרה וראתה מיד — את פולינה היפה מתמרת ועולה בקצה הכביש, לבושה בשלמת הפיקֶה, שמלת החג היהירה שלה, עם כלב אדונה לרגליה, באין דרך אחרת אל האחוזה, באה לעבור את הגשר הצר, הנטוי על פני הנהר, בלי משענות מזה ומזה, ברגלים לא למודות בעֹל נעלים, והרוח מתעלל בה והודפה אחורניה, ויחרד לב חנה בקרבה, בקראה:

— היא נופלת, היא נופלת — ותיקץ, והנה היא שוכבת בדממת הערב על גבי הגזוזטרה, ליד הסף, עם כף היד הכחושה למראשותיה, בקצה הכביש, ממעל לצמרת היער, מתמר ועולה

מנגדה, אדום, בדמות כדור ענקי, הירח, ומן העבר השני, מפתח הבית, גוחן אליה האב החולני, חגור אבנט הרבנים — ואהבת עולם במבטו.

וימי הקיץ חלפו־עברו בינתים במהירות, במהירות.

הנה רק נראו ראשוני בכורי הירקות במקשה. טויבה, בתו של החלבן, ממששת בזהירות בסבך של נצה, מוציאה מלפפון רך, בן יומו, ונושכת ממנו לאט, כדי להאריך את רגעי ההנאה, וכעבור זמן קצר פושטות כבר „השקצות" השכורות בגן. החלבן, עם אסל על שכמו, מריק בזלזול סלי מלפפונות על הארץ, ממַין ומונה אותם בתריסרים „בני חצי קופיקה", „בני קופיקה אחת" — ואת המצהיבים הוא משליך אל מאחורי הגדר.

נקצר כר האחו ליד הדרך. בשלוליות המים שנתערטלו משתקפים עמודי הטלגרף והצפרים הסתנדנדות על חוטיהם — הפוכות, עם רקיע שמים מתחת. החסידות, גלויות עתה במלא כל אורך רגליהן, כמו גבהו. בלילה יורדים הנה עם סוסיהם בריוני הכפר, מולקים באכזריות ראשי ארנים בשביל מדורותיהם, והיע־, במחשכים, מתפליץ ובוכה, בוכה.

והנה כבר „תשעה באב". המיחם עומד שומם על אפרו הקר. „ראה ה', כי צר לי" — מקונן הרב ופושט את ידו, בתקוף אותו השֵעול, אל רגלי הספסל ההפוך על פניו.

„גויות" עוברות בשמש הבוקר על פני השדמה הריקה עם גרגרים מכוסים בעלי שרך בסליהן.

— כלום בית תפלה הוא כאן? — תוהות הן מתחת למטפחות הצבעונין, בהתעכבן על יד חנה, לפני הגזוזטרה.

והנה הולך ומתקרב הפרוביזור חולה השחפת מעיר המחוז, שאחר לבוא אל „הקינות". ריח ערדליו, ממעל לגרבי הפסים

החדשים, נודף עד למ־חוק, ומגע כנף הפֶלֶרינה שלו, בעברו בחפזון על המדרגות, מעיר בלב המית געגועים לרחמי אח.

באחד הימים נתרוקן גם שדה השפון הגובל את השדמה הקרובה, ובבקרים מעוננים התחיל להרביץ פה את עדרו פֶּטקה, נער הרועים החלכה, זה אשר אפילו תרמיל הבד שעל ירכו היה בלה ומנומר בטלאים.

בהנתך מזמן לזמן הגשם, בא לעמוד מתחת לפנת הגג של בית הרב, בהשתדלו לשוא להאהיל על עצמו באדרת הכבשים בעלת הכנפים המרולדלות, הקצרות מהָגֵן.

דמעותיו, דמעות של יתום, נתערבבו אז עם טפות הגשם הגדולות, ואת השכול מסביבו, אם עמד לחלל בחלילו, נדמה היה, כי אפשר למששו בידים.

— לכי הוציאי לו פרוסת חַלה — דמעו עיני הרבנית הרכה, שהציצה אליו מפתח המטבח, וניכר היה, כי ביחד עם הגורל שלו, של היתום האובד, מבַכה היא כבר גם את זה של בתה חנה בעתיד.

והגשמים נעשו בין כך טורדים ותכופים מיום ליום. במשקע השדמה הקרובה נקוו המים לשלולית, שפניה נעוו, בנשוב הרוח, לקמטי זעף עם אבעבועות קצף כעורות בקצֶה. במרפסות, מכֻרכמות מני גשם, נתלו וילאות הבד למעצבה. איזו עשבים בצבצו מבין סדקי הקרשים ברצפה, והקיטנים, עטופים בסודרים כנשים, צבאו לשוא על הכירים במטבח, אשר צרורות האורן תססו בהן תסיסה לחה, עזובה, בלי כל אפשרות להתלקח.

הפרוביזור חשוך־המרפא מעיר המחוז עוד נשא את עיניו השמימה בתקוה, כי „יתבהר", אולי עוד יעבור כל זה ויתבהר, אולם בני עירו הבריאים, אלה אשר לא חסרים באו לבקש מן

הטבע, כי אם ליהנות, להתענג — מהרו לגמור פה את חשבונותיהם.

על עגלות משא כפריות הָטענו רהיטי הפאר ממעל למצע מזרנים וכרים. ארונות הבגדים הָשכבו פרקדן, עם הפנים למעלה, כשבתוך האספקלריות, הקבועות בחצאי דלתותיהם, מנצנצים קטעי עננים בהולים, נרדפים על נפשם.

ללוות את ההולכים באו ה„בְּרִישנות" מבנות הסביבה, אלה אשר בזמנן, בימי הלמודים בפרוגימנסיה, יצאו בעצמן לעת כזאת לעיר המחוז. בלי השמשיות המגֻונות ממעל סר חִנן האחרון. אבקת הפוך, מתחת לשמים המעוננים, הלבינה כשכבה בפני עצמה, מבלי להתמזג עם עור הפנים. ובהִלוכן בתוך הבוץ, בערדלים המרופשים ממעל לסנדלי הקיץ, היה כבר הרבה מכשלון אמותיהן אחוזות הרבמטיזמוס, המזקינות.

יום אחד הובל בעגלת משא הפרוביזור הצעיר, מכוסה בדוחק בפְּלָרינה שלו — מת.

ה„גוי", עם המושכות ביד, צעד לצדי הדרך מתון, באותה מתינות ממש, שבה הוביל בשעתן את האלומות הקצורות מן השדה.

השפח בקצה היער, ששם האיר בלילות חלונו של המשותף, השחיר, ואת התריסים הפונים לאותו צד התחילה הרבנית לסגור מבעוד יום, אם כי בלילה, בגבור שעולו של הרב, הוכרחה לשוב ולפתחם, כדי להכניס מעט אויר לנשימה.

שערות הזהב שלה, אשר שום מושג לא היה לה על יפין, נשמטו אז מתחת לשביסה ונפלו נבוכות על כתפיה.

— אולי כדאי לשוב „אל הרפואה הלבנה", זו של החובש מן ההר — נתרופפה אצלה האמונה בכחו של פבלובסקי, בעמדה ללבות את הקיסמים הלחים, כדי לחמם מעט טֵה בשביל החולה. אולם עם אור הבוקר נשאה כבר את עיניה אל האחוזה לבקש,

אולי יֵרָאה שם הרוקטור ולהזמינו, אולי בכל זאת אותו להזמין.

תש כחה מן הנדודים בלילות. הציצים בקפוט הבַטיסטה, שכה מלאים חִיות היו בראשית הקיץ, הועמו עתה ודהו, והשרוולים, אשר התופרת אמרה לתת להם דמות כנפים בדמיונה, נתרשלו ונתלו כבלויי סחבות.

כאשר שב הרב להקיא דם באחד הבקרים, לא רצה עוד בזעקות שבר החוצה. (והיאך יכלה לרוץ בעזובת היער בנעלי הבית, אשר נתמעכו ודַלו כל כך)

מאין לה קערה־רקקית, הציגה לפני המטה את אגן הכבסים, אשר פבלובסקי, בנעל הלַכה שלו, דחף אותו ממנו והלאה בבחילה גלויה.

הוא כבר לא ירע יהודית, קרא „לארבע־כנפות" „קוֹשוּלָה", ואת האצבע עם טבעת הארוסין החזיק בשעת בדיקת הדופק מחוץ ליתר האצבעות, ודרך המשקפים, שהרכיב לכתיבת הרצפט, סקר גם את כתלי הבית, שנחשב עתה כמעט לקנינו.

— כמה אתם משלמים בעד העונה? — שאל, בבחנו בדפיקה את חוזק הקיר, כמו שבחן קודם לכן את חזה החולה, וכשנטפלה אליו הרבנית לשאול מה, מה הוא המצב? — מהר להכנים את ראשו לברדס של מעיל הגשם.

— צריך לכתוב ולקרוא לזקן — התאושש הרב בראש המטה, בתקנו את הכר להסבה, כדי לכתוב לברוך בְרֶן בעצמו.

וכאשר הופיע למחרת הישיש, משונס בחגורת החסידים, עם תיק הטלית בידו, היה רגע הרושם, שהושטה פה באמת בשעת ההתמוטטות איזו משענת.

מגפי הסוחרים של האיש, למרות יון המצולה, הבהירו רוויי עטרן ואמיצים, אחרי, אשר הוסרו מעליהם הערדלים.

— בחינת „בנהרות לא ישטפוך" — התהלך בקלות על פני החדר, בגמעו מן היין, שנמזג לו מהמין המיוחד, זה שנִתן לחזוק הגוף.

אגב טפול בבקבוקים הראה לו הרב צנצנת אחת עם גרגרי־תרופה, אשר אך זה הובאו מעבר לגבולין, ואשר המציאו אותם שם איזו פרופיסורים אנשי שם.

— „גרעיני החיים" יקָרא לזה — הסביר, בהביטו אל הרבנית, המסתובבת בחדר, וכשאך חמקה זו לרגע, נשא את עיניו עם ארשת הבינה העליונה שבתוכן אל הזקן:

— צריך להִכון לדרך — לחש נמרצות.

והישיש „התנא דמסייעא" הסכים:

— צריך, רבי. „וזה הדרך לכו בו", נאמר — שפשף את ידיו ונזדרז ופנה לכתל המזרח, לעמוד לפניו ל„מנחה".

לקול צקון התפלה התחזקה עוד הרבנית ונאחזה פה ושם באיזו עבודה, היא עזרה לחנה ללבות את הפחמים במיחם, וכשאלה התלקחו, והאשנבים הקטנים למטה הוארו, עמדה להכין בשביל האורח מעט מרק, כי זה של החולה היה מבושל תפל בלי מלח. אולם כשקול הנגינה מרחוק נשתתק, ואל המטבח נכנס הישיש ליטול את ידיו, הפנתה אליו פתאם את פניה — פנים איומים עם בבואת אש הכירה עליהם.

— אנחנו טובעים, ר' ברוך, הננו בלב ים — תפשה בזרועו של סוחר הפשתים הזקן, אשר, תחת לנגב את ידיו, נשא את האלונטית העבה לפניו, וחנה, נבהלת ממראה עיניה, מהרה להמלט דרך הפתח הקטן החוצה.

פה גבר עתה, עם בוא הלילה, הגשם, ואת שארית הרחבה לפני הבית הציפו כבר מי השלולית, שהרוה, בהסתערו, קמט אותם

לקמטי זעף. אך הנה נשארה עוד פנת הגג, שבה, ביום רע, חוסה היה פטקה, נער־הרועים החלכה.

לתנות את תוקף השכול אפשר היה אולי בחליל כחלילו, אבל באין לה, לחנה, זה, הרימה את כנף שמלת הציטץ ובכתה לתוכה בכי יתומים בלבד, בלי צלילי לוַאי.

חֲלוֹמוֹת

בעיָרתי התישבה לפני שנים משפחה, אשר משכה מאד את עיני בני־המקום במנהגי חייה, מנהגי כרכים.

האיש בן הארבעים, מגולח למשעי, הפליא כבר בשבת הראשונה את האנשים, בהתעטפו בבית התפלה בטליתו „האריסטוקרטית", מין סודר צר בעצם — ולפניו מונח, בכריכת שן, סדור תפלות עם תרגום רוסי.

הבית אשר קנה בסמטת הנוצרים, מרוחק קצת מיתר הבתים, קבל מיד צורה חדשה, בהצבעו לכל מלא קומתו בצבע אפור, כשהמְעֻשֶנה העגולה שלו, שפלה ומעוטת דמות כל ימיה, הוקפה פתאם רבוע של לבנים עם כרֻב לא גדול בקצה שפתה ממעל.

והנה נחרשה יום אחד הרחבה שעל יד הבית וסודרה ערוגות עם שבילים ביניהן, וגדר לא־גבוהה הוקמה מסביב, צבועה באותו צבע אפור, ורֶוַח מתאים לה בין יתד ליתד.

ופעם הוצא מן הבית מרבד פלוסין, ומשרתת הבושת שבים עמדה וחבטה אותו במקל בקול, אשר השתיק לזמן־מה את רעש טחנת המים וקול התינוקות ב„חדרים" לסימטאותיהם.

נרהמים עמדו החנונים בככר השוק והביטו, בהאהילם בידיהם על עיניהם, אל קצה סמטת הנוצרים, במקום שם, מעל לגנות הירק, בתוך הזהרורים, בצהרי היום, הסתובבה סבובי בהלה עֵדה שלמה של יונים מפותחות.

אולם הנפלאה מכל היתה הבת עולת־הימים, אשר הובאה הנה ישר מעיר הפלך, זו אשר בראשית בואה, בסוף ימי האביב, חבשה עוד לראשה את כובע הגימנזיסטים שלה המלבב.

רכה וזקופה ולא שזופה משמש—אחרי בנות המקום הקהות, תפלות־התלבשת, היתה לנו, בני גיל השתים עשרה, כתמר זו שב„אהבת ציון" אחרי האמהות ונשי הקֶדם שבכתבי הקדש.

שמלת הקיץ שלה, הנקיה מכל קִשוט, נקשרה למטה ממתניה בסרט מין קשר רופף, שלא נִתָּן לשום בריה לַעשות לאצילות כמוהו, ובצאתה מתחת לשמשיתה במשעול בין גנים, כשצמתה צונחת לה צניחת־חורין, ללא כל עניבה או מסרק, מאחוריה — דפק הלב בלי משים מתוך צפיה, כי הנה יִגָלה וילָוה אליה „עלם נחמד" „לבוש מחלצות", אשר יהיה, כאמנון שבספר הקריאה, „לדוד לבבה".

וראו זה פלא:

ביחד עם אבי המשפחה, הקבלן רחלין, הופיע פעם מכרכי הדרום עלם בלונדי, רך ויפה־עינים, אשר הרביד לצוארו קשור באותו רפיון מקסים, כחגורת המשי אשר בשמלת הנערה.

עם בן הרוקח ופקיד הפוסטה, שבקרוהו, דבר רוסית וירד אתם אל הנהר להתרחץ, בנשאו את המגבת דרך הרחוב בהפקרות, על שכמו, כמוהם, אבל בעלותו בשבת הקרובה למפטיר, קרא את הברכות בהטעמה ובקול צלול־ענוג, כל כך צלול וענוג, עד אשר הרים הגבאי לשמעו את ראשו מעל הספר, בהרגישו כי זכוכיות משקפיו מתכסות לו בערפל, ורבנית העיָרה, בת כרכים מלפנים ואשת טעם, נזכרה תוך כדי קריאתו באחיה היתום, התועה ערירי אי־בזה במרחקים, ובנענעה בראשה במרומי הקיר, באשנבה — נאנחה מעמק הלב.

דרך סדקי הגדר, בין יתד ליתד, אפשר היה לראות עתה פעם בפעם, ברפות היום, את הזוג הצעיר, היושב ביחידות על הספסל בגנה ומשוחח, או קורא, או מקשיב בדממה לנגינת הפסנתר, שעליו פרטה בבית האם. מאחורי הספסל פרשו עליהם ענפיהן הצפצפות, שתים בשורה, שאותן שתלה בראשית בואה בעצם ידה האם, ובערוגות מנגד התנוססו לשורותיהם הפרחים, וקיסוס עָדין

רעד עול־ימים על הגדר, זו אשר על אחת מיתדותיה נתלה, הפוך על פיו ומתנַון באור השקיעה, משפך ההשקאה.

מזמן לזמן, בצאת העלם למסעיו, עמד הספסל בגנה ריק. ואז גם לא טואטאו השבילים בדיקנות, ועלים צהובים התגוללו פה ושם, או נִשאו ברוח. גם המשרתת המסורה מַטְרָנה לא טופפה עוד יחפה על העשב החם כדי להביא, כדרכה, אוכל, או טה מן הבית. ובפתח הסוכה, על יד השער, רבץ הכלב המסולסל חולה־געגועים ונבון, ושערו המרושל, הנופל, לא נראה עוד עשיר כל כך.

פעם, ביום אשר כזה, ראינו את הבת מתהלכת בשביל הצר ליד הספסל, ענוגה עד כדי לעורר רחמים בשמלת הבטיסטה שלה הורדית, כששערה, קלוע לשתי צמות, נתלה לה בחוסר אונים מאחוריה. היום רד מאד, רק זכוכיות דלת המבוא הבהירו עוד באודם שקיעה אחרון. מאחורי הבית, מן הסמטה, הגיעו קריאות הרועים וגעית הבקר בהאספו, ומי־שהוא חלל שם נוגות בחלילו. ופתאם נשמע בכנסיה הקרובה צלצול בין הערבים, רק פעמון אחד, היותר גדול, צלצל, לא תכופות, בעֹז — והנערה, בעמדה מלכת ובפנותה כה וכה להוכח אם אין רואה, הוציאה מכיסה את מטפחתה ולחצה אותה בהפזון לעיניה:

תמר בת ידידיה מעיר ציון עמדה לפנינו בכל הדר תוגתה, בכל הדר תוגתה — ומי שם עוד לב לאימת הכלבים, אשר שוטטו בסמטת הגויים מאחרינו.

והנה — האם, אשר נגגה ערב־ערב על הפסנתר, זו אשר לבשה שמלות פשוטות־גזרה, חגורות בחגורות משי נוחות, כבתה הנערה בת שמונה־עשרה השנים.

על עיניה, כחֻלות עם ארשת תמהון, כעיני הבת, הצלו ריסים שחורים, אשר הדגישו ביותר את טהר המצח הרחב, ושערה, שופע ורך, עוטר בעגול, בשתי צמות, את ראשה. את הגנה נהגה

להשקות בעצם ידה. מתחלה את הפרחים, אחר כך העצים, שנים כאמור, ששתלה על שם בנה ובתה היחידים. ובשעת ההשקאה נעלה תמיד נעלים גסות, אשר בהשואה אליהן, וגם לסנר־העבודה, הזהירו בזהר אצילות אמתי אבני החן אשר בטבעותיה. ומן הגנה עברה לחדרי הבית, אשר רוהטו לפי הוראתה וטעמה. חדר חדר וצבעו שלו. והיא המשגיחה על סדורם ונקיונם.

מרבד הפלוסין, הנזכר למעלה, נפרש פה באולם הגדול, הוא חדר האורחים, אשר בו הָעמד בזוית הפסנתר, ושני עציצי פרחים לו מזה ומזה, המשתקפים, ביחד עם יתר הכלים, בתוך המראה, אשר בחדר המטות הקרוב. ובבית עוד: חדר אוכל לא גדול, חדר מיוחד לבת — מְרוּח, בהיר טַפיטים, עם וילאות בטיסטה תמימים על שני חלונותיו — פרוזדור ארוך עם דלת זכוכית, ומלא על כן אור שמש כיום וירח בלילה, ומטבח גדול, אשר גם על סדורו משגיחה היא, בעלת הבית בעצמה.

ופה הנה מתחיל עצם הספור.

פעם, בליל קיץ, קרוב לחצות כבר, נדמה לה לאשת הקבלן, כי בקרבת הבית, מאחורי החלונות, מנסר מי עץ בתוך הגנה.

מבלי לקחת את עששית הלילה בידה — ובחדרים חושך, ורק במנורה באולם מהבהבת עוד בפרפורי הכבוי השלהבת — יצאה בחלוק הלילה, כי התכוננה לשכב, ורק סנדלים קלים על רגליה היחפות, ותעמוד, בפתחה את הדלת, במבוא, תוהה־חרדה בעיניה הפקוחות לרוחה, כשהיא מלופפת לכל מלא קומתה בקטעי אור ירח, המסתננים מבעד למפלשי העצים.

באה מן המטבח הקרוב הזקנה מַטְרָנה עם שיור נר דולק בידה, מסורה שבעתים בכתנת הישישים שלה ארכת השרוולים, כשהכלב נגרר, מדובלל ומלא דאגה, מאחריה. האשה רמזה לה

לשוב לשכב, בכבותה, בנשפה בפיה, את הנר, ובררתה אל השביל למטה — ובגנה שקט, ורק הצרצר מצרצר בשיחים על יד הגדר — גששה לבדוק בבריח השער, ושבה וסגרה את דלת המבוא אחריה.

בפרוזדור הארוך, המלא אור לבנה, רבץ על הרצפה ללא זיע צל העצים, ובו התבוננה בנחנה על יד הקולב. ובראותה מתחת לבגדים זוג ערדלים מֻעתק מן הקיר, הכניסה אותו בידה המתונה אל שורת הנעלים האחרות, ופניה הוארו תוך כדי תנועתה זו באור של חנינה, כי היו אלה ערדלי תבת, תינוקיים, קטני־עקב, עם שתי האותיות, ראשי תבות שמה ושם משפחתה, על תחתיתם — וככה גם הלכה לשכב, בסבר החנינה על פניה, נאחזת בקו האור, הנמשך אליה מחדר משכבה, בהתירה תוך כדי הליכה את מקלעות השער על ראשה.

ומן־מה התנשאו עוד לפניה, בשכבה, פרפורי שלהבת המנורה, צל הגדר, המוטל באלכסון מאחורי הגנה ואיזו יריעת בד שקופה, אֲרֻכה־אֲרֻכה ותלויה באויר. אחר כך הועם הכל, נששטש — ושקע לאט לאט לתוך ערפל.

כמו בכל יום הביאה למחרת מַטְרָנה על טס את תֵה הבוקר למטתה. עם פתיחת הדלת צהלה במראה, בארון, בבואת הרהיטים מן האולם, מצוחצחים, שרויים עוד באפלולית, כי טרם נפתחו שם התריסים. בסנדלים על רגליה היחפות ירדה האשה לחדר הרחצה, אשר בו הוכנה מתוך העלאת הבל רב האמבטה. אחר כך עמדה עטופה בסדינה בעינים עצומות — ומן הברזים טפטפו בעצלתים, לסֵרוגין, טפות כבדות על הרצפה.

מה היה דבר הנסירה אמש בגן? — שום דבר לא היה.

רק בלבשה את הלבנים הרעננים, המוקשים בעמילן, עבר אותה רעד קל לקול רשרושם. וכאשר חזר הרעד ועברה גם למראה הנרות, התחובים בפמוטים על הפסנתר באולם, עמדה רגע אחד

תחתיה, כמתאמצת לזכור מה. והעויה של חרדת־תהיה, כמו אמש במבוא הבית, נראתה על פניה. אבל ברגע השני קראה לה כבר מן הגנה הבת, בנפנפה לקראתה, נחמדה בשמלת הבוקר שלה, בשני מכתבים, שנתקבלו ממרחקים, מהאב והבן בבת אחת. אחרי כן באו בזה אחר זה פקיד הפוסטה ובן הרוקח מן ההר, והעלם החתן עִשן אתם בצדי החצר סיגרות, בכעכעו פעם בפעם כעכוע ילדים רפה מאי רגילות, שזוף כל שהוא — מה מלבב היה בקרקדו הגזוז למשעי מעל לצוארון הכתנת הצר, בלי מעיל ורביד לצוארו.

לקנוח סעודה הגישה מַטְרֶנה בסוף ארוחת הצהרים פשטידת שוקולדה עשויה בצורת שובך, וזוג של יונים מתעלס בתוכו באהבים. כל הזמן הובילו בסמטה בקרונות חציר צעיר מן האחו, וריחו החם, בהאפילו מנובב על החלונות, נסך כמו שכרון על האשה, אשר נחה, כדרכה, אחרי הצהרים בכסא־המסעד בחדרה.

בדמדומי התנומה, כשראשה שח פעם, התנישא לפניה, כמו אמש, איזה אטון שקוף, תלוי באויר, בלי אחיזה, וכשזה נטשטש ושקע בערפל, צפו ועלו אי־מזה שני ע־דלים והתיצבו בשורה — תינוקיים, מחוסרי עקב עם שתי אותיות נוגות־מְחלדות על תחתיתם.

ופתאם: בין חלום והָקִיץ, בהרימה את ראשה, ובמראה מימין נצנצה עליה כבואת הפסנתר, נזכרה, כי את הנרות בפמוטים ראתה הן בלילה למראשותי בתה — דולקים, ובלי העויה של הרדת־תהיה עוד, כי אם בחורון מות על פניה, קמה לסגור את הדלת המובילה אל האולם, ופה גם על יד דלת זו, על הספה, צנחה קפואה־דוממת, מבלי להביט עוד אל המראה, אשר כהתה עתה ונתרוקנה.

נכנסה המשרתת מטרנה והצינה ספל קהוה, על שם, על השלחן ויצאה, אחריה באה על בהונות רגליה הבת, ובידה פרחים בכוס, במים, ותָשם אותם על אדן החלון, בהרימה לשם זה בזהירות

את קצה הוילון, מבלי להפנות את ראשה ראתה האם איך שהוארה ושבה וכהתה מהרוזות האלמונים על הצואר ההוא, צואר התינוקת שלה — ומראה הנרות על הארץ התיצב כבר לפניה, ברור, כמו בחלומה: שניהם בשורה, כששלהבותיהם רועדות מועמות־תמהות בתוך החלל, כי היה אור צהרים מסביב; כל שלשת החלונות עמדו פתוחים באולם לשמש, ומבעד לוילאות, בנפנף בהם הרוח, נראתה בחצר מטרנה עם האסל על שכמה, ודלייה ריקים.

„פתחו נא את השער — אמרה — כי הנה השושבינים באים" — והשער נפתח לרוחה, ושני שמשים הכניסו, כהכנים את הנוצה, את מִטלת המהרה והעמידו אותה — אֲרֻכה־צרה, עם שִׁיָרי רטיבות במשקע קרשיה — על יד הקיר, על המרפסת, ואז פתח אחד מהם חבילת בד חדש ונפנפו באויר באותו קול הרשרוש, שהשמיעו לבניה בחדר הרחצה בבוקר.

אכן, לא היה כל ספק.

הזקנה מטרנה, אשר נכנסה מבלי להקרא, כי ראתה כי קרובה שעת ארוחת הערב, לא שאלה עוד כלום בעניני המטבח, ותרם רק אחד הוילאות עד אשר הואר השלחן, והטס והקהוה הקר בספל—ואת הכלב, אשר הלך בלי קול בעקבותיה, הוציאה בתנועת יד נמרצת החוצה.

— אתְ לכי אל הרב, גברתי — יעצה אחרי שמעה את דבר החלום, והיא רבת נסיון ושרתה שָׁנים בבתיהם של טובי העיר, ולא התפלאה בקום האשה להתלבש, ורק הושיטה לה סודר לכסות בו שערה, ובעמדה ללוותה במבוא החצר, הצטלבה פעם ועוד פעם אל מול בית הכניסה, ואז ראו חנוני המקום, לתמהונם, את אשת הקבלן פונה ללכת אל עבר השוק, הדורה במעיל המרחקים שלה על מרפד האטלס עם השמשיה ביד, והיא שואלת לביתו של הרב, הוא בית הקהל, אשר בחצר בית הכנסת.

— פה, מימין — הראו לה האנשים, ועמדו וחכו עד אשר עברה את הסמטה ונחנה לבוא בפתח בית הקהל.

כדי שלא יהיה דְבורה נשמע לבני הבית, נשה אתה הרב לצדי החדר, במקום שהתנשאו, מזה ומזה, שני ארונות הספרים. מבלי דבר דָבר הגישה להם הרבנית אשת הטעם כסאות לישיבה, ובצאתה, כדי שלא להפריע, אל מבוא הבית, זכרה כבר את העלם החתן, איך שעמד פעם, בלוגדי וצח־ידים, בברכות ההפטרה, בכל עדינותו, בכל עדינותו — ובנששה בידים גבוכות למצוא את קצה סנרה, הגישה אותו תוך כדי הליכה לעיניה.

כעבור זמן לא רב התחיל סדר התפירה וההכנות לחתונה בבית הקבלן. הובאה מעיר הפלך תופרת. ובבוקר־בבוקר, בטאטא מטרָנה את החצר, התגלגלו לצדי הגדר גזרי סלסלה וסַמט, אשר בנפנופם בלבד, מבלי אשר ימָששו, העירו רעד בראשי האצבעות ובגב.

והנה התחילו להופיע מן התחנה המתותנים־הקרובים, כרכיים, בבגדי דרך מיוחדים כלם, בשילקוטי עור קשורים ברצועות באלכסון לכתפיהם. וביום החופה, בבוקר השכם, בא טַבח בעגלת משא, מוקף כלו אגנות נחשת וסירי נחשת, והוא לבוש בגדי בד עם מצנפת על ראשו — ויהי כמכַהן, בעמדו לנתח את הבשר לנתחיו, או בהכותו בקופיץ ארך־הלהב בקלחת, או בסיר על הכירים.

היה יום בהיר מן האחרונים לקיץ. בתוך הסמטה מנגד שִכר כמעט ריח התפוחים, אשר נצברו לערמות על העשב בגנים. ובנות השכנים, בהתאספן לקול הכנור, נשאו בגענועי רחמים את עיניהן אל ההלון, אשר מעבר לוילון הבטיסטה שלו, לפני המראה, התלבשה — עולת ימים, בצואר חשוף, נוגה־רך במסגרת חוית המשי — הכלה.

מי שם עוד לב לערוגות הפרחים בגנה, בשוב האנשים, עם המנגנים בראש, מחצר בית הכנסת אחרי החופה.

לאור הנרות המוזר, אור שלא בזמנו, כי טרם פנה היום, יצאו שנים מן המחותנים עם בקבוק יין על טס מדהים בברקו אל מבוא החצר, ואחריהם נדחקה, עם אסל על שכמה, מַטְרֵנָה, כשפסת שמים רחוקים, נפלאים בטהרם, מציצה מבין בבואות ראשי האנשים, מתוך דלייָה.

בחפזון, בדרכה מחדר לחדר, נחנה האם, בין דלת לדלת, אל אחד העציצים ומחתה שם דמעה, רק דמעה אחת, מעיניה, ולא יספה. בהזדמן לה בעלה בין הקרואים בפרוזדור, העבירה ברוך את ידה על ידו ותקרא לו לבוא אל האולם, אשר שם, ביחד עם הזוג, לבין המון המניפות המתנפנפות, רקד נלהב, עם שורת הכפתורים הנוצצים על הזהו, בנם הגימנזיסט — ושום עצב לא נראה עוד על פניה כל אותו הלילה, וגם ביום המחרת, ואף גם בעצם זמן יציאת האנשים לדרך, כששני הכנורות, על פי בקשת אחד האורחים, יבבו נכאים ב„נגון הפרידה״.

מתוך הערבוביה שהיתה מסביב הוצאו הארגזים אל שער החצר ונקשרו אל העגלות מפנים ומאחור, בעוד שעל המושבים נצטפפו המחותנים בבגדי הדרך המיוחדים כבר, עם מעילי גשם בידיהם, כי קדרו פתאם ממעל השמים. אבי הכלה, מיושב בדוחק בין הבנים, נחן האחרון אל האשה־האם, אשר נשאה אליו מלמטה למעלה את פניה מבלי דבר דָבר, בהעבירה רק ברוך, כמו אמש, את ידה על ידו.

— יהיה סער — אמר, בהביטו לצד השדה, ושניהם ראו בחצות שם קו אור את האופק, ואז זזו העגלות. קצה צעיף אחת הנוסעות התנשא והבהיק בלובן־אימים מתחת לעננים, ומרחוק, מאחורי היער, הגיע, ממושך וכבוש, קול הרעם הראשון.

על המתרחש אחר כך, בלילה, דובר בימים הבאים רבות בעיָרה. בסופה, שהתחוללה קרוב לחצות, נעקרו עצים בסמטת הנוצרים,

וגג מעל אוצר תבואה נִשא עד ככר השוק והוטל שם על יד הבאר ביחד עם הזרדים, שהונחו עליו ליבוש. היה גם מי ששמע קול רעש, כקול הרכבת בעברה על גשר ברזל, ובקרבו אל החלון הסגור להקשיב — כבתה בידו המנורה. בבית הקבלן נראה כל הערב אור, כרגיל. נעתקו שם ממקומם רהיטים, ופעם נשמע בהכות הפטיש על גבי ארון ריק.

בטרם שכבה נכנסה האשה לחדר הבת, בהרימה את המנורה שבידה למעלה, ואז הואר המזרן במטה — השוף, ילדותי־מיותם עם פסיו האדמדמים לארכו, כשאיזה קולבי עץ נתלים ערומים מעל המסמרים, ממעל לו.

— היכן הוא דוזון, הכלב? — שאלה את מטרֶנה, אשר יצאה הפעם אתה יחד לבדוק את בריח השער, והברק בנצנצו האיר מסביבן, רמוסה, בכל תארה המשחת, את הגנה — ושתיהן נרחפו אל הבית ברוח, אשר סגר אחריהן בחזקה את הדלת.

קרוב לחצות, כשהרוח התגברה והרעש בגנה גדל, העבירה המשרתת הזקנה את משכבה מן המטבח אל החדר הקטן הקרוב לאולם, בנשאה את המנורה הדולקת אתה.

בתוך המטבח נשתררה בצאתה חשכה עבה, מבעיתה, קשקשו צמידי הברזל בארובה, ועם גלגול כל רעם הזדעזעו על המדפים כלי הזכוכית, קבוצת חסילי הבית, שצבאו על עביט השופכין, קפאו כמסומרים על מקומם.

פעמים אחדות נחרד פה הכלב מרבצו, פשט צוארו כלפי איזה דבר לא נראה — והקשיב. פעם התדפק תריס החלון בקיר, ובין פתיחה לסגירה עברה מנגדו בחפזון, בין קרע ענן למשנהו, הלבנה, דלוחה, חסרת צורה, לא גדולה יותר מפנס הנפט, אשר בככר השוק — והוא עמד על רגליו והתמתח, בסמרו את כל שפעת שערותיו על גופו, אבל גבוח לא נבח. אף־על־פי־כן נדמה לה

לבעלת הבית, כי משנתה העירה אותה יללת כלב מבשרת רעה, שבאה מצד המסבה. החלום, שממנו הקיצה, היה כה כבד־פלצות, עד אשר היא התאנחה אנחת הרוָחה למראה ההדר בהקיץ. אבל בהרימה את ראשה, ראתה, כי הוילון שעל החלון מנגד זע, ואם כי שני הצאי התרים היו סגורים, גשש מי באצבעות רפות על מערומי הזכוכית וקרא לה לצאת, כי כורתים, נאמר לה, עץ בתוך הגנה.

החלום לא נפסק, אפוא: בקירוב מקום, מאחורי הבית, נשמע בבירור קול המגרה, בנסרה בעץ רך ומלא לֵה. מבלי לקחת את העששית בידה, כמו לפני שבועות, בליל הלבנה, יצאה ללכת בחלוק הלילה למבוא הבית – וככה מצאה אותה שם על הארץ מטֻרְגה: יחפה, ישרת גו, בידים פשוטות לפניה, כעץ אשר נכרתו מתחתיו שרשיו.

אחר כך באו כבר המאורעות תכופים. אחר כך נשמעה מעבר לשער דפיקה נמרצת, ממשית, ולאור דמדומי הבוקר אפשר היה לראות, בתפוש המשרתת הזקנה את ראשה בידיה, לשמע זה אשר ספר השליח הזר מן התחנה. מדהים היה גם מראה העץ, אשר רבץ עקור סער באלכסון בחצר, כשהכלב חותר ושואף להריח מלמטה את שרשיו. כמו לפני יומַים נפתחו שני חצאי השער לרוָחה, והאנשים, אשר נכנסו ויצאו חליפות, ידעו כבר אל נכון, כי הבת היחידה, זו אשר נכנסה שלשום לחופה, נהרגה ברכבת שירדה מעל הפסים, בעוד אשר יתר בני המשפחה, שישבו באותו קרון, נשארו בחיים וגם לא נפצעו.

אחרי הגשם שירד בלילה היה הרחוב מסביב כמרוחץ. נשמע קול קרן הרועה מן ההר. על יד הבאר, בקרבת בית הכנסת, רטטו השלוליות בזהרורי הבוקר – ולפני עיני רוח האנשים התיצבה בבהירות הרכבת השבורה, ברבצה עשֵנה בין השדות הקצורים,

כשעמודי טלגרף, זקופים וכהים ממי גשם, הומים חרש מסביבה.

„ואת קומי לכי לביתך, בבוא רגליך העירה ומת הילד" — עבר מורא חזונו של הנביא משילה את הרב, אשר פתר לפני שבועות את חלום האשה, והוא גם אשר סִדֵר את הקדושין לבת — ויזרז את האנשים לבוא לבית הכנסת, כי הגיע כבר זמן תפלת שחרית.

מבלי להניד עפעף הביטה האם אל נרות הפסנתר, אשר הוצגו בפמוטים על הרצפה באולם, כאשר השכבה שם מתחת לשמיכה גופת הבת. שלהבותיהם, לאור השמש, רעדו מועמות־תמהות בתוך החלל. נפתחה מתוך רשרוש חבילת בד חדש. מְטָרְנָה, בשרוולים מפשלים, הביאה מים באסל ודליים, ועל יד הקיר, על המרפסת, עמדה — ארוכה־צרה, עם שְׂיָרֵי רטיבות במשקע קרשיה — טבלת הטהרה.

צר היה האולם מהכיל את האנשים, אשר התאספו אחרי הקבורה לתפלת המנחה. בצדי הפרוזדור עמד מרבד הפלוסין זקוף ומקופל בצורת מגילה, ועל ידו, מתחת לקולב, שכב, נפול־שער ודומם, הכלב, בתמכו את ראשו הגדול בשתי כפותיו.

ברחמי אב גחן אחד המתפללים אל הקבלן בעל הבית כדי למצוא לו בסדורו מכורך השן את התפלה הדרושה. אך הנה נשמע מלפני ה„תבה" קול ההתן בקריאת ה„קדיש", וכנשיבת כאב עברה בין הנאספים.

הגבאי הזקן, בהתכוצו בפנתו, שפשף שם קצר־ראות ונבוך את משקפיו, בעוד שהרבנית, אשר אַח עריריי לה במרחקים, לא נתאפקה עוד וגעתה בבכיה בקול.

עם ערוב היום ראינו אותו, את היתום־הבעל, מתהלך בשביל הצר על יד הספסל בגנה, נכשל על כל צעד בערדליו הגדולים, כשמעל חזהו, ממול הלב, נתלית מבגד החתנים שלו „הקריעה" — שום דוגמה אי אפשר היה למצוא לו בינונו בתוך ספר־הקריאה.

שִׁפְרָה

לשפרה היו עינים בהירות ושתי גומות של חן בצדי לחייה, ועור פניה כל כך צח היה ועדין, עד אשר בשביל זה בלבד — משערים — כדאי היה לו לפנחס הנגר לחזור אחריה שלש שנים רצופות ולשאת אותה, לבסוף, בלי נדוניה, אפילו בלי בגדי החתונה הגונים.

אחר כך, כשפנחס זה מת, והיא, מטופלת בשני ילדים, שבה לבית אמה, הלבינו שנים־שלשה תלתלים בקצות רקותיה, תכלת עיניה אף היא נעכרה והועמה מן הדמעות, אבל זיו הפנים ועדנתם לא נפגמו; ואמה הזקנה, אשה חולנית ויושבת תנור, בהביטה מרחוק איך שהיא, שפרה, מיניקה, ענומה ומלאה חן, את בנה, היתה חושבת, כי „לו רק מעט מזל ורצון הבורא", והרי היא גם כיום עוד עולה על כל הבתולות השמנות, היודעות לשפר בפוך את פניהן.

ומכֻונת היתה מחשבה זו לדָוד שכנה, הסנדלר האמיד וגבה הקומה, אשר כל כך נהה אחרי שפרה שלה לפני שנים מועטות, ועתה הנה נושא הוא את עיניו אל התופרת מעיר הפלך, הרוקמת לו צוארונים לכתנות במתנה.

מת פנחס, אחרי מחלה קצרה, במוצאי שבת בטרם הועלה נר בחדר, כשבבית־הכנסת הקרוב עמדו האנשים בתוך החשכה בתפלת ערבית.

בבוקר בקש עוד לתקן לו את הכר למראשותיו ולהרים מנגד, על החלון, את הוילון, כי רוצה הוא „לראות את העולם" — אמר — ובערב הָשכב כבר על גל של גרודות, אשר נשרו רק

לִפני שבוע מתחת מעצדו, ומאותן הגרודות גופן לוקה גם להסקת הכירה, כדי לחמם סירי מים ל„טהרה".

מישהוא נשא מתחת לסודר אחד את שני הילדים לבית הזקנה. באין בד חדש לתכריכים הוצא מן הארגז הסדין עם הצִיר, שבו נהגו לכסות בימי חג את שלחן העבודה.

אחרי ה„מטה" רצה שפירה כל הזמן בפה פעור, אבל מבלי אשר תוכל להוציא כל הגה, כמו בחלום, מבלי למעוד גם בחלקלקות הקרח, על פני השלוליות הקפואות, אף זה כמו בחלום. ועם דמדומי הבוקר, בהקיצה בבית אמה — הזהיב אותה תורן חדש על הקירות. על פני החלון מחוסר התריסים עברה ביעף עדת עורבים וצרחה, ופתי שלג גדולות, נוחות, רפרפו בלי קול באפרורית האויר — השלג הראשון.

„מכסה היא את הקבר" — פלח כברק הרהור את לבה, ויתיך כדי הרהור זה באו לה הדמעות — והן הן, אשר בעטין נעכרה לאחרונה, והועמה תכלת עיניה.

והשלג ירד, ירד, בלי הרף כבר. בתוך היער הסמיוטבקאי נפסקה הובלת העצים באמצע, בסכנת נפשות, על ידי יהודים רוכלים, הובא מעבר לנהר מעט תפוחי אדמה, אשר נמכרו במשקל, כמו בחנויות בכרכים, ועד פי הבאר אשר בכבר השוק יכלו להבקיע רק העזים שבשואבי המים, בגרפם לשם זה את השלג לערמות באסלידם.

נכאים יבבו פעמוני הכנסיה בראשון בשבת על פני ליבן השוק, אשר השתרע שומם, ללא פרסת סוס וקול מצלה, מתחת לענגים מדולדלים, השופעים בעצלתים, אבל בעקשנות, בלי הפוגות כבר, עוד שלג, עוד.

בלילה יללו מעבר לנהר הכלבים. בתוך העליה נאנקו מתחת כובד משא השלג הקורות, ואכרי סמיונובקה התיצבו כבר, בנדודי־

השנה, כמו היום, בטבעם על עגלותיהם בערמות השלג ליד המעבורת, כשמנגד, מעבר לנהר, חותרים אליהם בשארית כחם אחיהם, בני כפרם, עם מוטות ההצלה בידיהם.

בבוקר אחד, אחרי אשר הענו צרחה כל הלילה ממציקות רעב, וכבר אזלה גם מעט הסלת לדיסה בשביל הילד, נאותה שפרה לקבל איזו עבודת כביסה באחד הבתים.

— כי הנה השמים מתבהרים — אמרה — ושביל לעבור גם כן ימָצא בעקבות נושאי המים ברחוב — ובאין לה בגד אחר, לבשה את מעילו של בעלה המנוח, אדרת כבשים קצרה, אשר התאימה, אגב, והלמה אותה, בספגה מיד את החן שלה, של האלמנה הצעירה, לבין קפליה. והזקנה האם, בעזרה לה לקשר את קְצוי מטפחתה יצאה בחרדת תקוה אחרונה אל החצר, אחריה, לראותה, אם מציץ שם עוד מי, כמו לפנים, מבית השכן.

אבל חלונו של הסנדלר, אויה, נשקף קודר ונועם מבין שני חצאי התריס, אף־על־פי שהכפור נמס על שמשותיו לכל מלא ארכן, כי לא פסקה שם בפנים האש מן הכירה כל היום.

בין המכשירים, על שלחן העבודה, עמדה קוממיות נעל גברת עקב, אשר חָזוי המתכת שבה נראו כמתרפקים האחד על השני, כה צפופים ומאוחדים ישבו בשתי שורותיהם. אבל האִמום טרם הוצא.

זה יֵעָשה, כשתבוא הבתולה הנכרית למדוד — החליטה הזקנה במר נפשה. וכאשר הגיעה הסרסורית אחר כך שוב בהצעתה לשלוח את שפרה אל האחוזה כמינקת — לא דחתה אותה עוד; היא השתדלה רק להוכיח, כי את התינוק בן החדשים מן הראוי, שירשו לה לקחת אתה.

— מכיון שאוכל אין הוא דורש עוד — אמרה — ומה שנוגע לחלבה של האם ילמתה — הלואי והיה משתבח כך מזלה.

אמנם, ביום המחרת, כשבשביל המשא־ומתן באה ברשרוש עשרה הגבירה מן „החצר", הבינה היא, הזקנה בעצמה, את כל חוסר הטעם שבהוכחותיה.

לעגלת החורף, שעמדה ליד הפתח, היו רתומים שני סוסים, אשר רקעו, גלהבים, בלי כל סבלנות, ברגליהם, ולמראה תנועות החשיבות שלהם, ולקול המצלות, אשר הזדעזעו לכל תנועה מתנועתם, נתקבצו ובאו השכנים הקרובים, אשר יכלו לראות עתה פנים אל פנים את הרַכב החדש בן־הכרכים.

בצדי המרכבה היו סדורים בתיקי הקש הבקבוקים, אשר נִקנו כבר פה, במרתף היין, כרגיל. הדרך אל האחוזה היתה, איפוא, כבושה.

התופרת מעיר הפלך — סופר — שבה עוד הבוקר בעגלת ההלבן, אחרי אשר גמרה שם את כל עבודתה — והסנדלר, דוד, שָרק במלא כל פיו אל תוך הצנה, וכדי לראות את אשת האחוזה, בא אל ביתה של הזקנה, אשר רגלו לא דרכה בו מיום הִשָּׂא שפרה לנגר איש ריבו.

הוי, בית אביונים זה ביום השלג, בעבי ההורף, כשלוע התנור פתוח על שממון האפר הקר, ולובן הכפור מעל ההלונות מבליט כל נגע מנגעי הקירות מסביב.

הילד בן השנתים, שישב על הארץ, משך בלי הפסק את בכיו המטריד, בכי ללא תקוה של פיוס, או נחמה בסופו, וכנגדו נענה התינוק הרך מתוך המטה הפרועה, הנופלת ללא כרים (לפני עיני רוה הסנדלר חלף במהירות הברק מראה בית דירתה של התופרת עם שמיכת הפסים השעירה על מטתה, אשר ממעל לה, על הטַפְּטים, על גבי הקיר, סדורים בקבוצה כרטיסי הפוסטה המצויירים), ולבסוף: הגגית עם מי הכובסים באמצע החדר.

הגבירה, בהוציאה ממוף עור השועלים את מטפחתה, נפנפה בה ולחצה אותה בקוצר־רוח אל פניה, והאשה הסרסורית קמה,

לבסוף, להביא את הענין לידי גמר. היא הציעה, שבשביל הילד בן שני החדשים ישלחו מזמן לזמן חלב מבית האחוזה.

— אחרי אשר העז פה אינה חולבת — אמרה — ומעט החלב שם אינו נחשב למאומה — הַ? מה אומרת היא, „בעל הדבר“, שפרה בעצמה?

ושפרה, אשר ישבה כל הזמן באודם של בושה בלחייה ובהחלטה גמורה לקום ולפנות מן הבית את הגנית עם מי הכובסים, או לסלקנה, לכל הפחות, הצדה — חייכה בשתי גומות החן שלה חיוך של מבוכה, ואמר לא אמרה מאומה.

שתקה היא גם ביום המחרת בבוקר השכם, בשבתה במרכבה על מושב האדונים, בדרכה אל האחוזה למשרתה החדשה. למען אשר לא יהדור לנופה הקור, הדקה הזקנה את אדרתה הקצרה בחבל דק למתניה, וקצות החבל הזה, ביחד עם כנפי האדרת גופן, הציצו בתהית־חרדה כל הזמן מתחת למכסה הפלוסין, הפרוף מזה ומזה על שני קרסיו.

הבהבו: בתי המטבחים שמחוץ לעִירה, טחנות־רוח רפות־כנפים, שקועות עד טבורן בשלג ועמודי טלגרף, שעל חוטיהם התנדנדו פה ושם, מסומרות נוצה, צפרים.

בכפר סמיונובקה, מימין, צלצל כבר במגדל הכנסיה הפעמון, ולקול הצלצול הזה, על פני מרחב השלג, לאור אדמימות הזריחה, התכוצה שפרה ועצמה את עיניה, ובתוך נדנודי העגלה, במחשי הקור, נראתה היא נופה בעיניה קלה ומחוסרת סעד, כצפור בודדת בצדי דרכים.

„אנה היא מובלת? ולמה לא חתלה את התינוק הרך לפני לכתה?“ — משכה את צוארה אל תוכה, כאשר תעשינה הצפרים, ותכלת עיניו של הילד הציצה אליה מעורפלת, כמו מבעד לכמה

מילים, ממרחקים. אחר כך נראתה הזקנה האם, בהרימה אליה את פניה החרבים מלמטה למעלה לנשיקה, ופנחס בעלה, משונס בסנרו, הופיע פתאם בקצה האופק, כשהוא פושט אליה את ידיו המלוכלכות בדבק.

אך הנה נשבה חמימות של רפת מסביב, וריח של שובע, של אסמי בר, בא אי־מזה ביחד עם נביחת כלבים, ובטרם הספיקה עוד שפרה להתנער, הוצאה כבר מן המ־כבה ונדחפה לבוא לפרוזדור גדול, אשר בתוך אפלוליתו, בין שורות קולבים וסבכי עציצים, נמצאה פתאם פנים אל פנים עם בבואתה בתוך המראה...

מבלי למעוד, כמו בחלום, צעדה כעבור שעה על חלקלקות הרצפה בנפתולי המסדרונות, אשר הרוח נושבת בתוכם משני הצדדים, במפולש, וכלבים צובאים על כל פתח ומבוא שבהם.

הרחיצה באמבטה, בלי הֶבל, בלי רעש של בית מרחץ, הזכירה את בית ההולים הכרכי, ששמה הובאה לפני שנים, בחלותה, כשהאחות הרחמניה, לבושה בבגדיה ויבשה, הפשיטה אותה ערומה בעצם היום, כמשרתת העומדת פה, עתה, על גבה.

— את השתדלי להשמין קצת—סבנה זו את המטלית ושפשפה אותה בהריצות, ובכתנת בלבד, בפקדה עליה רק לנעול מנעליה, הכניסה אותה אל ההדר הקרוב לבדיקת הרופא — ואותה ההרגשה, כמו בבית החולים, לפני שנים, לא עזבה אותה עוד.

בהדר אחד, ליד ארון פתוח, בין שתי מראות מכֻונות זו נגד זו, שמו עליה שמלת פלַניל ושבים קטן עשוי סלסלה וספוג ריח של סממנים. ואחרי כן, לאחר שהשקוה שוקולדה המה מספל מיוחה, רהב בית קבול, הגישו לחזה בהשגחת הרופא בריה קטנה, אשר התנפלה עליה בפה ריִרי, בחום זר ובצמאון הדש, לא ידוע לה — צמאון עלוקות.

והנה כעבור שתי שעות, בדמדומי הערב כבר, בלכתה לחדרה, אשר בקצה הבית השני, קרה לה דבר, אשר הפליא ברגע הראשון גם אותה, את שפרה גופה, בזרותו.

בעברה דרך אחד האולמים האפלוליים, אולם רחב ידים עם כירה מוארת באחת מזויותיו, ומרחוק, מעבר העִירה, הגיע אליה, הרישי ועגום, צלצול הפעמונים — התפרצה אנקה של בכי מתוך גרונה. ומבלי אשר תוכל עוד למצוא את הדלת, כי הִכהו הדמעות את עיניה, צנחה וישבה בקרבת הפסנתר, על ספה נמוכה ומרופדת הדר, ליד שורה שלמה של כרים קטנים ומרוקמים משי.

המשרתת, אשר נכנסה לתקן את העצים בכירה, הזהירה אותה לחדול מזה:

— לא טוב, אחות — אמרה, בהשענה על המגרפה שבידה, ומבלי לתמוה אמנם על עצם הבכי — ממינקת דורשים רוח טובה, ואתְּ הנה — דמעות. אתְּ קומי צאי לך מוטב החוצה, תתבדרי או מה? והעיקר — התאפקי, התאפקי.

אבל להתאפק אי אפשר היה לה כבר לשפרה בשום אופן. בהתכוצה על יד הכרים, בצדי הספה, התיפחה התיפחות עזובה, זרה לה לעצמה בצרידותה, בעוד אשר הדמעות נוזלות־שוטפות לה לאורך הפנים, בשני זרמים, מימין ומשמאל. ואחרי אשר כל מטפחת או סנר לא נמצא פה אתה, הרימה את שולי שמלת הפלַניל, והתנגבה והפכה פניה אל הקיר, מבלי לשמוע עוד לשדולי המשרתת, בהראותה לה רק בידה, בתנועת יאוש, כי אין כבר בכל אופן תקנה, וכי כאשר אבדה — אָבדה.

ואמנם: מאחורי המסך, שבפתח מנגד, הופיעו בעל הבית הגביר ובנו הסטודנט, האורח מן הכרך, ואחריהם באו בעל היולדת והגבירה הזקנה, כבדת הגוף, זו אשר ההתרגשות אסורה לה לדעת כל הרופאים — ותקנה לא היתה עוד, שום תקנה לא היתה עוד.

הגערה המשרתת, בעצרה את נשימתה, יכלה רגע לשמוע את דפיקות לבה, כה גדולה היתה הדממה, בנחון האשה, מוארת באש הכירה, להוריד את שפרה מעל ספת הכבוד.

אויה, היא נשמטה, כהשמט הבגד הבלה מיושן, מבלי להשמיע כל קול בנפילתה, בהתקפלה רק בצרידות אימים ומתוך:

„לא, לא, לא, לא" — שטופת דמעות, עקשנית וכפוית טובה מכף רגלה ועד קדקדה, ובלי כל חשש עוד להרגיז את היולדת, או להעיר את התינוק, אשר מינקת אין לו כבר, אשר הלבה של „זו" סם מות הוא בשבילו. רצה הגבירה בקולי קולות אל החדר הרחוק, למרות אזהרות הרופא ושדולי המילדת לחדול מרוגז, לחוס על עצמה ולחרול מרוגז, כי בנפשה הוא.

כמו לחלוחית של דמע נצנצה בעיני בעל הבית הגביר, בתאר אשתו, בהתהלכה על פני המרבד, את כל ענויי המשא־ומתן שם, בעירה — במתנק הבית, לקול בכי הילדים, וצריחות העז ולהג השכנים והזקנה האם.

ולבסוף — כל אותה שורת ההכנות: רחיצה, בדיקת הרופא, החלפת בגדים ו... והשקאת שוקולדה — נתבהר כבר קולה, ומהרוזת הפנינים שעל צוארה הוארו, כי הבהיר ברק הלעג בתוכן — יפה הנה כִון הרופא את הרגע להגיש בכוס, במים, את סממני ההרגעה.

ואת המינקת החדשה, שהובאה למחרת, צריך היה אמנם שוב להעביר דרך כל אותה שורת ההכנות: רחיצה, בדיקה, החלפת בגדים, ולבסוף גם השקאת שוקולדה — מן הספל המיוחד, המיועד מאז בבית הזה למיניקות.

בפני כפרית גדלת קומה זו — ריבה מבכירה, אשר רק לפני שני ימים מת ילדה מ„סבה בלתי ידועה" — נתבטלה שפרה ונראתה

לעצמה תשושה וקטנת קומה לגמרי. אחרי אשר הושבו לה גם נעליה מחוסרות העקב, ומבלי להכות עוד עד שתזדמן לה עגלה, בקשרה רק, למען יחם לה, את אדרתה בחבל, יצאה מפתח המסדרון הצדדי לבקש את הדרך המובילה אל העירה.

הרַכב, שהביא אותה אתמול במרכבה, התנכר לה ומהר להתחמק, בהתקרבה אל פתח האֻרוה. אבל הנער־הרועה, בנה של חולבת הפרות, התרצה מיד להובילה עד השער, ולמראה עיניו הבהירות מתחת לכובע עור הכבשים שלו, בלכתו הלוך וחלל בחלילו, עמדה שוב להתפרץ אצלה, כמו אמש, אנקת בכי מתוך הגרון. אבל הנה נשבה מאחוריה הרוח, וביחד עם ריח השובע, ריח אסמי־הבר, באה אי־מזה גם נביחת כלבים. ושפרה, בעברה באלכסון את שדרת השטות, נטתה בחפזון אל עבר השער, שאת הדרך מאחריו יכלה למצוא כבר בעקבות עגלות החורף.

מפני פתי השלג, שנתזו אל פניה, הוכרחה לעצום פעם בפעם את העינים, ואז הבהבו לפניה: המראות הענקיות מבית האחוזה, כלי הנחשת, עם בבואת אש התנור, על המדפים במטבח, ויריה של הכפרית המינקת, בהציצן, גרמיות ודורסות, מתוך שרוולי הפלַנֶיל הרך.

במרחק לא גדול מן העירה, בשבתה ליד גשר רעוע לנוח, נפלה עליה גם כעין תרדמה, ומבין קורי החלום שלפפוה, נשקפה אליה שוב, כמו בשעת הנסיעה, תכלת עיניו של התינוק בן ההדישים. אחר כך הופיעו בשורה ארוכה אכרי סמיונובקה, בצעדם קוממיות בערבת השלג עם מוטות ההצלה בידיהם, ואחריהם, בסנר של נגרים — נוהר כלו, כביום האֻמר לו, כי היא, שפרה, נאותה להארש לו באמונה — הלך הלוך וחתור, הלוך וצעוד לקראתה, פנחס.

מה חסון היה בקרבו אליה, כדי לשחררה מבין רגבי הקרח. היאך זה יכלה להעלות פעם על הדעת, כי הסנדלר, שכנם, גבוה

ממנו, מפנחס שלה, בקומתו. בהרימה את ראשה מלמטה למעלה, הייכה אליו, בהעמיקה בכל מלא חִנן את שתי הגומות על לחייה — וככה מצא אותה ברפות היום אכר מסמיונובקה על יד הדרך: מכונסה לתוך אדרתה, כשראשה, המורם קצת, צונח על עמוד הגשר. התכלת, שהציצה מסדקי עיניה, היתה בהירה, כאלו לא נעכרה בדמעות מעולם.

שׁוּמָן

מתחיל היה היום כך:

מאחורי הגבעות, המשתרעות במזרח, היתה מתרוממת השמש ומאירה את יער הארנים, את בתי הקיץ, אשר בתוך היער, ואת המשרתות והמיהמים, אשר על מרפסות הבתים האלה. אחר כך הופיעו מן הכפרים הקרובים אכרים ואכרות והביאו ירקות, ביצים, אשר אך זה הטילון התרנגולות וכדי חלב ושמנת; אחר כך יצא מבית הקיץ הכי גדול שמעון מירקין ויצאה גם אשתו, ושניהם התהלכו על המרפסת אילך ואילך, שאפו אל קרבם את ריח הארנים והתהלכו עוד — ושבעו רצון.

שמעון מירקין היה סוחר שֶמֶן, אשר בתו היחידה נשואה ושתי טחנותיו, טחנות המים, טוחנות קמח בתוך הכרך יומם ולילה, ובשעה העשירית, בשבתו על יד אשתו, על יד השלחן הערוך, אכל את לחם הבוקר שלו במתינות, בתאבון הגון אמנם, אבל בלעיסה אטית ובמתינות.

מן האחו הקרוב, מצד הנהר, נשבה אותה שעה רוח קלה, נגעה ולא נגעה בשולי הוילאות וצננה את השוקולדה בכד ובספל. בקצה המרפסת מנגד, על יד המטבח, התרוצצו, צחות־סנרים, המשרתות, טפלו בזריזות בעופות שחוטים ובדגים חיים והפיצו ריח משמנים מסביב ותבלין חריפים — ושמעון מירקין מרח את החמאה על פת הסלת, גמע לאט את השמנת ואת הביצים המגולגלות וישוחח עם אשתו.

הוא, מר מירקין, דבר על מחיר השפון והחטה ומצב הבורסה, והיא, הגברת — על המאכלים אשר יאכלו הבריות, על החלב החמוץ, שצריך היה לאכלו, שטוב הוא ומבריא, וגם על זה, שלהם, לשמעון

מירקין ואשתו. כדאי היה אולי למכור את ביתם ושתי טחנותיהם, ולהתישב ולבלות את יתר שנות חייהם בארץ ישראל.

ככה היו משוחחים שניהם, לועסים לאט ומשוחחים, עד אשר כבדו אברי הגוף ומהלך המחשבות במח, עד אשר התרוקנו הכלים על השלחן ורצון התעורר בלב לרדת לערסולי החבלים למטה, ולשכב שם ולנוח קצת ולהרדם.

אבל בעת ההיא נגמרה ארוחת הבוקר גם על מרפסת הבית השני, הוא ביתו של פסח רובינזון, ושניהם, גם האיש וגם אשתו, יצאו אל היער בשמשיותיהם הפתוחות. יצאו משום שאנשים „מלאים" מוכרחים להתהלך קצת אחרי האוכל — בארה הגברת רובינזון לשכנתה, הגברת מירקין, בהכניסה אותה אל מתחת לשמשיתה — ובכן התהלכו כלם יחד.

בתוך השדרות, ביער, טילו עתה גם הרבה משפחות אחרות, קבוצות קבוצות, או שנים־שנים — מבני הכרך כלם. מהם עסקנים צבוריים ופרנסי קהלה, ומהם בעלי צורה ובעלי יכולת, אשר יחס להם וקורבה לשר הפלך ולשר השוטרים. עכשו התהלכו כלם חלוצי רביד וחזיה, בלי כל זֵכר לְמַנְשָׁטוּת וחשיבות, ובהפגשם, ונפגשו בלי הקדמות ובקשות סליחה, ואף אחד מהם לא שלח את ידו לזקוף את צוארון בגדו, כדי לכסות על הצואר, או מערומי העורף. ויש גם אשר נטפלו האנשים אל הנערים הקטנים למען השתתף במשחקם, או להתחרות אתם במרוצה, וילכו הלוך והתהולל, הלוך התנדנד בכל כובד הגוף, כשכנפי החֲלָט מתבדרים ברוח, כשהפנים מזיעים והגרבים מתרופפים ומשתלשלים ויורדים — ולא יתבוששו.

על המגרש הקטן שבקצה השדרה הראשית, הוא השוק הארעי בחדשי הקיץ, היו עוד הנויות המכולת פתוחות, ומשא ומתן היה בתוכן, ודוחק וקול דבור של משרתות. לא כן שני הצריפים־האטליזים, אשר הבשר נמכר בהם רק בתחלת הבוקר, ואשר בעליהם,

מרוהצים ולבני סנרים, עמדו כבר על הרחבה מתחת לסככה: על יד מאוניהם התעכבו ברצון אמהות משפחה, כדי לשקול את עצמן או את בעליהן ובניהן, ובשקלן, ונוכחו כמעט תמיד, כי — טוב, כי הולך אצלם הכל כשורה, כי בו בזמן, אשר הן ובעליהן לא גדל משקלם במשך ימים או שבוע, הנה „הקטנים" הוטבה בריאותם ונופם ילך הלוך וכבד, ככל אשר יוסיפו להגמיאם חלב וביצים טריות, מגולגלות וטריות — ולו גם בעל כרחם.

שמעון מירקין, בהתהלכו כך ביער עם אשתו ומכיריו, ובשוחחו, הוציא פעם מכיסו את פנקסו ועפרונו, ישב על אחד משרשי העצים ובקש לעשות השבון ולדעת מה הוא, בערך, מספר הביצים אשר יאכלו יושבי היער הזה במשך יום אחד, ואחר כך — במשך שבוע.

הוא חשב כך:

אם במספר בינוני יאכל כל אחד ממאה ועשרים האיש, היושבים בשכונה זו, חמש ביצים ביום, הרי:

5	ביצים
120 ×	אנשים
600	

שש מאות ביצים נאכלות ביום אחד — ובשבוע?

600	ביצים
7 ×	ימים
4.200	בס"ה

ארבעת אלפים ומאתים — הודיע לבני לויתו, אשר ישבו אף הם לנוח על שרשי עצים כמוהו.

אבל הגברת מירקין, בדבריה בחשבונו זה, לענה לו אחר כך, עם גמר הארוחה, בפני כל המשרתות והטבחית.

התמים, הוא שכח, כי מלבד הביצה כמו שהיא, יעלה עוד על שלחן האדם גם לביבה, או קציצה, או חמיצה, אשר בנסים הן לא תעשינה, הֶ? ועתה צא וחשב את מיני הפשטידות, העוגות והקרֵמים, אלה שכָּכָה אהבתְּ — צחקה — ושאינם סוף־סוף אלא קצף חלבונות בלבד.

— אתְּ צחקי לך ככל אות נפשך — התגנב שמעון מירקין במפיתו ספק רוגז ספק מהייך — ואני ארד ואתקן, בינתים, את הערסולים על חבליהם, כדי שתנעם אחר כך שנת הצהרים ביער.

והשֵׁנה בערסולים, אשר תוקנו ונקשרו כראוי על חבליהם, נעמה אחר כך ביער באמת, כי עמוד עמדה אותה שעה השמש במרומי השמים, והשפיעה את חומה על צמרות הארנים ורככה והמסה את שרפם הטוב, אותו השרף, אשר „יחדר אל הרֵאה, וירחיב את דעתו ויאריך את ימיו של יושב היער". מן הבית הקרוב ומן המרפסת הגיע קשקוש כלי גביש וזמזום של מיחם, וצפרים קפצו מסביב ושרו, שרו אולי יותר מדי, אבל — אין דבר:

הרוח הבאה מן הנהר נשבה לאט, לאט, וערסול החבלים מתחת התנענע אף הוא לאט, ותרדמה באה וריחות ערבים — מן האחו ומן המטבח — והיה הכל מסביב נוח, מרגיע וטוב — טוב באמת.

בימות הסתו והחורף, בשבת האדם האמיד בעיר, אי אפשר שתהי לו מנוחה כזאת ושנת צהרים כזאת, כי על כן יהמה אז הכרך מסביב, ורבים ושונים הם הדברים אשר ישרידו את המֹח. כי מלבד עניני המשפחה והמסחר ישנם לכל אחד גם עסקי צבור, קופסאות של צדקה המקשקשות בלי הרף, ומוסדות וגבאים של מוסדות, וסתם עניים פושטי יד ומפריעי סדר, וברצון, או שלא ברצון, והמנוחה נגזלת.

בהיות האויר צח אחרי הצהרים, ובצאת בני השכונה ללכת בחבורה. שוחחו לא פעם על אותם הדברים המטרידים שבכרך, על קופות הצדקה ואי־היושר ועל התקונים שצריך, שמן הראוי היה לתקן.

אחרי השֵנה ושתית החמים היו הגופות כבדים, והזעה רבה והפהוק אף הוא תכוף — ויתנהלו, אפוא, ההולכים לאט, איש ושמשיתו וילקוטו על שכמו, אותו הילקוט אשר צידה לדרך בו, מכל מאכל אשר הוא ערב ומועיל. והיה אם ארכה הדרך, והשיחה נמשכה והוגיעה, והוציא הטַיל מעט תופינים, או בקבוק משקה לשתיה, וישב וסעד תחת העץ, על דשא העשב, בכַונו את פניו לאותו הצד, אשר משם תבוא הרוח — ובלבו ידע אז כבר בבירור, כי ששות, ששות מאין כמוה היא, לנוע ולנוד לאיזו קרלסבד, או מרינבד נדחת, בו בזמן שיער נחמד כזה יש בקרבתך. בו בזמן גם, שְמי קרלסבד, או גרגרי מרינבד, אפשר להשיג פה בנקל, שהרוקח מן הכרך שולחם לך הביתה בכבוד.

אמנם פה, בעבי היער, בהרחיק האנשים ללכת בין הגבעות, נזדמנו לפעמים „נמושות הכרך", מבני השכונה האחרת, אלה העלובים, אחוזי השחפת על־פי־רוב, אשר סכנה היא לדרוך בקיאם וליחם, ואז יש גם אשר למראיהם נפסקה השיחה, והדממה אשר נשתררה היתה עכורה ולא טובה. אבל כל זה קרה, כאמור, בהרחיק האנשים ללכת בין הגבעות. ברוב הימים צוה מר מירקין להביא את הג־מופון לקצה המדרון הקרוב. ויהי כשהכלי הובא, והאנשים התישבו על העשב בעגול — ובקעה ועלתה אז מבין סבכי הארנים „ברכת חודש", או „קדושה", בקול, אשר השתיק בחסנו את אושת היער, והמית הנהר ורִנון הצפרים אשר מסביב.

הוי, נגונים אלה של „ברכת החודש" בקולם של אדירי החזנים שבעולם. הגברת מירקין, בהשענה על אחד העצים, קפלה ברגש

את ידיה על לבה, כשבעיניה נתלים־מרטטים שני רסיסי דמע, אשר לא קטנו בשום אופן מאבני החן אשר בעגיליה, ובעלה מר מירקין, בהביטו אליה מלמטה למעלה, כי שכב פרקדן אז, כי ככה אהב לשמוע אל הנגינה, הושיט לה ברחמים את אחד התיקים, שתקח ממנו מה להשיב את לבה, אבל היא נענעה לאות מאון בראשה — לא.

— לא — נענעה בראשה — אין דבר: טוב לה כך, טוב, הוי, כמה טוב.

ואמנם כן: היה טוב — טוב מאד.

אבל פעם, באמצע הקיץ, כאשר היה הכל מסודר במזווה ובמרתף, כשהיו הדגים בשפע והביצים בזול, קרה שאת בעל בית החרשת פסח רובינזון אחזה פתאם עוית, והוא מת.

הוא ישב בבוקר על יד השלחן הערוך, ליד ירך עוף צעיר־מטונן, וספל קהוה עומד אותה שעה לפניו ומצטנן — והנה אחזתו העוית.

הרופא, אשר ירד תוך כדי נגוב ידיו מעל המרפסת, התרגז באמרו, כי תמיד ותדיר התרה באיש, שיזהר מהמאכלים השמנים ומן המשקאות החריפים, כי אסור היה לו להשתמן, כי השומן, אשר הלך ונצבר בו, הוא הוא שהיה בעוכריו. אבל פסח רובינזון לא נשמע לו, וממאכלים שמנים לא נזהר ושתה שתה משקאות חריפים — וַיָּמֹת. ומזעזע וגם משונה היה קול הבכי, אשר נִשא מתוך חלונות הבית הגדול, זה הבית, אשר רק קול צחוק וצלצול כלי אוכל נשמע בו במשך כל ימי האביב והקיץ.

הוֹה הָיָה האיש רב יכולת ונכבד בעמיו, בלי כל ספק. מלבד בית החרשת ובית הנסירה, אשר הכניסו רְוָחים ענקיים חודש, חודש,

היו לו עוד עסקי תבואה, ועסקי יער וכסף סתם, אשר נִתן בהלואות בתנאים ידועים ועשה פרי, ועם האניה הראשונה, שבאה מן הכרך, הופיעו אנשים סוחרים נשואי פנים, הם ונשיהם ובניהם הגדולים. ובדמדומי הערב, כאשר הָעמדה על חוף הנהר המטה, מטת קיטנים פשוטה, אשר מתוכה הזדקר איומות גופו הכבד של הנפטר, חרד הקהל והצטפף, וקולו של דַין המקום רעד, בפתחו בדברי קהלת, לאמר:

„החיים יודעים שימותו והמתים אינם יודעים מאומה".

אחרי הביאו את המימרא הידועה מ„אבות": „מרבה בשר — מרבה רמה", בסרסו אותה כדי לפרשה לטעמו הוא, התעכב עוד על שבחי המת, על המעשים הטובים שהיה עושה ועל הדאגה שהיה דואג לעניי עירו, למוסדות השונים ולעמו, עם ישראל בכלל, אלמלא נקטף בשנת החמשים ושמונה לימי חייו. אחר כך המשיך ודבר עוד על אפיסת כחם של בני־האדם בכלל, שהם „כדגים שנאחזים במצודה רעה וכצפרים האחוזות בפח", אשר „ימיהם קלו מני רץ, שרק צל הנם עלי ארץ". ואם — אמר — רבותי, לויתן בחכה הוּעֲלָה, מה יעשו דני הרקק? — והיתה התיפחות חשאית מסביב וקדרות גדולה. הנשים, בכבשן את פניהן במטפחות, קפאו על מקומן בלי זיע, מבלי להרים עוד את ראשן גם בהנשא המטה במעלה המעברה, אל האניה, ושמעון מירקין, בשובו לבית הקיץ, נשען על זרועות אשתו, באפלולית הערב כבר, צנח על הספה הקיטנית, על המרפסת, והבין בפעם הראשונה אחרי רכישת טהנותיו, בפעם הראשונה בחייו אולי, כי — ל א ט ו ב.

הביאו לו מן המָזוה מין משקה מעודד וקל, חלב חמוץ בספל, קר, ואיזו סממנים „מרגיעים", עשרים טפות במים. ברעד לא רגיל,

אבל ידוע, כזה שבימי הילדות בסכנה של דליקה, התיר ופתח את עניבת הרביד וקרסי הצוארון, בדעתו אל נכון, כי „לא זה", לא מאלה ההעקה, ובהוסיפו להתפשט ולהשליך מעליו את המעיל, החזיה והשפופרות־המנֻשטות, אשר התגלגלו ונצבו, מוצקות, קוממיות על הארץ.

באה, אדומת עינים, האשה וישבה ונפנפה עליו דומם במטפחתה. לאור הנר הדק, נר הסטיארין, כי מנורה לא הָדלקה, כי אי אפשר היה להדליק מנורות־ברק הערב, התהלכה כנזופה הטבחת הזקנה, בנשאה מן השלחן חזרה אל המטבח את התבשילים הצוננים, הקפואים על רוטבם. ולאור אותו הנר גופו הוצאו גם מן הלול לשחיטה העופות, בהכפתם, מוכי סנורים, מתוך צריחת יאוש, אשר לשמעה התכוץ האיש על מקומו, בתפסו, וגם זה בפעם הראשונה בחייו, את כל חריפות הזועה שבדבר, וכבה, מבלי לטיל עוד את טיול „המוציון" שלו, מבלי לשתות גם את כוס המשקה הרגיל, המרגיע, בא להסגר בחדר המשכב, אשר מתוכו כבר, אגב הגפת התריסים, הביט אל בית רובינזון הסגור עם מעשנת האוננים הקרה ממעל לו — ואותו הרעד הידוע, המַלאה, לא הרפה עוד, כמו לפנים, בימי הילדות, בשעת היקיצה מן החלום אל תוך בעותי־הדליקה, כשבית השכן עמד בעלטה, על יד עצם החלונות — אחוז להבה.

האשה הדוממת, כבדת הגוף והדוממת, העלתה ושבה והורידה את השלהבת במנורת הלילה, והצללים שפלו וגָאו שוב מסביב לשתי המטות, מטות קיטנים פשוטות, אשר השתקפו עם שני הנופים בבואה לְפנים מבבואה בתוך נבכי המראות, ועל גבי השלחן שלמראשותי המטות, נחפז־איץ במרוצת בהלה השעון „המעורר" והתחך־התיז בקצור נשימה — טַט—טַט-טַט—טַ :

.ימי קלו מני ריץ׳, .ימי קלו מני ריץ׳.

ימיו של מי קלו מני ריץ? – נסה שמעון מירקין להעָרים, בחתרו להאחז, כמו תמיד בנדודי־שנה, בסגולה המרגיעה, המיַשנת; בהעלאת דמות גלגלי הטחנות בהסתובבם. והוא הצליח אמנם והעלה בדמיונו את מראה הברך, שני הדָפים והנהר. אשר עליו, בגובה־מה מעל פני מימיו, התנשאו, תקיפות וכבדות ראש, שתי השחנות. אבל — ה ג ל ג ל י ם ל א ה ס ת ו ב ב ו.

היה היתה רק דממה תמוהה מסביבם ומועקה. קפואות ודוממות עמדו אבני הרחים. ולמטה, בתוך המים, רטטו דנים במצודות, ועל פני המצודות־הפחים רחפו צפרים בלי קול. רפות .כצללים עלי ארץ״ רחפו, כארץ עצמה, אשר התמוטטה מהוסרת כל משקל מתחת — ומרתת ושטוף־זעה גשש שמעון מירקין להאחז בקיר הקרוב, ומבלי לקחת נר להאיר, מבלי לחשוש כבר גם להצטננות, יצא אל הגזוזטרה הקרובה, אל תוך ערפל היער, זה היער, אשר כה שמם עתה, בצאת ממנו ההלויה, אשר רק השומר הבודד, בן השכונה האחרת, התהלך בו בנחת ושר.

.שר, מפני ששום דבר לא העיק עליו, מפני שהאנשים האלה — החליט שמעון מירקין בצנחו לכסא המסעד — ישוב יישבו אמנם באהלי עוני, ופרנסתם אף היא דלה אולי ומצומצמת, אבל תחת זה הן לא יארב להם השבץ, בשבתם אל השלחן לאכול את לחמם, ובמותם ולא יזדקר גופם באופן משונה כל כך מתחת לשמיכה, ומספידיהם לא יבואו לתבל את הספדם במימרות הלקוחות מ.פרקי אבות״.

אמנם הרופא הזקן, הרופא המומחה ובעל הנסיון, אשר בא לעשות בבוקר את מַסַז׳ הקבה, סָבר לא כך.

לפי דעתו שלו, של הרופא המנוסה, הרי האדם האמיד — תנאים אחרים לו בהיים ויכולת אחרת, לגמרי אחרת, מאשר לבן העניים יושב האהל הדל.

— האדם האמיד — הסביר — אם רק יתנהג לפי הקי ההיגיאָנה, אם רק יחיה חיים נורמליים ויזהר ויתרחק מכל מה שצריך להזהר ולהתרחק (מובן שמותר לאכול גם לביבה, גם פשטידה מתוקנת ברוטב קל — צחק דרך המשקפים, בדעתו כבר את דבר תבשילי הערב, אשר לא נאכלו אמש, אשר הושבו אל המטבח— אבל במדה ובמשורה, ואחר כך, וזהו העיקר — מוציון, תנועה גופנית), אז מובטח לו שכל מדוָה וחלי ירחקו ממנו, שעצביו ישקטו, וקבתו תעבוד באמונה ומצב רוחו אף הוא לא יקולקל, והוא יאריך ימים על האדמה. בו בזמן שהאדם העני — המשיך — עלוב הוא ועלובים חייו. כי על כן הלא מועטת היא פרנסתו, ומזונותיו מצומצמים וגופו ילך הלוך ורזה, הלוך והתנוֵן, כי על־כן הלא גם הוא, בגופו הרופף, יהיה הראשון להנגע בשעת מנפה, וגם אחר כך, בתקוף אותו המחלה, ולא ימצאו בו די כחות מתנגדים, והתגולל בעניו ללא טפול וסממנים וגוע ומת בלא עתו.

— כך, כך — נאנח הדוקטור, בגשתו, הגור בסגרו כבר, למלאכת המַסז' — הנה גם הבוקר קרה מקרה' בשכונה ההיא: מת אדם, ואדם טוב, כנראה, צעיר עוד, ומאיזו סבה? מפני הדחקות, מפני שחסר היה כל ימיו אויר טוב, מזון מבריא וכולי. ועתה הנה: בית מלא ילדים, אשה מעוברת, וכלם כבר הרזון שולט בבשרם, סימני המחלה ניכרים — והמוָת אורב.

עשׂה עשה את המסז' בזהירות, בפנים רציניים אמנם, אבל בידים מסבירות ובזהירות רבה — ואם מפני רוך הידים האלה ועדנתן, או מפני אור הבוקר, אשר שפע בצהלה, צח, מכל שלשת החלונות, אבל שמעון מירקין הרגיש, כי הוקל לו, כי המועקה

בלב נמסה והנשימה אף היא יותר עמוקה, וכי ברצון היה נשען פה, על הכר במשכבו, ושותה קהוה חמה, או כוס שוקולדה.

— הנה כי כך נאה לך וכך יאה — הסכים הרופא — אתה שתה לך שוקולדה להנאתך ואנחנו נלך בינתים אל הכיור להתרחץ.

— אבל למה זה, דוקטור, בני־אדם כאלה עוד פרים ורבים ? — התמרמרה הגברת, בגשתה עם הכד לצקת מים על ידי הרופא.

— אכן, אכן — נאנח הזקן — אבל איך שהוא, ומצב האנשים מעורר רחמים.

והאנשים, בעברם בעוד שעה על המרפסת, עוררו אמנם רחמים, בהתנודדם כשלי־ברך מסביב למטה עם הגוף הצנום, התינוקי כמעט, כשמאחריהם נגררת בקולי קולות, בתוך „הבית המלא ילדים", האשה האלמנה, מוכת השחפת.

הוי, זעקת השבר של האלמנות האלה, המטיחות כלפי השמים את טענותיהן, שמעון מירקין, בהשענו על מסעד הכסא, על המרפסת, קפל את שתי ידיו על לבו, כשמעיניו מתגלגלות תכופות, בלי הרף, הדמעות, והגברת מירקין, אשר קמה מלפני השלחן, הבהילה אותו להוריד ולהאפיל בוילון על המחזה, אבל שמעון מירקין נענע לאות מאון בראשו — לא.

— לא — נענע בראשו, כשהדמעות שוטפות לו גדולות וצלולות — כי טוב לו ככה, הוקל לו, ר ק ע ת ה — אמר — הנה הוקל לו, הוקל באמת.

ואמנם :

בשכבו כעבור שעה בערסול־ההבלים, נפלה עליו השֵנה מ י ד, כמו בבקרים לפנים, אחרי בעותי הדליקות, כששרידי המשואות הבהבו חוָרים ומבוטלים לעין השמש, והרעה — מובטח היה — נגעה רק אל הבית הקרוב, רק אל ביתו של השכן — ולא יותר.

גַּרְעִינִים

בית החרשת ליציקת ברזל נבנה בכונה על גבי ההר, במקום אשר ישבו משפחות הפועלים ועניי הכרך.

מעל פני מגדל הפח, אשר בקצה בנינו הראשי, השתפכה יום־יום בשעה קבועה השריקה הראשונה, הקוראה לעובדים לצאת לעבודתם. חדה ונמרצת היתה השריקה הזאת בתוך ערפל דמדומי הבוקר, בתוך הדממה, לקול המית הנהר אשר מתחת. והאנשים, אשר הקיצו אל אפל החדרים, גששו בבהלה למצוא את בגדיהם, ויצאו, על לב ריקן, בשכבת בוץ של יום אתמול על רגליהם היחפות, אל הסמטה המובילה בשלבים במדרון לבית החרשת.

נשמע קול הקשת הברזל בברזל. איום היה לועו הבוער של התנור הענקי, אשר לפניו כרעו, רועדים ברעד ההשכמה, תמוהים, עם בבואת האש על פניהם, המסיקים.

הדלקו בזויות הבנין הפנסים, ואז החשיכו החלונות ממעל — מפוחמים, סגורים כלם על שבכותיהם — וקורי העכביש, הנתלים מתחתיהם, זעו והתנענעו לאט, אבל בלי הרף כבר, בהתאם להלמות הפטישים.

בדיוק נמרץ, יום־יום, בין תשע לעשר בבוקר, הופיע בעל בית החרשת, ברוך בֶּרג, מתוך שכונתו הגדולה, הנקראת בשם „העיר החדשה". מגולח למשעי, במשקפים צלולי זכוכית המחוברים בשרשרת דקה עד למאד לקצה בגדו — כבד גוף ונשוא פנים ישב במרכבתו הנוחה, הרתומה לסוס אביר ומתון, וגם העוברים והשבים, גם עמודי העשן נטרדו רגע אחד ממקומם והסתלקו אילך ואילך, לשני צדי הרחוב, בפנותם לפני הבא את הדרך.

בפתח משרד בית החרשת הופיע המנהל הראשי וחיך, גלוי ראש ונכנע, אל מול פני המרכבה המתקרבת, ועל יד מבוא החצר פתח השומר את השער לרוָחה ועמד וחכה, גם הוא וגם הכלב אשר לרגליו, עד אשר יובא האדון אל החדרים פנימה.

ככה מדי יום ביומו.

טוב היה לרדת אחר כך במדרון בחזרה, ירוד והתנדנד במרכבה על הקפיצים, ירוד והתרחק והַשאר מאחור את עשן הארובות וריח השכונה, ריח של טחב ודַלת־עם.

למטה, על פני המישור אשר לרגלי ההר, השתרעו בניני „העיר החדשה". צעירים ובנויים הדר השתרעו בצִלם של אילנות הקשוט, בין גני הטיול ומגרשי המשחק, לאורך הנהר עם גשריו הבטוחים.

גם ברחוב הראשי הגדול, גם ברחובות הצדדיים, הקטנים, היתה המרצפת עשויה חמר מובחר ומשופשפת יום־יום למשעי, ובקלות צעד הסוס המחונך בצד פסי הטרמים, לבין המון המרכבות, אשר התרוצצו, פרטיות אף הן, עם רכבים זקופים וכבדי־ראש על דוכניהן, ונהרו כלן, כלן הביתה — לארוחת הצהרים.

בחפזון שטחו הנערים המשרתים את אחרוני המרבדים על גבי הרצפות, בו בזמן אשר חבריהם האחרים הסתובבו וטרחו כבר על יד המזנונות, בערכם מתוך קשקוש של כלים את השלחנות.

כלם, מן האשה סוכנת הבית ועד המינקת והנער עוזר הטַבח, נעולים היו נעלי השרות המיוחדים, רכי־הסולים, וכלם, בלי יוצא מן הכלל, הגורים היו סנרי הבד הטהור והדורים הכרת ערך השעה, זו השעה החגיגית, רבת החשיבות, אשר בה יוגשו המאכלים מן המטבח אל השלחן.

והמאכלים, אשר הוגשו פה אל השלחן, דשֵנים היו וערוכים בטעַם בלי שום ספק, ארוחות הצהרים היו תמיד מרכבות משׁשה —

שבעה תבשילים, אשר הוכנו על פי רשימה מיוחדת, ברוטבים תמציתיים ופשטידות־חמד, הנקראים כלם בשמותיהם הזרים, הצרפתים או האנגלים, לפי מקום מוצאם. ארוזים בגני המרחקים, בנירות מיוחדים ובדיקנות, היו הפירות אשר הוגשו לקנוח, בסוף כל סעודה; ומשובחים, נאמני מרקאות — היינות, אשר נמזגו באמצע, בין מאכל למאכל; אלה היינות אשר שתה שתו אותם בלגימות קטנות, בהנאה נִכרת אמנם, אבל בלגימות קטנות ובהפסקות לא גדולות, אשר בהן דובר על מצב הבורסה ומזג האויר, על הנשפים אשר כבר נערכו ועל אלה, אשר יערכו עוד בימים הקרובים.

בקצרה, מה יש פה להרבות דברים: בני השכונה הזאת היו אותם האנשים, אשר להם יִקָרא בכל זמן ובכל מקום — בני השדרה העליונה.

בשום אופן אי אפשר היה להטיל ספק באמתות מוצאם וטוב איכותם של מרבדי פרס וקערות יַפָּן, אשר בהם כה הרבו לפאר את אולמי בתיהם, כשם שרחוק מכל פקפוק היה ערך אבני החן, אשר נשבצו בתכשיטיהם, או בכלי זהבם, שאותם הציגו לראוה באשנבי ארונותיהם.

כמו אצל כל בני שדרתם, בכל המקומות, עמדו גם אצלם, כמעט בכל בית, פסנתרי פאר, יקרי ערך, אשר מעל צלעותיהם הצוננות הוסר יום־יום האבק בשקידה. בתוך הארונות שבהדרי עבודתם התגוססו הספרים מכורכי ההדר, אשר נטמנו הטמן היטב בתיקים היקרים, הקרים והיקרים, כספרי התורה אשר בהיכלי תפלתם, ועל ידם, בארונות מיוחדים, נמצאו פנקסי החשבון עם כל מספריהם, שחור על גבי לבן, על הרְוָחים הגדולים, ההולכים ונדלים מחודש לחודש, בתוך בתי החרשת, אשר נבנו בכונה תחלה בתוך השכונות האחרות.

פעם, באחד מימי האביב, שכב בעל בית החרשת ברוך בֶּרג אחרי הארוחה, בחדרו המיוחד, על ספה תורכית נמוכה ומרופדת פלוסין ועשֵן את הִסיגרה שלו. היה שקט. מתוך המיה חרישית הסתובב בקירוב מקום, על שלחן שיש לא גדול, מכשיר כסף בדמות רחַיִם, אשר השיב מאליו, אחרי אשר כונן אחד מקפיציו, רוח קלה מאד ונעימה מאד למראשותי הספה. למטה, בקצה המרבד, עמד זוג סנדלי הקטיפה הביתיים, שניהם בשורה, נוחים, מחוסרי עקב, עם הבעת אותה יראת הכבוד, שבה הציגם קודם לכן המשרת, והשתקפו, ביחד עם שלחן השיש ועם מכשיר הכסף המסתובב, בתוך המראה הענקית אשר מנגד — וברוך ברג שלח לצד הכסא הקרוב את ידו, יד מעוגלת, לא גדולה, עם טבעת רבת ערך על אחת מאצבעותיה, ולקח את החבילה, שהכנים זה עתה השומר מארגז הפוסתה אשר למטה.

שום דבר יוצא מן הרגיל לא היה.

עתון המקום בשפת המדינה עם אותן המודעות התפלות על סבון, אבקת־שנים ורואי חשבונות, המוצעים בתנאים נוחים, בזול, שנים, שלשה כרטיסי הזמנה לחגי משפחה, נתונים במעטפות קטנות עם חותמות וסמלי פירמה בקציהן, ובין כל אלה — מה מוזר נראה הדבר — אגרת קטנה בלי כל שם וחותם, בלי תוי פוסטה אפילו, שנזרקה, כנראה, ביד לא ידועה אל התבה אשר בפרוזדור למטה.

באותה היד המעוגלת, בלתי הגדולה, עם הטבעת רבת הערך שעל אחת מאצבעותיה, פתח בעל בית החרשת בתנועה זריזה את המעטפה, קרא פעם ועוד פעם, ושתי זכוכיות משקפיו זעו, נצנצו בברק מוזר וכהו — וצחוק עכור, בלתי טוב, כעין דרדור הקטנית בנפלה לכלי חרס, השתפך בחללו של החדר, בעוד אשר כל הגוף הכבד רָעַד, רעוד והתרומם, רעוד וירוד, ביחד עם מערכת הקפיצים אשר בספה מתחת.

נכנסה מן החדר הקרוב האשה, פרועת תסרקת, בלי הקורסט אשר יהדק את בטנה האיומה. ונחנה אליו מבוהלת, בנעלי משי דקים על רגליה היחפות.

— מאימים עלינו בשביתה — הראה על האגרת, וצָחק וצָחק, והספה התורכית עם מסעדיה, עם כל פיפי משיה וציציותיה, התנודדה, התנודד ועלה, התנודד וירוד, ביחד עם הגוף אשר עליה.

צלצלו בטיליפון—אחת ושתים. הגברת בָרג, באותה תלבשת הרשול עוד, בלי קורסט, נכנסה לחדר העבודה האפלולי, הסון הרהיטים, ואבני החן אשר בטבעותיה הועמו וכָבו, בהגישה את קנה המכונה לאזנה:

— מר זוננברג? מבית ההרשת לסבון? — איומי שביתה? „קצור זמן העבודה והעלאת המחיר". אם בורים מתרגש? אֶה — הוששת אני מאד ללבו ההלש. ובכן, לפנות לשר הפלך. אומרים אתם?...

מן החדרים למטה נקראה האשה, משפשפת הרצפות, ועמדה מפוחדת, מגינה בידיה על בגדה הרטוב. אחריה בא השומר־השוער, לא צעיר, אבל חריף מבט ונתון בתלבשת של שומר סף אמתי, ועל משמרתו, בעד האשנב, ראה אמנם קרוב לצהרים שני צעירים, אשר הסתובבו סחור־סחור על יד המדרכה.

„ההיו לבושים בבגדי פועלים?" „מפוחמים"? — לא, בחולצות בד פשוטות אמנם, אבל נקיות, ועד הרחבה שעל יד הבית לא באו.

ואז נכנסה משרתת אחרת, בסנר בד צחור, ושביל מלבב, צר עד מאד, מלבין לה בין שערותיה הסרוקות, ותבא על טס כסף ספל קהוה ממותקת, תמציתית. ובעל בית ההרשת קם, לבסוף, מעל הספה, לבש בעזרת משרתו את בגדיו, ובגמעו מתוך הספל הקטן, שאחז בו ביד נתונה במִנשֶטה מוצקת כבר, בטוחה — היתה דרכו לפניו ברורה.

בעברו כעבור זמן מה דרך האולם, זקוף ופרוף עם כסית משי מהודקת יפה לשמאלו, רעדו זגוגיות הנברשת ממעל, כה איתן ותקיף היה צעדו.

גם השוטר אשר על המשמר הקרוב, גם אלה אשר על פרשת הרחובות, אִשרו את עדותו של השומר בדבר הסתובבותם של שני הצעירים. האחד, קצר־ראות, במשקפים, והוא הגדול — שערותיו יורדות לו תלתלים מעל ערפו, בעוד אשר חברו הקטן הוא גָזוז, דל ובלי חתימת שפם, וכלו נראה כתינוק מוכה שחפת בחִורונו.

„העירו איזה חשד בהלוכם ברחוב?" — נתבקש פקיד הרבע טלפונית לשאול את השוטרים עדי הראיה.

„לא—שום חשד. הרָאה נראו כאנשים המטילים לתומם, ורק על יד הבתים מספר 12 ו־15 התעכבו".

„ושוב שָבו אחר כך בדרך המובילה ההרה?"

כבר היו דמדומי ערב כאשר יצא ברוך ברג מן הלשכה, אשר בדירתו הפרטית של שר הפלך, ומיודעו השר, אשר לוה אותו עד קצה הפרוזדור, נגע תוך כדי שיחתו בכפתור האלקטרון, בהתעכבו ממול המראה, אשר נמלאה אור על כל גדותיה, על כל גדותיה.

— הנה כי כן, רחימאי — המשיך, עד אשר הונש לאורח מעילו,—עדר כבשים זה, טול ממנו לפתע פתאם את הרועה, והרי הוא מתפזר מאליו ונפוץ לכל רוח.

— העיקר הוא: לפתע פתאם — שפשף בנחת את ידיו וצחק, וגם בבואתו במראה עשתה מנגדו כמוהו—ובעל בית ההרשת,

בצאתו אל האפלולית, אל השדרה בהצר, וראשו סהרהר מקבלת הפנים החמה, עצם רגע אחד את עיניו, ולפניו התנשא בבהירות, כמו חי, עדר כבשים איך שהוא, בהנטל ממנו הרועה, הולך ומתפזר, הולך ונפוץ.

„כי נבערו הרועים, על כן לא השכילו וכל מרעיתם נפוצה" — היה אומר אולי, לו נשאר עוד מה מגרסת הילדות בזכרונו, אבל מגרסת הילדות לא נשאר כבר בזכרונו של ברוך ברג שום דבר — ובצאתו אל הרחוב, רמז רק לרכבו להשיב את המרכבה הביתה, כי בִכר ללכת ברגליו על המדרכה, אשר נראתה לו מוצקה הפעם ביותר.

כעבור יומים, לעתותי ערב, יצאו שני אנשים מאחת הסמטאות, אשר בשכונת ההר, וירדו במדרון במשעול, המוביל אל „העיר החדשה".

לאור הדמדומים, אשר היה מסביב, נראו שניהם דלי גוף וחורים עד מאד, והולצות הכבד שלהם, אשר לא הודקו בשום פתיל או חגורה, רטטו מטושטשות צבע וחסרות אונים לגמרי בתוך הקרירה הזאת אשר עם תחלת אביב.

האחד מהם, יַשָק, בעל צואר דק, מוכה שחפת אמנם, כמו ששער שוטר הרבע מלמטה, דבר זה עתה באחד המרתפים לפני קהל לא קטן על קלקולי הסדרים שבהברה ועל דבר העשוקים והעושקים.

הדברים היו ארוכים וגם לא חדשים:

„איש אל אחיו לא יחמלו", או „מה לכם תדכאו עמי ופני עניים תטחנו" — אמר בזמנו הנביא בקצורו. אבל יַשק היה עלם

נלהב, אשר נמשך אחרי המליצה והפרטות בדברו, ובהתרגשות רבה — אם כי בצבעים נאמנים עד למאד — האר את מצוקות אחיו העובד, האח העשוק והרצוץ כל הימים, זה אשר אם ישתכר עוד כדי לחם צר, בהיותו בריא ועובד, הנה בכלות כחו, ושכב למעצבה ונמק ודעך במרתפו האפל — הראה על התנור, אשר שם שכב בעל הבית החולה — בעוד אשר אדוניו, בעל בית החרשת, ילך וישמין, עד כדי קצור נשימה וסכנת השבץ ישתמן — הבליט רגע את הזהו הנופל והחזיק, כביכול, את המשקפים על חטמו — וידמה עד להפליא בתנועתו זאת לברוך בֶּרג, בעל בית החרשת מן הסמטה הקרובה.

עִברו נא על ה„משרד להספקת משרתות" וראו, אם לא כבהמה בבית המטבחים תבָּדק שם אחותנו ההררית, ההולכת להתענות תחת יד גברתה למטה, זו אשר מדי המצא בה פסול או רפיון־מה, תשָׁלח מיד הזרה ההרה, ואחרת, יותר מתאימה, תרד למלא את מקומה, כשם שישָׁלח הנה יום־יום, בארנז המיוחד, ארנז האשפה, כל ירק וצמח שאינו ראוי לשמוש, ובמקומו יובא כל הרענן והמעולה הגדֵל פה, בתוך הגנות אצלנו — הושיט את ידו לצד השדה, למקום גנות הירק, ורגע אחד נפסק דבורו, כי תקף אותו השעול.

ברחמי־אם הביטה אחותו הגדולה ממנו, תופרת הלבנים, מפנתה, איך שהטה את ראשו התינוקי הצדה, כאשר עבר לדבר על דרכי הגאולה ושויון בני־האדם, בפשטו מתוך כך את צוארו הדק לפניו בתנועת ערינה, כמו שהיה עושה רק לפנים, בימי הילדות, בשעת מחלתו, בהגיש לו האם את הכף עם סמי־הרפואה.

באותה הבעת הרחמים על פניה הביטה אחריו אחר כך מעל קצה ההר, בצאתו ללכת עם חברו הגדול אל השכונה החדשה אשר למטה, גבהת קומה, עם שערה הקצר המתבדר לה ברוח — בהתאמצות כל כח ראיתה הביטה אל חולצת הבד שלו, אשר כה

עזובה הכהבה באפלולית השביל, עד אשר נטשטשה לגמרי ונעלמה, ובמרחק הדלקו בזה אחר זה הפנסים, אלה אשר רק זה עתה השוה אליהם אחיה את ניצוצות התנועה, המתלקחים פה ושם בחיי העשוקים.

לפלא נראה אחר כך דבר חדירתם של שני האנשים אל מרכז השכונה בתחלת הערב, לאור האלקטרון, בעמוד השוטרים, ערים ומסורים, משני עברי הרחוב, מזה ומזה, על משמרתם.

בעלת בית החרשת ליציקת ברזל, הגברת ברג, אשר מהרה לקול השאון מחדר האורחים לחדר העבודה, מצאה כבר את שניהם על יד שלחן הכתיבה, כשהם מציעים, דלי־נו ונלהבים, את דרישותיהם, בו בזמן שבעלה היושב ממולם, גם כן על יד השלחן, צוחק באותו הצחוק העכור, בלתי הטוב, כמו לפני יומים, אבל הפעם — למקוטעין, מתוך התנפחות הזהו וצווארו המאדם, כשהמשקפים נושרים ונתלים עמומים על שרשרתם...

בקצרה, מה יש פה להתעכב על פרטים: את בעל בית החרשת אחז השבץ בטרם אשר הספיק לענות עוד לשליחי פועליו דבר.

בזעקת שבר התפרצה האשה אל חדר האורחים והבהילה את הקרובים והמשרתים לרדת ולהביא רופאים ועזרה.

קשקש באנקת בהלה הטיליפון.

גלוי ראש, בלי מעיל ורביד לצוארו, בא דרך החצר הרופא השכן, בעוד אשר לחבריו ברחובות האחרים נשלח בהפזון השומר במרכבה.

נורא היה כעבור שעה מראה הגוף, המוטל מגושם, עם סימני דקירות על הזהו החשוף, על הספה התורכית לאור נרות הסטיארין,

כשידיו נתלות, בלי מנֻשטות כבר, פתוחות שתיהן לרוחה, עם הבעה של „אין יותר אחיזה", משני העברים, מזה ומזה.

מי שהוא הרים וקפל את וילאות הפלוסין מעל דלת האולם וסלק אותם סלוק של זלזול לשני צדי הפתח, לימין ולשמאל.

נעתקו באיזה חדר רהיטים, ולקול חריקתם זע מתחת לשמיכתו, מעל מצע אטלס ורדי, כלב טרקליני, חד סנטר — יפה־פה עם כתבת שם ההקטנה שלו על קולר־כספו — והביט הנה והנה כמוכה תמהון.

בדממת אלם דלקו למטה, במבוא הבית, שני הפנסים, אשר לאורם הכחלחל, על פני השביל־השטיח, עלו, רציניים ומחרישים, אנשי השכונה, בתלותם תוך כדי הליכה את כובעיהם על הקולב, אותו הקולב, אשר על אחת מיתדותיו — הוי על האדם ואפסותו בחיים — נתון היה כובעו של בעל הבית, אשר תלהו כאן עוד הערב בעצם ידו.

הופיעו שמשי ה„חברה קדישא", מוכי סנורים מאור האלקטרון ונתקלים מאי רגילות במרבדים — מתוך התאמצות, בעזרת שנים ממשרתי הבית, השכיבו את הגוף על הארץ, על יד הנרות, אשר שלהבותיהם זעו רגע, נסוגו לאחור ושבו והאירו את קדקד המת עם הקרחת המעוגלת, הגלויה־גלויה, בלי אשר תושם עוד עליה בהשתדלות שארית השֵער — ומתוך הדממה שהיתה מסביב בקעה ועלתה יללת האלמנה, מחונקה, בלי כל הד ונֵון, כקול הפסיעות על מרבדי החדרים האלה.

„עלה מות בחלונינו" — יָשב לעצמו השמש הזקן, אשר שמר איזו תשמישי קבורה בחצר, והוא התכוץ והתכנס למעילו, כי עבר אותו הרעד.

הוא היה שמש „תחתון", הררי, אשר משכרתו כה דלה היתה וסצומצמת, עד אשר נחשב לעני אפילו בין עניי שכונתו, אבל

לבו לב טוב היה ונכמר בנקל, ובהשתתפות אמתית נענע בראשו השב למחרת, כאשר נשא המספיד את משאו על „מפריעי הסדרים" בהשתמשו לשם זה בדברי הנביא — „מהרסיך ומחריביך ממך יצאו".

לאור שמש הצהרים היה נהדר כמעט מראה האנשים, אשר נהרו במעלה ההר בתהלוכת האבל, לבושים שחורים כלם ודוממים, עם המרכבות הנמשכות, מצוהצחות וריקות, מאחריהם, לבין זרי הפרחים והמון הסרטים, המתנפנפים מכל צד, בלי הרף:

„מעשיך הטובים", „מעשיך הטובים", „בורים סלומונוביץ בלתי הנשכח".

אשת המת, בצעיף־האבלים רחב השולים, משכה את עיני האנשים בארשת היגון, האמתית הפעם, על פניה. היא היתה לבושה שמלת קְרֶיפּ רעננה, וכובע פשוט־גזרה, בצורת שבים קטן, על ראשה, ושתי בנות זונֶנברג, קרובותיה, תומכות ידיה בלכתה. ועל הבימה הארעית, בבית הקברות, עלו חליפות: מורים זוננברג וניסו כבד המליונים, פאר „העיר החדשה", בריל, וחזן בית הכנסת, בכִפתו הרשמית, קרא וחזר וקרא:

„נשמת ברוך בן שלמה", „נשמת ברוך בן שלמה" — והחזיק כל הזמן את משפחת־האבלים עם הזר השחור, העדין־דק, שבשוליה, בידו.

קל היה לרדת אחר כך במרכבות בכביש, המוביל במדרון אל „העיר החדשה", כשביחד עם הרוח, הבאה מן הנהר, פיסה את הלב גם הבשורה, כי שני הצעירים, אשר הצליחו להמלט, נתפסו הלילה באחת הסמטאות, בהתגנבם ללכת לבית־הנתיבות.

— כארנבות, ועם „נירות לא טובים" בהחלט בכיסיהם — אשר שר השוטרים בעצמו את הידיעה, בצאתו בין המלוים מבית הקברות, וכבר דרך חלון מרכבתו, אגב תקון כרי המושב, הוסיף, כי המשפט, אשר יהיה צבאי ומיד — „יתן ספוק".

— ילַמדו אותם דעה — התך במבטאו החריף — הטי—רו—ררים—טים.

ואמנם: השומר, הממונה על המחסנים בבית־האסורים, נצטוָה עוד באותו שבוע לפַנות מקום בחצר ולהכין בה את בנין הקרשים הדרוש.

זה היה הררי לא צעיר, איש מדות, אשר מעיל השרד שלו הקצר משךְ עליו חוט של שררה מיוחד בשורת הכפתורים הנוצצים שעל חזהו, ועם האסיר הנַגר, אשר הקים לו את העמודים, התנהג בקפדנות, חרק ונפנף עליו במשורו, ופעם גם הציגו על הספסל מתחת לתליה — ל„נסיון". אבל בצנת העלטה, בשלש אחרי חצות, בצאתו לעזור בהוצאת פסק־הדין אל הפועל, נחלש כלו וידיו רפו, ובגבו הכפוף, בלי מעיל השרד, זה אשר לו הכפתורים, דמה כמעט לאחות רחמניה רכת לב, המובילה את החולה המסוכן לחדר הנתוחים.

מפני שמן הפקידים הגבוהים האמתיים לא בא איש, נעשה הדבר בלי כל חגיגיות, בחפזון, ולאורו של פנס קטן, פרוץ שמשות, אשר הכהב מחוסר אונים לגמרי בתוך מעבה הערפל—והגדול בשני הנדונים, קצר הראות, זה אשר משקפיו נלקחו ממנו רק זה עתה׳ נשש כעוֵר בעלותו לגרדום, ועל אחד השלבים התנודד גם וכמעט שנפל, אלמלא מהר מנהלו לתמכו. לא כן הקטן ממנו, יַשָק, אשר נשאר למטה „להכות לתורו", הוא עלה זריז וקל אפילו ברגליו האסורות אל הבמה. ובהגיש לו התלין את העניבה — הכניס בה את ראשו התינוקי בעצמו, בפשטו מתוך כך את צוארו הדק

לפניו בתנועת עריגה, כמו שהיה עושה לפנים, בימי הילדות, בשעת מחלתו, בהגיש לו האם את הכף עם סמי הרפואה.

הקבורה נעשתה מיד, לאור אותו הפנס פרוץ השמשות. רק שתי פעמים עבר התלין עבור ורמוס את רגבי העפר לישרם, אחר כך סולקו העמודים. השומר הממונה על המחסנים כרע, בהעמים אותם חברו על שכמו. הוא התהלך עוד כפוף גב, ההָרָרי הגברתן הזה, וכעכע כל הזמן כעכּוּע ישישים, ובדבּרוֹ על הנדונים, הִשוה אותם משום מה לאבן זו, אשר תזָרק על ידי מי שהוא אל הנהר.

— חלקת המים — אמר — ספק תזדעזע ספק לא תזדעזע על ידי זה, אולם היא, האבן, ודאי שתרד תהומה ותאבד.

אבל הנערה תופרת הלבנים, אחותו של יַשק, מצאה להם משל אחר לגמרי. היא הִשותה אותם לגרעינים אלה, אשר יטמנו באדמה אחרי החרישה בראשית דמדומי האביב. הם, הגרעינים, יעלמו אמנם, אבל סופם הלא להכות שרש — התנחמה — וגם להצמיח צמח.

כל אותו היום התהלכה פרועת שער עם העויה מוזרה על פניה, מעין זעזוע אשר רק על פני הנחנקים יראה בעצם הדקת החבל, וככה נרדמה גם בבוא הלילה, מבלי לפשוט את בגדיה, בהתירה רק את הכפתורים על צוארה. אולם עם דמדומי הבוקר, כשבחוץ נשמעה, חדה ונמרצת, שריקת בית החרשת, התנודדה ונעורה בבת אחת, ובצוארון בגדה הפתוח, מבלי לתקן את שערה, רצה אל קצה ההר, אל השביל, המוביל במדרון אל ה„עיר החדשה", ופה, בשבתה על יד עצם המורד, במקום אשר רק לפני שבוע ימים נפרד מעליה ישק אחיה — דברה אליו, כאלו היה עומד עוד פה, חי, לפניה.

היא שאלה אותו, היאך להודיע את ה„דבר" לאמם בעָירה, האם האלמנה, חלושת ההוה — הן היא לא תעצור כח לשאת את זאת.

והוץ מזה: איך לבאר לה, למה זה אֵרע כך לו, לישק, ההולני, נדיב הרוח, זה אשר מיָמיו, מימיו לא אכל עוד לחם לשובע — נכמר בה לבה, וההעויה המוזרה, העוית הנהנקים שעל פניה, נעלמה, כי באו לה הדמעות. ופה הנה עלה במחשבתה המשל בדבר הגרעינים.

קִצּוֹ שֶׁל סֶנְדֶר זִיו

בגלויה הכפולה שקבל פעם סנדר זיו מעירתו, שאלה אותו אחותו הצעירה ממנו, האחות הנשואה, מתי יבוא קץ לתלאותיו ולחיי הנדודים שלו בתוך הכרך.

הקבר, כתבה לו, קברו של האב, שרוי בלי ציון ומצבה זה שנתים ויותר. חבילת הכרים וכלי הנחשת המועטים מתגוללים בעלית ביתו של המלוה וגאולה אין להם, אין; והנה חזר השבוע קרובם העשיר מן הכרך וספר, שפגש שם בו, בסנדר אחיה, וראהו כשהוא מתהלך ברחובות העיר קודר כלו ולבוש קרעים, כי שעורים למחיה אין לו ותקוה לתעודת בגרות גם כן אין, אינה נשקפת — ומתי, שואלת היא, יבוא הקץ לכל אלה? האמנם לא הגיע עוד הזמן?

וסנדר זיו, בהתהלכו אחר כך ברחובות העיר קודר כלו, ולבוש קרעים ובמוללו בין אצבעותיו את הגלויה הכפולה הזאת, שנתקבלה מעירתו, חשב כי צדוק צדקה אחותו הצעירה ממנו, האחות הנשואה, בדבריה, כי אמנם צריך היה שיבוא קץ להלאותיו ולחיי הנדודים שלו בתוך הכרך, משום שכבר הגיע הזמן.

היה הדבר בבוקר בהיר, באחד מימות החורף האחרונים. בגן העיר הפשיר השלג ונמס על האילנות למעלה ועל הקרקע למטה, וצפצוף צפרים היה בין הענפים ורָוַח, רָוַח כל כך גדול, עד שבית האבנים הלבן, ביתו של הדוקטור שטרקמן אשר מעבר לגן, נשקף בכל מלוא קומתו, הוא והגזוזטראות המגֻונות אשר מימינו ומשמאלו והחלונות הכפולים אשר על יד הגזוזטראות הללו — וסנדר זיו התהלך בשדרות הגן אילך ואילך וחשב על הבחינות הממשמשות ובאות, על בת בעלת הבית שלו, בת האלמנה, הנמצאת עכשו

בתוך הבית הגדול הזה, ביתו של הד״ר שטרקמן, ועוד על כמה דברים חשב, וקִוָּה קוה בלבו, כי לא יארכו הימים והחורף כליל יעבור מן הארץ, כי ההלונות הכפולים, אשר בבתי האבן הגדולים, יפתחו ודלתות הגמנסיה — גם כן, ואביב ישתרר בחוץ ואביב יהיה גם בלבו, משום שככה צריך להיות, משום שכבר הגיע הזמן.

אחר כך, כשזמן הבחינות עבר ואתו יחד—גם האביב, כשבתוך גן העיר נתכסה הכל בירק כבד ועסיסי, ובין ענפי האילנות ובין דליותיהם לא היה רֶוַח כל שהוא — התנדפו חלומותיו הטובים של סנדר זיו והתקוות התפוררו ונמסו, כאשר נמסה בכיסו טבלת השוקולדה, אשר קנה פעם בשביל בת בעלת הבית שלו, בת האלמנה, ונָתון לא נתן לה, ולפנות ערב, לפנות ערב, כאשר צלצלו הפעמונים בבתי כנסת הנוצרים במתינות, כאשר היה עצב רך מסביב ואפלולית, ולמטה על גבי המדרכות התהלכו אנשי צבא גבהי קומה, עשנו סגרות עבות להנאתם ודברו וצחקו ביחד עם ,בנות אלמנה׳ צעירות ובהירות — ידע סנדר זיו שעל הקץ אשר כתבה לו אחותו אין מה לחשוב, שלו, לסנדר זיו, אין בכלל לדבר או להלום על איזה קץ שהוא, משום שכֻּלו בשבילו, הוי, כלו כל הקצין.

רחל פינברג, המורה הפרטית הזקנה, רחל פינברג, זו אשר נבהנה ונכשלה עם סנדר זיו בשאלה מַתֵּימַטית אחת, נכנסה פעם להדרו בשעת בין השמשות כזאת, והמראה אשר נגלה שם לפניה הדהים אותה כל־כך, עד שהיא נשארה בפתח החדר כמסומרה.

הוא, סנדר זיו, קטן קומה ודל בשר, ישב לפני שלחנו הגדול מכֻוָּץ כֻּלו ועזוב, ישב וכבש את פניו בספרי הלמוד אשר לפניו, וגופו הזדעזע ופרפר באופן כל־כך משונה, עד שאפשר היה לחשוב שאחזתו העוית.

רגע אחד אמרה המורה הפרטית לעזוב את החדר ולהתחמק בטרם ירגיש בה הברה, אולם אחר כך הזרה ממחשבתה זאת, התקרבה אליו לאט, הושיטה את ידה ונגעה נגיעה קלה בשערות ראשו.

— מר זיו, אמרה לו, מר זיו, אולי טוב היה לו לשוב ולהתישב בדירתו הקודמת, בביתה של האלמנה מלכין אשר בקצה הכרך השני?

תשובה לא באה. הוא הוסיף לשבת קטן קומה ודל בשר על יד השלחן הגדול וענה לא ענה. ואז הוציאה העלמה פינברג את מחברתה, מחברת החשבון הצנומה שהביאה אתה מן הבית, צנחה וישבה על אחת הכסאות — והורירה את ראשה.

לאור בין הערבים הקלוש, אשר חדר מן החלון, אפשר היה לראות את עמודי החשבון המחוברים ואת הספרות הבודדות, אשר הציצו פה ושם מתוך המחברת — ספרות קהות ומחוסרות בטחון, אשר נשענו על סמני השאלה שבצדן באפיסת כח וצפו לפתרון, להארה כל שהיא.

אכן, מסובכות היו השאלות אשר נזדמנו לה לרחל פינברג, בספר החשבון בימים האחרונים, אולם — כלום אפשר היה לה לפנות אליו, אל סנדר הברה, ולבקש ממנו עזרה והסברה, בו בזמן שפניו מקדירים וגופו רועד באופן משונה כל כך בשעות בין השמשות?

להפך, בשבתה אחר כך, בלילה, על יד הלונה הפתוח — ובסמטה מסביב דממה וקרירה, ורק פנס בודד מציץ אליה, ממעל — התחבטה בדעתה ובקשה עצות היאך להוציא אותו, את סנדר זיו, מן המצב המסובך, לעזור לו עד כמה שאפשר ולהקל את משא יגונו.

כן, בתוך הסמטה, אשר בה ישבה הגברת פינברג, שררה בלילות קרירה ודממה, ופנס אלקטרי היה תלוי למעלה מהלונה, פנס ענום והִוֵר, שעלול היה לעורר הרהורים שונים בלב ורנשות—אף־על־פי־כן לא הועם אף רגע אחד זכר דמותה של בת

האלמנה בלבבה, ופניה הזכים של זו צפו ועלו לפניה תמיד ביחד, בשורה אחת אתו, עם סנדר חברה וידידה.

בשבתה כך בלילה לפני חלונה הפתוח, והיא בודדה עד לאין קץ וגבול, עלו לא פעם בעיניה דמעות הרישיות וטובות, דמעות של תוגה וגיל כאחד, למראה הזוג הזה, המתקשר בדמיונה בעבותות אהבה, מתקשר לעולם, לנצח נצחים, בו בזמן שהחַיָל, קרובה ומעריצה של בת האלמנה הזאת, עומד מאחוריהם סר כלו וזעף, עומד ומעשן ביאוש את הסיגרה שלו, ועגולי העשן המתנשאים למעלה, מתנדפים ברוח ונמוגים כמו התקוות אשר בלבבו.

האמנם מן הנמנע הוא שגם תקוותיו של חַיָל צעיר, חיל אשר גובה לו וגאון, אשר השפם שלו מגודל והאמונה בכחות עצמו כבירה — האמנם מן הנמנע הוא שגם תקוותיו הוא תעלינה פעם ברוח, תתנדפנה וכלו כאשר יכלה עשן הסיגרה?

היא, רחל פינברג, בנמרה פעם בבוקר את שעוריה, השעורים הפרטיים שהיו לה בבתים שונים, ישבה במרכבת הטרַם ההולכת אל קצה העיר השני, סרה שם לאחד הרחובות, שכרה חדר קטן וצר והעבירה שמה עוד באותו יום את ספריה ומעט חפציה.

שעה אֲרֻכּה עמדה אחר כך לפני ארגזה הפתוח, ארגז הרֵיקים הגדול, והוציאה ממנו את מכשירי הכתיבה ואת הספרים השונים שהניחה אותם קודם לכן בחפזון ובלי סדר, ושעכשו צריך היה לסדרם על השלחנות ועל הכוננִיות.

התנהלה המלאכה הזאת לאט ובכבדות, כי הנה מלבד הספרים, ספרי הלמוד הדרושים, נתגלגלו ונזדמנו פעם בפעם לידה חפצים אחרים, חפצים ישנים ונשכחים: תמונות פוטוגרפיות אשר

צורותיהן נטשטשו כבר מיושן; כלי לבן, שתקנה פעם, לפני הרבה שנים, האם; כובע שחור מלופף צעיף דק, כובע אבל, אשר נקנה אחר כך, אחרי מות האם, ולבסוף — פתקה קטנה עם באור קצר והומר להבור, אשר קבלה פעם בשעת הבחינות, ממנו, מסנדר חברה.

— אכן, אכן — התאנחה הגברת פינברג, בהוציאה לאט הפיץ אחרי הפיץ, ובפרשה אותם מסביבה על הארץ — וזמן מה עמדה עליהם אלמת, כורעת על ברכיה וקפואה, כאדם העומד על מפולת הייו.

אולם כשהתקרבה ובאה שעת בין השמשות, מהרה ונערה מעליה את אבק הזכרונות והקדרות, הכינה ושפתה קומקום של תה על מכונתה הקטנה, מכונת הספירט, ויצאה לקבל את פניו של סנדר־זיו, אשר הבטיח, אשר צריך היה לבוא ולראות את דירתה החדשה.

החדר הזה, ההדש, צר היה אמנם וקטן, הרבה יותר קטן מזה שהיה לה בשכונה האחרת. גם המדרגות, שהובילו אל הקומה העליונה, רעועות היו וצרות, אבל תחת זה היו חלונות ההדר מתוקנים וגדולים, ולמטה, במרחב אשר לפני החלונות האלה, השתרע גן־העיר עם כל הרחובות והסמטאות אשר מסביבו, עם שורת הבתים, בתי האבן, אשר מאחוריו ועם הגנות, גנות הפרחים, אשר על יד הבתים האלה.

ההיה צורך לבוא ולקרוא כל הרחובות האלה בשמותיהם?

בפרטות מאין כמוה אפשר היה לראות דרך אחד החלונות האלה את הגנה הקטנה, גנת הפרחים של הד״ר שטרקמן, אותה ואת השבילים הצרים מרובצי החול המתפתלים בתוכה, בין ערוגותיה, ואת המתנכת, מחנכתם של ילדי הדוקטור הזה, אשר התהלכה בתוך השבילים מרובצי החול הללו.

הנה כי כן, לא בכל יום, אפוא, השתמשה בת האלמנה הזאת בשעת החופש שנתנה לה לפנות ערב, כדי לצאת ולהזדמן עם

קרובה החַיל ולהתהלך אתו על גבי המדרכות אשר בצדי רחובות וגנים.

סנדר זיו עמד לפני החלון הפתוח, לפני המראה הזה אשר מנגדו, ועצם ושפשף פעם בפעם את עיניו, כאדם אשר נשא זה עתה את פניו למעלה והסתכל בעצם השמש. פעמים אחדות עבר את ההדר לארכו ולרחבו, אחר כך עמד, העביר את ידו על פניו, על שערות ראשו, ומהשבה אחת משונה עברה במהירות הברק במוחו, מחשבה אשר הפליאה אחר כך אותו, את סנדר זיו גופו, בזרותה והעירה בו רגשות הרטה ומוסר כליות.

הוא חשב, שאלמלי פרצה פתאם מלחמה בין רוסיה ובין איזו מדינה אחרת, כזו שהיתה, למשל, לפני שנים בינה ובין ארץ יַפַּן, או כיוצא בזו — אלמלי, חשב, קרה כדבר הזה, מה היה אז גורלם של כל אנשי הצבא הנמצאים בתוך הכרך הגדול הזה?

הנה עד היכן הגיעו הדברים. הוא, סנדר זיו, הרחמן ורךְ הלבב, זה שהס על הקטן שביצורים ולא פגע בו מעולם לרעה, זה אשר במשך שנים ניזון בירקות ולא אכל דבר מן החי — הוא עמד עכשו כאן, על יד החלון הזה, וחלם על מלהמת אנשים ושפיכת דמים.

אמנם — השתדל להצטדק בפני עצמו — היה היתה זאת מחשבה בת רגע, מחשבה אשר הבהיקה במוחו כלהב החרב ונעלמה, אלא ואף־על־פי־כן: הן עבר עברה במוחו — ובכל זדונה — הכדאי הוא אהרי כל זה לעמוד כאן, על יד ההלון, ולהזין את עיניו במראה אשר לפניו?

הֵוֵר ומלא התרגשות לקה את מקלו ואת כובעו, ירד בחפזון מעל המדרגות לאור הנפרורים אשר הדליקה רחל פינברג מאחוריו, ובפעם הראשונה אחרי ימים ושבועות עבר את הרחבה הגדולה שלפני גן העיר ובא להתהלך שם בין שדרות עציו.

אחד ממכיריו של סנדר זיו, בחור אֶכסטרן אשר כתב ושלח ספורים למערכת של ירחון עברי אחד, לעג לו, לסנדר זיו, ומשך בכתפיו, כאשר גלה פעם הלה לפניו את לבו וסוד אהבתו.

— האמינה לי, ידידי, אמר לו האכסטרן המספר, שאלמלי באנו לכתוב ולתאר בחור בן שלשים ומעלה, בחור אשר מצב בחברה אין לו וקרקע תחת הרגלים גם כן אין, אשר יבש הוא ודל, ששערו נושר יום־יום, וכלו רצוץ ומשול כחרס הנשבר, והוא, בחור זה, שואף צלה של נערה צעירה, הולם עליה הלומות בהקיץ ומתהלך בלילות מאחורי חלונות ביתה כתלמיד של גמנסיה מן המחלקה השביעית או השמינית — אלמלי ככה כתבנו, כי אז היו אומרים שמזיפים אנחנו את החיים, שרחוק הדבר מן המציאות ומן הריאליות וכולי, ושכל זה הוא למטה מכל בקרת. משום שאין בחור, שהוא בן שלשים ומעלה, בחור אשר יבש הוא ודל, ששערות ראשו נושרות יום־יום, והוא רצוץ ומשול כחרס הנשבר, אין בחור כזה חולם אלא על פנת גג שקטה, בת בעל־בית מבוגרת וחנות של מכולת — חנות קטנה עם שלט גם כן לא גדול ועם תבשיל טרי וחם, תבשיל אשר ההותנת מכינה ומגישה אותו לפניו בעצם ידה.

או שמא הוא, סנדר זיו, מקוה ללמוד ולהשתלם, להשיג תעודה של גמנסיה ואיזה מעמד על ידי כך בחיים?

לא, ללמוד, להוסיף ללמוד על מנת להבחן ולקבל תעודות, אין הוא מוכשר עכשיו, אינו יכול. הוא, סנדר זיו, לא שלח מעולם ספורים למערכות של עתונים וירחונים. ועל ריאליות וזיוף החיים לא חשב, אולם זה שלבו הָמה בקרבו ונלהק מגעגועים לא פחות מלבו של איזה תלמיד, הלומד במחלקה השביעית או השמינית של הגמנסיה — זה לא היה מוטל בשום ספק.

הוי, מה גדולה היתה המועקה בתוך הכרך בימים האחרונים ומה קשה השממון אשר מסביב. לאורך חופו של הנהר התגהלו יום־יום עגלות הרהיטים, שנשלחו למעוגות הקיץ הקרובים. אחד־אחד התרוקנו בתי האבן ונסגרו על מסגר, הם וגנותיהם והסוכות אשר בתוך הגנות הללו — וסנדר זיו התהלך על גבי המדרכות עיף כלו וכושל, התהלך ונשא את עיניו אל החלונות הסגורים אשר ממעל, והמחשבות כמשו ונבלו במוחו, כצמחי הגנות העזובות אשר־על יד הבתים מסביב.

לפנות־ערב, לפנות־ערב, בצלצל הפעמונים בראשי המנזרים, היה חוף הנהר הומה מאנשים, אשר נדחקו וירדו אל האניות המפליגות למעוגות הקיץ. הרחק־הרחק, במדרוני ההרים השחיר היער, יער הארנים הגדול, זה אשר בתוך שדרותיו טילו עכשו בני הנעורים יומם ולילה, ושעל גבי השדמות, אשר בקרבת השדרות הללו, התגודדו הילדים בני דגילים השונים, הבהיקו כלפי השמש בלבנת הולצותיהם ושחקו במשחק הקרוקט ביחד עם תלמידי גמנסיה מגודלים ומורות־מתנכות בהירות וצעירות.

רחל פינברג, בגמרה את שעוריה הפרטיים המועטים, עמדה על יד החלון בדירתה החדשה, ושערותיה הקלושות נשמטו אחת אחת מתסרקתה ונתלו לה באפיסת כח מאחוריה.

כאן, בתוך החדר הקטן, עמד ארגזה הגדול, ארגז הרוקים שלה, מרושל כלו ופתוח. התמונות הפוטוגרפיות התגוללו מטושטשות צורה ועזובות. כלי הלבן היו מאובקים ומושלכים ללא סדר על אחד הכסאות, ומבין כלי הלבן המאובקים האלה השחיר באבלות כובע הלֶבד הישן והעיר בלב זכרונות רחוקים, זכרונות קשים ומעציבים גם יחד.

סנדר זיו, בהתהלכו אילך ואילך בתוך החדר הקטן הזה, היה מתעכב לפעמים על יד צב־ר הלבנים הזה — על יד הכובע, מעביר

את ידו על חלקת סרטיו, על צעיפו, ופניו הדלים מתכרכמים אותה שעה הרבה יותר מאשון האֵבל אשר בין אצבעותיו.

מה היה לו לסנדר זיו ברגעים אלו, ולמה קדרו ככה פניו? הרחשו בלבו הרהורים על מות וחדלון? או אולי הזכיר לו מראה הכובע הזה ימים אחרים, ימי אבלה של בת האלמנה, כאשר היתה היא חובשת לראשה כובע־לבד כזה וצעיף שחור כזה — והוא יושב אז עדיין לבטח בביתה, ונהנה יום־יום מזיו פניה? — מי יודע.

היא, רחל פינברג, אחרי אשר עמדה פעם במשך שעות לפני ארגזה, קפלה וסדרה בו מה שסדרה, סרה, לבסוף, אל הופי של הנהר וקנתה לה כרטיס מסע של האניה, היוצאת עם שקיעת החמה לדרכה. ובשעה השביעית לפנות ערב, כאשר צלצלו פעמוני המנזרים מסביב וחוף הנהר המה מרוב אנשים, נדחקה וירדה אף היא אל הנמל, ירדה, עם נרתיק של כובעים מלא ספרים בידה ועם נצנוץ של חסד בעיניה, ונכנסה אל האניה המפליגה לאחד ממעונות הקיץ.

כאשר התחילה האניה לזוז, הוציאה מתוך כיסה מטפחת קטנה, נפנפה אותה פעמים אחדות באויר — והיכה מטוב לב.

מקום לישיבה עוד טרם מצאה לה, נרתיק הכובעים היה נתון בידה והתנועע ביחד אתה בהתאם לתנועות האניה. אבל — אין דבר: היא הביטה אליו, אל סנדר זיו, בעיניה הגדולות והטובות, נפנפה כנגדו במטפחתה — וחיכה:

— הן בוא יבוא בקרוב לראות את שלומי ביער — קראה אליו, כאשר הסתובבה האניה והפכה את פניה כלפי זרם הנהר, וסנדר זיו הביט אליה, אל המטפחת הקטנה אשר בידה ואל מדרוני ההרים אשר מעבר למטפחת הזאת, והרגש הרגיש פתאם, שאם לא ימהר ויסתלק תיכף מן הנמל הזה ומן האנשים שמסביבו, יִקרה אותו לעיניהם כדבר, אשר קרהו פעם בביתו, כבוא אליו הגברת

פינברג בשעת בין השמשות, והוא שכח ולא סגר את דלת חדרו כהוגן.

„הן בוא יבוא לראות את שלומי ביערי — חברתו המעונה, בישת־המזל וטובת הלב, חברתו לבחינות.

בשבתו אחר כך על ספסל בודד בצדי החוף, ולפניו רבץ, שלֵו ומלא על גדותיו, הנהר — עלו והתיצבו לפניו חליפות פניה של זו, הקודרת, הקרובה, החבֵרה לצער, לשאלות חשבון מסובכות, ופני ה א ח ר ת, הבהירה אמנם, שטופת האור, אבל הרחוקה, המסובכת היא גופה כשאלת השבון קשה, ואשר פתרון רחק ממנה, אָין.

כאבוקות בודדות בתוך תהום שחורה נראו לו עתה אותם הזכרונות, אשר צפו ועלו מעבָרו הקרוב: לילות של שבת ב ב י ת ה ה ו א, בית האלמנה, תנור מוסק וחום של חיי משפחה. היא, הבת, בתה של האלמנה, הבאה לבקר את בית אמה, שתי הצמות הבהירות הרוטטות לה מאחוריה, והאור הזך השופע מתוך עיניה, אור שיש בו כדי להמס נשמה קפואה אפילו כזו שלו, של סנדר זיו, לעודדה ולהעיר בה בטחון ואמונה. הן אלמלא קדר האור הזה בשבילו ודעך — מי יודע אם לא היה לו כבר כיום קרקע תחת הרגלים ומעמד בחיים, מעמד העלול לעורר קנאה בלבו של כל אכסטרן וכותב ספורים.

הוי, מה רבו המחשבות אשר התרוצצו בלבו של סנדר זיו בערב קיץ זה, בשבתו על הספסל הבודד אשר בצדי החוף, ולפניו רובץ, שלֵו ומלא על גדותיו, הנהר.

האפלולית אשר מסביב הלכה אמנם וגדלה. מראה ההרים שמעבר לנהר נטשטש וצלצול הפעמונים נשתתק לאט לאט ופסק אף הוא. אולם לעומת זה הגיעו עכשו מאחד הבתים צלילי פסנתר נוגים וקטעי שירה, שירה שיש בה כדי לזעזע את נימי הנשמה

ולהזיל דמעות מעיני כל נערה ענונה ורכת לב. וסנדר זיו ישב וחשב, שאלמלי נִתַּן לו הכשרון לכתוב ולהביע במלים את רחשי הלב, כמו למשורר מחבר השירה הזאת, כי אז — מי יודע? — כי אז היה כותב אולי דברים, שיש בהם כדי להזיל דמעות מעיני נערות, אשר לבותיהן קשו בשבילו מני אבן.

אולם כשרון להביע את רגשותיו בכתב לא נִתַּן לו. לא. ידוע לא ידע לכתוב ולהרצות על גבי הגיר את מהשבותיו אפילו כאכססרנית זקנה וטובת לב, כרחל פינברג זו, אשר כתבה ושלחה לו אחר כך מכתבים קצרים ויפים ממעון הקיץ מדי יום ביומו, ואשר הן השכילה למסור לו במלים מועשות ובפשטות ידיעות שונות על מכרים ומכרות עם חנה מלכין, המחנכת, בת האלמנה חנה מלכין, בראשם; היא, המחנכת הזאת, המשכימה כל־כך לקום בימי קיץ חמים אלה, היוצאת אל היער, אל עמק היער, עם המדומי החמה הראשונים, בשעה שהערפל רובץ עוד כהה ובלתי שקוף ותריסי החלונות סגורים ומסוגרים בכל בית.

גם כאן, כתבה לו, ישנם על יד הבתים גנות פרחים, וסוכות, ושבילים צרים, מרובצי הול, שאפשר להתהלך בהם יום־יום עם שקיעת החמה.

בתוך השדרות, אשר ביער פנימה, שוררים כמעט תמיד שקט ואפלולית, בו בזמן שהשדמה הגדולה אשר בקרבת השדרות הללו — בקרבת ביתו של הד״ר שטרקמן, — מלאה תמיד זהר של שמש, וילדים בני גילים שונים וילדי הדוקטור הזה עם מחנכתם בראשם — היש לה צורך להזור ולבקש, שיבקרה כאן בימים הקרובים? הן בוא יבוא, ידידה ואחיה — נמרה את מכתבה בציטטה מנַדסון:

אָח עָיֵף וְנַעֲנֶה׳.

אמנם כן: עיף — ונענה.

סנדר זיו עמד על יד הראי הקטן, התלוי על הקיר, הסתכל וגלה בחפזון את זקנו, וידיו רעדו ונכשלו, כאלו התכונן ללכת ולעמוד למבחן לפני חֶבר מורים בגמנסיה.

חולצת הסָטינה החדשה, החולצה אשר נקנתה אמש לשם הנסיעה, היתה זרה ברשרושה ובהירה, בהירה אולי יותר מדאי לגבי שלשים שנות החיים, שנות הצער, אשר עברו — לגבי הציטטה הזאת, המוצלחת, הלקוחה משירי גדסון.

אולם רוח הבוקר אחר כך, באניה, עודדה וחזקה שוב את הידים. אחר כך, באניה, היה ריח של שדות מסביב, ושפע של אור ורוָחה, רוָחה אשר כמוה היתה רק לפני שנים, שם, בסביבות העירה, בצאתו עם חבריו לתלוש ירק לחג השבועות — ובנגוד לקטעי החרוזים של משוררים הולניים, עלו בזכרון הפסוקים מנרסת הילדות, פסוקים שלמים מספר התהלים ושיר השירים. מה תפל והילוני נראה הכרך, אשר נשאר שם בצדי החופים מאחוריו, ומה פעוטים והדלי אונים היו בתי הקסרקטין אשר בפרבריו.

רחל פינברג, אשר יצאה לקראתו אל החוף בשמשיתה הלבנה, ואשר הכניסה אחר כך גם אותו, את סנדר זיו, אל מתחת לשמשיה הפתוחה הזאת, התעכבה רגע, כאשר הגיעו שניהם לקצה מדרון ההר, הושיטה את ידה והראתה לו את הכרך הזה, הרובץ שם שפל ומלוכלך על עשנו, בו בזמן, שכאן, בצד השני — הראתה — שורה על הכל נועם של קיץ וברכת אלהים.

אכן, יפה היה המקום הזה עם שפעת ארניו ושלל צבעי פרחיו, עם רום פסגת הריו והמיַת מעינותיו, המעינות המפכים בין ההרים האלה.

על יד הבתים הגדולים נמצאו אמנם גנות פרחים קטנות, וסוכות היו בתוך הגנות הללו ושבילים צרים המרובצים חול צהוב ודק. בתוך השדרות, אשר ביער פנימה, שררו שקט ואפלולית, בו בזמן שהשדמה הגדולה אשר בקרבת השדרות הללו — בקרבת ביתו של הד״ר שטרקמן — היתה מלאה זהר של שמש, וילדים בני גילים שונים וילדי הדוקטור עם מהנכתם בראשם, היא ושתי צמותיה וסרט המשי הכחלחל, הדק, הקלוע לתוך הצמות הללו.

— האמנם בא גם הוא לשבת כאן במקומנו ? — שאלה ונענעה לו בראשה, ושתי צמותיה זעו אף הן ורטטו לה מאחוריה. ולו, לסנדר זיו, נדמה, שכל הזהר הזה, השפוך כאן עתה, שופע לא ממרום, מן השמש, כי אם ממנה, מבת האלמנה הזאת, מזהב צמותיה וקפלי הסרט, הקלוע לתוך הצמות הללו.

ההיה צורך להוסיף וללכת עוד ?

רחל פינברג, אשר חכתה לו מתחת לשמשיתה, נשתה, לבסוף, לאהד השבילים והתהלכה בו אילך ואילך, נהגה וקטפה מזמן לזמן איזה פרח והתהלכה עוד, עד אשר קרא לה חברה מרחוק. והיער הקדיר בינתים, כי רד היום—ותבוא להכין דבר־אוכל בבית דירתה, ואת המנורה הדליקה בחרד המרוה בלי קול, מבלי להטריד את אורחה בשום דבור, כי ראתה, כי אין להטרידו עתה בדברים. ותלך הלוך וחזור דרך המרפסת אל המטבח הקטן, מטבה בית אברים. זעום כתלים, אשר רק הלהב מן הכירה מאיר אותו למקוטעין, וכאשר נחנה פעם ונשפה, כדי להגדיל את האש, ורעד לא צפוי, רעד של שכול, עבר את לבה —. הזדקפה והתנערה, ויצאה אל המרפסת והתהלכה שם זמן מה הלוך והחלק את שרווליה צרי המנשטות, בחתרה בכל כחה להעלות לפניה את דמותו שלו, של סנדר חברה, כבשעת עמדו שטוף זהר בקצה השדמה ביער.

הן בכל זמן תוכל לשכור לה הדר ב„ביתם", הדר צדדי עם מבוא מיוחד, כדי שאפשר יהיה לה להמצא להם בשעת הצורך — חשבה — והארשת הרגילה, ארשת החגיגה, שָׁבָה להיות על פניה, כאשר באה לשכב על הארגז, בתוך המְזָוָה, בשימה את הדֶיֶקט הישן במקום כר למראשותיה.

בתוך החדר המְרֻוָח הוכנו על השלחן ספל הלב, ספר קריאה קל ומעט פרחים, שנקטפו בערוגה על יד המרפסת, ושריחם הדק, בהתפשטו מסביב, נסך כמו שכרון על סנדר זיו, אשר ישב פה נרגש, בעינים עצומות.

כדי שלא להפריע את מנוחת חברתו בחדר הקרוב, הוציא מכיסו את מכתבה האחרון וקפלו והאהיל בו על המנורה הדולקת, וככה ישב, שעות, דומם ועטוף צללים, כשראשו נתלה ונאחז פעם בפעם בקורי תרדמה וחלומות.

לאט, בלי חפזון, נהרו ועברו לפניו המראות: שדות בר וגני ירק, יער עבות עם נהר לרגליו, נהר ידוע, זה של עיר המולדת, וקטע בית עלמין עם קבר עזוב, שמתוכו מציץ, מתחת לטליתו ברהמים רבים, האב.—„דרך צלחה", „דרך צלחה"—נענע לו בראשו — ושדות הבר וגני הירק נמשכו־נהרו הלאה ונעלמו, ומסביב היה רק זהר נפלא ורוָחה, ומתוך הזהר והרוחה האלה צפה ועלתה דמות ענוגה וקרובה, דמות בת בעלת הבית מלפנים, בת האלמנה. זקופה וקלת תנועה — לאט, בלי קול, הלכה הלוך והיך, הלוך ונענע בראשה, ושתי צמותיה והסרט הכחלחל רטטו, כעגילי הזהב אשר באזניה.

„חנה, חנה — קרא לה בשמה — הידעת בשביל מי באתי הנה, אל היער?"

„כן, נענעה בראשה, היא יודעת".

„ואת ענויי נפשי הנה זה שנה ויותר גם כן ידעת?“

„גם זה“.

„האביא לך מעט מן הפרחים, אשר נקטפו פה בערונה?“

„אחר כך, עם דמדומי הבוקר, בקצה ההר“ — ענתה והסבה את פניה ונעלמה, ואתה יחד נעלמו גם הזהר והרוהה — ובחדר היתה כהות של דמדומי בוקר.

סנדר זיו התרומם, העביר את ידו על פניו, על שערות ראשו ויצא ההוצה.

הערפל מסביב היה כהה עדיין, בלתי שקוף, ותריסי החלונות — סגורים ומסוגרים בכל בית.

— מה הוא פשר המלים „דרך צלחה“, „דרך צלחה“? איזוהי הדרך אשר הוא, סנדר זיו, מתכונן ללכת בה? — תמה, בהתרו להגיע עד ראש השפוע, לקצה מדרון ההר. ולו נדמה, כי מן השביל הקרוב, זה שהוא מוביל לבית הד"ר שטרקמן, קורא מי בקול כבוש בשמו. ופתאם נצנצה לפניו אש של סיגרה, וביחד עם רשרוש שלכת — מאחורי קבוצה של לִבנים — הגיעה אליו, חריפה ואיומה, נאצת חִלָּים, בת האלמנה, אשר הבהבה שם בין נופי האילנות. נראתה כה ענוגה וקרובה באור הדמדומים, עד אשר רגע אחד בקש סנדר זיו להאמין, כי אין הוא רואה אלא המשך החלום מקודם, אולם החִלָּ קרובה, אשר קם וצעד לקראתו, הניס כל צל של דמיון מן הלב. בנשאו את עיניו אל קבוצת הלִבנים, התכווץ סנדר זיו ואמר לנטות הצדה, ומפני שלפניו לא נראה לו שום מעבר ודרך — צעד צעד אחד לאחור וצנח מעל ראש השפוע, בהנפצו שם למטה אל הסלעים, כאשר ינפץ ההרס הנשבר.

לו, לסנדר זיו, נדמה, כי ברגע התכווצו דחף אותו מישהו בידו ולוהו באיזו מלים נסות — בלשון חִלָּים. אולם רושם הדחיפה

הזאת והמלים, שבאו אחריה, נשאו רק רגע אחד קטן במחו, ולא יותר. אחר כך באו רשמים אחרים. אחר כך נראה הנהר אשר למטה, הוא ושני החופים המשופעים, שמימינו ומשמאלו, ושפע האור והרוָחה אשר על פני החופים הללו, רוחה, אשר כמוה היתה רק לפני שנים רבות, שם, בסביבות העירה, בצאתו עם חבריו לתלוש ירק לשבועות. לבסוף הופיעו גם הם, החברים הטובים ההם גופם: שטופי אור ומלאי רחמים — בזה אחר זה הניחו מן הסוף אשר למטה, הלכו הלוך והמשך אליו ממעמקים, הלוך ופרוש כנגדו את זרועותיהם — ומסביב נהיתה מנוחה, מנוחה טובה, מנוחת־נחמה, כזו, אשר תהיה רק אחרי אשר ימצא הפתרון לשאלה מסובכת וקשה.

רחל פינברג, אשר התהלכה בימים הקרובים בין הסלעים אשר למטה, לרגלי ההר, מצאה שם, מלבד כובע קש ישן ושיורי קרעים מהולצת סָטינה, גם אי־אלו פרחים מגנתה, אשר התגוללו פה ושם בין העשבים, ושנראו נעדרי ערך וכמושים ככתמי הדם אשר מסביב.

בעוד זמן מה נבלה גם שארית הפרחים אשר בתוך ערוגתה, אם מחוסר ספול, או משום שהתקרבו ובאו ימי הסתו — איך שהוא והיא, רחל פינברג, באספה את מעט חפציה וספרי למודה, יצאה ועברה אל הכרך הקרוב, והתישבה שם בדירתה הקודמת, בתוך הבית הישן אשר בסמטה השקטה.

בשבתה בלילות על יד חלונה הפתוח, והיא בודדה, בודדה עד לאין קץ וגבול, עלה לא פעם לפניה זכר מראהו של סנדר זיו וזהר פניו, בעמדו ש ם, על יד השדמה, בקרבת השדרות, רק זמן קצר לפני בוא קצו.

אכן, חשבה, יש אשר אחרי פרפורי הגסיסה היותר קשים ירפו מהאדם יסוריו שעה אחת לפני מותו, והוא יראה את עצמו מאושר ויחשב, שהחיים הנה זה רק עתה התחילו. לו, לסנדר זיו, באה שעה כזאת אחרי ענויי גסיסה של שלשים שנה ויותר.

בתוך הסמטה, אשר בה ישבה הגברת פינברג, שררו גם עכשו בלילות קרירה ודממה, ופנס אלקטרי היה תלוי למעלה מחלונה, פנס המפיץ אור כחול וחִוֵר והעלול לעורר הרהורים שונים בלב ורגשות — אף־על־פי־כן לא היה עוד זכר דמותה של בת האלמנה זך וטהור בלבבה כמו בימים שעברו, ובהתיצב זו לפני עיני רוחה, והתיצבה תמיד ביחד, בשורה אחת עם חָיָל רחב חזה וקשה לב, בו בזמן שמאחוריהם הקדיר רק קבר בודד לבד, קבר אשר עפרו תחוח עדיין, שטרם הספיק להתיבש.

את קברו של סנדר זיו היתה רחל פינברג מבקרת לעתים תכופות. הוא היה בדול ומרוחק מיתר הקברים ושרוי בלי ציון ומצבה, כזה של אביו בתוך העירה הרחוקה.

בימות הסתו היו באים העורבים, עומדים על עפרו, ומנקרים בו וצורחים, ואז היתה רחל פינברג מוציאה את מטפחתה הקטנה וכובשת בה שעה ארכה את פניה, כשמעיניה נוזלות־שוטפות הדמעות בלי קץ, בלי הפוגות.

פעם, בשובה מבית הקברות ביום סתו כזה, קרה לה מקרה אשר הפתיע אותה לרגע וגרם לה התרגשות חנם: לה נדמה, שהמחנכת בת האלמנה, חנה מלכין, אשר עברה על ידה, על המדרכה, עכבה עליה את מבטה וכאלו בקשה להגיד לה דבר מה. השעה היתה שעת שקיעת החמה ודמדומים. בראשי המגדלים אשר לבתי כנסת הנוצרים צלצלו הפעמונים במתינות, ועצב רך היה מסביב ואפלולית, והיא, רחל פינברג, הלכה וחשבה על זה,

שטוב היה לה לקמץ בהוצאותיה, לאסוף מעט כסף ולהזמין בשביל הקבר מצבה, ולו רק מצבת אבן פשוטה עם כתובת זולה, בלתי גדולה — ופתאם נדמה לה, שבת האלמנה, הבאה לקראתה, מביטה אליה ורוצה להגיד דבר מה, והיא התעכבה, אספה את כל כחותיה ואמרה לגשת. אולם כעבור רגע נוכחה, שאת מבטה של זו משכה לא היא, כי אם מגבעתה — כובע הלבד השחור, זה שכל כך דומה היה לכובע האבל הישן של בת אלמנה זו, ושעל כן מושך היה תמיד גם את תשומת לבו של המנוח, של סנדר זיו. ואז מהרה, עזבה את המדרכה ונטתה אל עבר הרחוב השני.

עַגְמַת נֶפֶשׁ

בביתו של הסוחר יצחק אהרנסון קרה דבר כזה:

פעם, ביום סתו מעונן, בשעה הרביעית אחר הצהרים, נכנס לחדר האוכל מנהל החשבונות לוי לוין, התעכב על יד הדלת ואמר שהוא, לוי לוין, בא לבקש איזו רובלים על חשבון החודש הבא, כי זקוק הוא מאד לאיזו רובלים, כי בנפשו הוא, שאלמלא כך — אמר — לא היה מבקש.

הדבר, היה, כאמור, בשעה הרביעית אחר הצהרים, ובחדר האוכל נדפו על כן ריחות ערֵבים, ריחות של לימון ותפוחים ומיני תרנימה, שהיו סדורים בסלסלות על גבי השלחן, ומיהם מצוהצה המה בין כל זה בנחת על טַס.

מלבד זה היו עכשיו בתוך ההדר הגברת אהרנסון בעצמה, ופטיה וממיה ילדיה והאומנת, אומנתם של הילדים, שישבה על יד הפסנתר השחור ופרטה עליו באצבעות דקות ולבנות, לבנות מאד — ויצחק אהרנסון התהלך על גבי השטיחים, הקשיב אל הנגינה והתהלך אילך ואילך ועשן את הסיגרה שלו.

ויצחק אהרנסון זה בעל קומה הוא, איש חסון, אשר מבטאו חריף, וצעדו איתן, בטוח, ומבטו, מבעד למשקפי הזהב, אף הוא חודר ועז. לא כן מנהל החשבונות, שעמד על יד הפתח והרצה את בקשתו על דבר איזו רובלים. הלה אין דרכו לצעוד בבטחון וקומתו נמוכה, ודעתו אף היא שפלה, וכֻלו אינו אלא בחור עני, עני מאד, המטפל כל ימיו בספָרות קטנות שבתוך פנקסאות של חשבון גדולים, ושצנום הוא, ודומם ובודד כאחת הספרות האלה.

וכאן מקום להעיר, כי כלל וכלל אין זה מן הנימוס, שמשרת קטן יבוא לבית אדונו הגדול ויבלבל שם את המוחות בבקשות של מה בכך, בשעה שבני־הבית מסובים אל השלחן ומתכוננים לסעוד את לבם. לדברים כגון אלו יש קונטורה, ומחסן ושעות, שהן קבועות לכך, וכולי. ואין צריך לומר שמיותר לגמרי ומרגיז הוא גִבוב הדברים בנוגע למצב הרע, לדחקות, חוסר לחם וכדומה, בה בשעה שבעל־הבית מבאר לך בקצור, שכסף למפרע אין הוא נותן לשום איש, שבפרינצים אין הוא נוהג לתת כסף למפרע.

אין פלא, איפוא, שכל המשא־ומתן הזה גֵרה את עצבי בני־הבית והשרה עליהם רוח בלתי טובה.

בעוד זמן מה נטשטש אמנם רושם כל אותו המאורע, הודות לצלצול הפעמון וקול דבור האורחים, שהגיע מן הפרוזדור.

אותה שעה — שעת שתית תה ואכילת פירות היתה בכל בית פחות או יותר הגון, והגברת אהרנסון, בקומה בברכה לקראת הבאים, צותה על המשרתות להגיש עוד כוסות ופירות ומיני תרגימה. בעל־הבית אף הוא פתח והושיט קופסת סיגרות לגברים, ושוקולדה — לנשים. והשיחה — על דבר מזג האויר, על הבוץ הגדול השורר בחוצות העיר, בוץ שלא היה עוד כמותו — החֵלה.

מה שנוגע למנהל־החשבונות לוי לוין, הרי היה עליו למצוא בתוך הפרוזדור את כובעו ואת מעילו (זה המעיל שכל כך מלוכלך הוא בבוץ חוצות), דבר שעלה בקושי קצת מחמת הבגדים, בגדי האורחים, התלוים שם בערבוביה. מלבד זה הנה נטפל לו פטיה, בנו הקטן של בעל הבית, והשתדל להכנס אתו בשיחה.

הוא, מנהל־החשבונות, השתמט ואמר, שמוכרח הוא להסתלק מכאן תיכף, כי שם, למטה, בתוך הקונטורה, מחכים לו פנקסאות החשבון בלתי המסודרים; אולם פטיה, הגימנזיסט, לענ לו וענה,

כי שקר הדבר, שקר וכזב, כי אין הוא ממהר להמַלט אלא מפני שבישן הוא וטפש.

— טפש, טפש, טפש — סטר הנער על גבו, קפץ על רגל אחת ושרבב לו לשון. וזמן רב התחבט עוד הבוכהלטר בתוך האפלולית שבין הדלת והקולב, נשא ידיו אל המסמ־ים אשר ממעל — וחפש את מעילו.

כל המסופר למעלה קרה, כאמור, ביום סתו מעונן אחד, בשעה הרביעית אחרי הצהרים. והנה למחרת אותו היום, בשמונה בבוקר בערך, כשאך יצא מר אהרנסון מחדר משכבו, והרי מאורע חדש: מן הקומה התחתונה בא אחד המשרתים והודיע בחרדה, שלמטה, בתוך הקונטורה, נעשה מעשה משונה, שהבוכהלטר לוי לוין (מי יודע באיזה אופן לן שם הלילה) שלח יד בנפשו על יד השלחן עם הפנקסאות הפתוחים. המנהל, המשגיח על עניני בית־המסחר, עוד טרם בא, והמשרתים הקטנים נבוכים — היש צורך להודיע לפוליציה?

כל זה מסר הנער בקול כבוש אמנם ובחשאי. אולם הגברת אהרנסון, שדלת חדרה היתה פתוחה, שמעה את הספור מהחל ועד כלה, ומבלי שים לב לשערה הסתור ולכל תארה המרושל, קפצה וירדה מעל המטה, לבשה בחפזון מה שלבשה ומהרה לחדר האורחים, אל המשרת ואל בעלה. כי — ראשית צריך היה להשתיק את שניהם ולהרחיק אותם, למען השם, להרחיקם מחדר זה: הילדים פטיה ומטיה עוד טרם הלכו לבית־הספר, וישמרם אלהים, את הפעוטים, משמועות וידיעות כאלה. ושנית? ושנית — אוי ואבוי, אוי ואבוי, אוי ואבוי — נכנסה אל חדר האוכל, והתהלכה הנה והנה, והתעכבה פעם על יד הלון זה ופעם על יד ההלון השני.

— לא, איסק. אתה בוא והבט נא, איך שמשרתי החנויות הקטנות מתקבצים ובאים אל מחסננו. ואל השוטרים הבט, ואל האספסוף הזה, המלא סקרנות...

אותה שעה היו השמים ממעל קודרים, והערפל — כבד ומכהה, ורוח היתה, וגשם, שהוא נוקב וקר, ויושבי הרחוב מלמטה, ידידיו ומוקיריו של יצחק אהרנסון מאז, לאחר ששהו על יד המחסן כמה ששהו, עמדו וצלצלו ועלו למעלה, כשהם שטופים כלם גשם, וטחב והשתתפות בצער.

עכשיו, בהיות מצב הרוח בבית עכור והפנים מכורכמים, לא הרבה איש לדקדק בעניני דרך ארץ ונימוס; אל חדר האוכל נכנסו בלי קידות והשתחויות, הציעו שאלות ומזגו טה מבלי הכות להפצרת בעלת־הבית, ואף־על־פי שהיו מלקחי הכסף מצוהצהים מוכנים פה על השלחן, תחב כל אחד את ידיו אל הסלסלות, הטט ומשמש בגזרי הסוכר ואת התופינים פרר באצבעות ובצפרנים.

כי המנהל, המשגיח על בית המסחר, נבל הוא, לזה הסכימו כלם פה אחד; שעל כן הלא הוא הממונה על הכל, הוא המקבל משכרת והוא האחראי בעד הסדר; שעל כן הן אין לעשות את המחסן כבית מקלט ולהלין בו כל צרוע, ויחף, ומחוסר־בית — ועוד. ברור ומובן היה גם זה, שאי־אפשר, בשום אופן אי־אפשר ליתן כסף למפרע למשרת, שאין אתה יודע מי הוא ומה, ששום מעמד אין לו בחברה, וקרקע תחת הרגלים, שהיום הוא כאן ומחר — על החבל. ומרת אהרנסון צנחה, לבסוף, על אחד הכסאות, נשענה אל המסעד הרך וסגרה את עיניה.

— לא, רבותי — דברה בקול רצוץ, בהניעה את ראשה — אמרו מה שתאמרו, וזאת היא כפית טובה, כפית טובה, כפית טובה. רוצה אדם לשים קץ לחייו, והרי שדות מחוץ לעיר, או חורבות עזובות, ולמה ובשלמה לגזול את מנוחתם ולהרעיל את דמם של

אנשים, שלא עשו לך שום רעה, שום ר—ע—ה — כבשה את פניה בשתי ידיה, וכתפיה רעדו, ושתיקה נשתררה.

מן הרחוב, מלמטה, הגיעו איזו קריאות עמומות, צעוק צעק מי שהוא וזרז את בעל הבית לרדת, ודבורו נבלע בקול המון הגשם ודפיקות התריסים שלא רוכסו כראוי. והיה בבית עצב, ריח הדר משכב שלא נתאורֵר וקדרות, ויצחק אהרנסון, בצאתו מחדרו בבגדיו המרשרשים, בגדי הסתו החדשים, הביט אל האנשים השותים טה על יד שלחנו, הביט לאשתו ואל השמים המקדירים שממעל — ואמור לא אמר מאומה.

ומן הקומה התחתונה הביאו בינתים מכתב מהבוכהלטר, מכתב הכתוב באותיות רצוצות והמלא בכיות והתאוננות על החיים, על עשרים שנות יתמות — בלי אב ואם, בלי בית, על הליכה מדחי אל דחי, והשלכת רוק אל הפנים, ישר אל הפנים, ועל כיוצא בדברים אלו, וכל זה — אל איזו אחות יקרה ונעימה מאד.

ואף־על־פי שהיו האנשים קוראי המכתב רצינים ורחוקים מאד מנבול־פה ומן הדומה לו, הנה עכשו, בשעת הקריאה, קשה היה לכבוש את החיוך המחלהל ונתלה בזויות השפתים.

כי, הוי והוי, מה רבו בימינו „האחיות" הללו בשוק המשרתים והפקידים הקטנים. כי—כדאי הוא לצאת לפנות ערב, לפנות ערב ולראות, האיך בריות אלו צצות ומבצבצות בצדי כל רחוב וסמטה ומתנודדות ומצפות עד שתגיע השעה ובתי־המסחר יסגרו, עד שגואליהן יופיעו ולדרכן ילוון — אלה הגואלים אשר משכֻּרתם אינה מגעת אפילו לעשרה רובלים לחודש, ואשר — תסלח נא הגברת אהרנסון בטובה — אשר בהונות רגליהם מבצבצות מתוך נעליהם הקרועות. והגברת אהרנסון סלחה אמנם בטובה, כדבָרם; היא שפשפה את רקותיה אחוזות המיגרינה בסמי בֹּשֶׂם, נענעה נענוע עצוב, רב־משמעת בראשה — וסלחה.

וכעבור שתי שעות, כשאחרוני האורחים נפטרו והלכו — נפתחו בקומה העליונה כל אשנבי החלונות, ואד המים, קל, היה בחדרים — ורוָחה.

נעתקו לשפשוף הרצפה הרהיטים. בתוך הכירות התפקעו בצהלה עצי ההסקה, ויצחק אהרנסון, עם צרור המפתחות בידו, עבר והזר ועבר, בין הכסאות המגובבים, את החדרים, בהפיצו מסביב ריח של מחסן, רֶיזינה חדשה וחומץ קרבול.

אחרי משא ומתן קצר עם פקיד הרבע, הבין האחרון והסכים, כי את הקונטורה יש בכל אופן לפַנות מן הגוף המת, דבר שעלה בלי טרחה יתירה, הואיל ורואה החשבונות היה איש צנום ולא כבד במשקלו, וגם שוטר אחד יכול היה לטלטלו ולהוציאו.

הכניסו אל המחסן דלי מים וממטאטא־זרדים לשפשוף. חנוני הרחוב, מכיון שהעגלה עם המת התרחקה, נתפזרו והסתלקו כל אחד להנותו. אף יצחק אהרנסון צוה מה שצוה למשרתיו, סדר וסגר את הפנקסאות ועלה אל הקומה העליונה, לחדרו המיוחד — לנוח. פה היו המרבדים שטוחים כבר נוחות, וחום מלטף שפע מן הכירה ושלוה. מעבר לקיר, בחדר השני, נהמו כיונים שני הילדים, וקול הכאת הקופיץ הגיע מרחוק ושאון ההכנות לארוחה, ומשנה־עונג היה לשכב, אחרי החלפת הבגדים, על הספה, בו בזמן שעל החלונות הוסיף לתופף בזעף הגשם והרוח הלכה הלוך וגבור. וצריך לשער, שכל אותו המעשה, מעשה מנהל החשבונות, שבא אל הקונטורה, ישב על יד הפנקסאות ואִבֵּד את עצמו לדעת, היה מתבדר ונשכח מלבו עוד באותו יום גופו, אלמלא המקרה שקרה אחר כך בערב.

ובערב היה הענין כך:

בשבע שעות וחצי בדיוק, בשעה שכל המשפחה ישבה ליד השלחן לארוחת הערב, נשמע פתאום מן הפרוזדור קול צלצול,

ואחרי סרוב ועמעום־מה מצד המשרתת, שרצתה ולא רצתה לפתוח, נכנסה לחדר האוכל נערה זרה — כהושה, שפלת ברך וכל כך דומה בקלסתר פניה אל הבוכהַלטר הנפטר. עד אשר בעלת הבית התגודדה והשמיטה מידה את המזלג.

זאת היתה אחותו של המנוח, המאבד את עצמו לדעת. בלי שום ספק. לשוא, אפוא, חשדו בו, כי שופך הוא את לבו ומרבה דברי חבה לאיזו נערה זרה כמנהג הבהורים דהאידנא. ויצחק אהרנסון, בהסירו את המפית מעל חזהו, משמש רגע בכיס בגדו הצדדי, זה אשר בו הארנק עם הכסף — והביט אל אשתו.

— אולי טוב היה להציע לה אותו הסכום, אשר הוא, אחיה, רצה לקבל אתמול למפרע ? — שאל מבטו.

למעלה, מתחת לתקרה, הבהיק עתה האלקטרון בכל קבוצת עששיותיו, ולאורו הכחלחל, הרועד כל־שהוא, נראו פני האורחת בכל הוֹרוּנם, בכל חורונם. טוב היה לו עמדה האומנת, ולקחה את שני הילדים, והתרחקה אתם, ושעשעה אותם באחד החדרים עד אשר תעבור פה ליד השלחן המבוכה. אולם דבר זה לא נעשה, אם מחמת עצלות, או מחוסר הבנה בהלכות פדגוגיה — כך או כך — והנערה אשר ישבה מתחלה בראש מורד, במנוחה, לכאורה, התרוממה פתאום והתחילה מתהלכת בחדר — ו„אויה — אוי, אחיה — קראה — אחיה היחיד, הרך והיחיד" — בשפתים רועדות, בפרישת כפים ובנעיה, שהמשרתות לא יכלו להתאפק לשמעה וגעו יחד אתה משני עברי הדלת.

הן הן שלוו אותה אחר כך עד הרהבה למטה ועמדו והביטו, איך שהיא מתדפקת על דלתות המחסן וקוראה לאחיה לצאת, כי „לא יתכן, לא יתכן שאיננו כבר, שלגמרי, לעולם, איננו" — אמרה, בהטיחה את ראשה בברזילי התריסים, וכל זה — תחת שטף מי־הגשם ובחשכה גמורה.

איך שהוא, ובביתו של הסוחר יצחק אהרנסון הפרעה שלות החיים גם באותו ערב, וגם בכל היום שלמחרתו. כי היתה גברת־הבית שרויה במצב נפש רע, מכוער, ואת חדר משכבה לא עזבה, והילדים — פניהם מפוחדים, והשאלות, שהם מציעים, מרגיזות; ויצחק אהרנסון, בהתהלכו אילך ואילך בתוך החדרים, הלוך והִתקל, הלוך והִכשל במרבדים שמתחת, נשא פעם בפעם את עיניו אל השמים המקדירים אשר בחוץ, כבה והצית את הסיגרות בזו אחר זו — ודַבֵּר לא דִבֵּר מאומה.

הֶנִיךְ

הָניך היה חיט, ואת מלאכתו ידע היטב. בזה לא פקפקה אפילו בעלת בית המלאכה, האשה הנרגנית, אשר בכל שעת כושר השתדלה להקניטו ולהתקלס בו לעיני חבריו.

— גופו של אדם — נהגה להגיד — אלו אפשר היה לפרום אותו, על מנת לשוב ולתקנו, כאשר יתקנו את השמלה עתיקת הגזרה, יִתָכן שמבעל מום היה יוצא אז בעל צורה וממכוער — יפה תואר.

ומפני שבעל מום בין הפועלים היה רק הוא, הניך בן האלמנה, התכוץ הוא היחידי, בשאת האשה על יד השלחן את משָׁלה, ובעוד אשר האחרים צחקו, או העירו מסביב את הערותיהם, כבש הוא את עיניו באריג התפירה, בהשתדלו ביחד עם זה להתישב על הספסל כך, שגבו יהיה הפוך וכבוש עד כמה שאפשר בקיר.

בכלל נהג הניך להרבות בבית המלאכה בישיבה. ובו בזמן שבין יתר הפועלים נפלו חכוכים בדבר ההזרת איזו שמלה לבעליה, עשה הוא את עצמו כאינו שומע, בהרהרו מתוך כך בינו לבין עצמו רק הרהור אחד ויחיד:

„לא מעוקצכם ולא מדובשכם, לא מעוקצכם ולא מדובשכם".

והכונה היתה:

מוּתר הוא על הפרוטות האחדות, שיקבל מהאשה המזמינה, ובלבד שלא יכבדוהו בנהוץ השמלה החדשה.

בשבתו כך על יד השלחן, כפוף על האריג, כדרכו, התיצבה לא פעם לפניו התמונה, איך שהוא, הניך, עקום־הגב, עומד באמצע החדר עם המגהץ המלובן בידו, נושף בו ומזיע — ומחליק.

כדי להגיע עד קצה השלחן, עולה הוא על השרפרף, הזע זמרתת תחת רגליו בלי הרף, וקזיוק, ראש הפועלים, בהתישבו עתה בכונה מאהוריו — שורק לכל תנועה מתנועותיו. נשמע צחוק, התלחשות, ומכונת התפירה מתעכבת לאט לאט מקשקושה, ומנגד, מעבר המטבח, מופיעה בעלת הבית ומזדקפת בכל מלא קומתה בפתח:

— הביטו, הביטו — מראה היא — בן אדם, הַ?

ועד אשר הוא פונה כה וכה, עולה כבר מתחת למגהץ העשן.

יש לשער שלא תמונה זו בלבד באה להתיצב לפניו, לפני הניך, בשבתו כך על יד השלחן בגבו הכבוש עד כמה שאפשר בקיר. הן הוא היה יתום חלכה, אשר נשלח גם יום אחד על ידי אביו זקנו לפשוט את ידו לנדבה. ופעם, בערב חורף, הכו אותו על לא דבר איזו נערים זרים על המגרש הריק מחוץ לעירה והשליכו אותו, מתעלף למחצה, לבור של שלג, על יד הדרך.

כשנעור אחר כך ופקח את עיניו, המה למראשותיו איזה עמוד של טלגרף — בתוך מרחב זר עם פנס נפט בודד, שמסביבו רפרפו, תמוהות, בלי קול, פתי שלג.

עבר שומר הלילה בפרוָתו וקשקש קשקוש התראה במקושו. חלפו בזה אחר זה שני כלבים והביטו אליו, כחורשי רעה, עם נוצות שלג על שמורות עיניהם. ופתאום — אי־מזה מאחורי העמוד, נחנה אליו, בקפטן המוך שלה, הומיה ומלאה רחמים, האם. ואז, בהתהפכו על מצע השלג, כאדם המתהפך על משכבו, חזר וסגר את עיניו ויתן את קולו בבכי.

אמנם כן, אבל כל זה היה לפני שנים, בילדותו, כשאמו עוד נהגה לנהון אליו ולהביט ברחמים אל פניו. עכשו אין הניך בוכה, לכל היותר, בהתעטף לבבו עד מאד, אז יש אשר, בין תפר לתפר, בשעת השחלת החוט, יזמזם לו לעצמו איזה קטע שיר, כגון:

„ורודות הן לחייך, שני שושנים שפתותיך" — חרוזים שאינם הולמים בשום אופן את הלך רוחו. ולא לחנם. אפוא, היתה הַגְּרוזה בת אֲרתים מן ההר נושכת לשמעם את שפתה, בנענעה ביחד עם זה בראשה מין נענוע, שהוא ספק תרעומת ספק השתתפות — דבר, אשר לא נעלם, כמובן, מעיני הבחורים עם קזיוק, הבריון ההררי, בראשם, ואז התחילה פרשת החדודים והעקיצות, שהיו קשים יותר מדקירות המחט.

כשהרוחות מסביב שקטו, ולו, להניך, הונח, לבסוף, שב להרהר את הרהוריו דומם, בלי כל פזמון עוד בפיו. ומוזר — בין כל מה שרחש אז בקרבו, כרצועת שמים מבין המון עננים, הבהבה מזמן לזמן בדמיונו צורת עניבה, שראה פעם בחנות התכשיטים. משי כחול כהה היתה עשויה, ונקודות אור בדמות כוכבים לה, ומה הולמת היתה — הוי, הדבר לא היה מוטל בשום ספק — את שערה המתולתל של הַגרוזה.

והנה קרה, שהניך זה, המקדים תמיד לשבת לשלחן העבודה, בא פעם לבית המלאכה, כששתי המכונות קשקשו כבר בכל מהירותן על יד החלון, כשרוב הפועלים גמרו גם לאכול את לחם הבוקר שלהם. מה שהתמיה עוד יותר, היה הברק הטמיר, שנצנץ בעיני הנבן בכל פעם אשר הביט אל הגרוזה בת החבתן מן ההר. היה קרוב לודאי, כי מתכונן הוא, בהתפשטו, לשבת הפעם על ידה, על הדרגש. מכל מקום התרומם קזיוק ההררי מעל הכסא והסתדר עם חולצת הבטיסטה שבידו על הדרגש, בהעבירו את הכפתורים והשרוך ללולאות לקצה השלחן השני. והנה הציצה מן המטבח בעלת הבית, ושתיקת התמהון נפסקה בבת אחת.

— נַ — אמרה — רבותי, הייכם, שבלילה זה אִבֵּד הַנֶכֶה באיזה מקום" את חזיתו.

רק עתה התבוננו הנערים, כי המעיל פרוף לו להניך לכל אורך חזהו, קם שאון.

— עתה ברור כבר למה אחר לבוא: ב„ביתי", לרגלי ההר, בלה את הלילה, ושם גם מִשכּן את החזיה.

כעבור זמן־מה היה הניך מוטל על הארץ, כמו בילדותו בליל החורף על המגרש, וספג את המכות, אשר נתכו עליו מכל צד, דומם, בלי כל נסיון אפילו להתנגד, בהשתדלו רק להגין, עד כמה שאפשר, על היד הקמוצה, שבה היה נתון, עטוף בניר, סרט כחול עם נקודות אור ברמות כוכבים — אמה וחצי היה ארכו.

על הרצפה, בין גזרי האריג, התגוללו כבר: כובעו, מעילו, קופסת הסיגרות והאצבעון, את כיסיו, לאחר שבדקו אותם, הפכו לצדם השני, החוצה, חזהו, מבעד לקרעי הכתנת, התרומם וירד חליפות במהירות מבהילה, ופתאם הרגיש, כי דבר מה חד ננעץ לו בגבו למטה מכתפיו. (קזיוק, בבלוריתו המדובללת, כרע, מלא זדון, מאחוריו עם המחט בידו) הניך גחן ובקש למנוע את עצמו מן הדקירה, אולם ברגע זה הבהיק לפניו סרט המשי — מעורטל, פרוע לכל מלא ארכו וחולי־חולין: רצועת השמים הקטנה נבלעה לבין המון העננים. הניך אפילו לא התאנח, בשחררו את ידיו מידי מעניו, הליט בהן את פניו והתגלגל מאליו, כגזר אריג זה בנשרו מתחת למספָּרַים, אל מאחורי השלחן.

אבל עתה קמה הנדוה בת ארתים מעל הדרגש ונדחקה לבין המתנפלים, בהפליאה בתנועת אגרופה את כל הבחורים, ביחוד — את שכנה בן האופה, קזיוק, אשר ידע אותה כמפונקה ורכה לפני אמה. במסרה את ארג הרקימה עם המחט לבעלת הבית, גחנה והרימה את הנכן והושיבה אותו על הדרגש, בהגישה לו מקודם — את מעילו, אחר כך את הכובע וקופסת הסיגרות, ועד אשר גשש הוא בידיו הרועדות למצוא את השרוולים, אספה היא אחת לאחת את המטבעות,

אשר התפזרו בשעת המהומה מכיסיו. ולבסוף, עם ערוב היום, בהגיע הזמן לשוב הביתה — ולא הלכה דרך „סמטת המונופולין", המובילה בשפוע ההרה, כרגיל, כי אם סחור סחור, לאורך המגרש, אשר שם, בקצה שדרת השְׂטות, יכלה לשבת לרוח הערב ביחד עם הניך על גבי הספסל. אנב העבירה גם פעם ופעמים על ידו את אצבעותיה, אצבעות ענוגות־צוננות, אשר הזכירו בעדנת מַגָּען את חלקת משיו של הסרט האבוד. וככה, עם הרגשת „משיות" זו בלב, מנוחם, כאלו הושבה לו אבדתו, שב הניך בערב זה לאהל אמו, אשר נמצא בקרבת אותה שדרת השטות גופה.

כעבור שני ימים, במוצאי שבת היה הדבר, נכנס הניך לחנות הזהבי, אשר בככר השוק, וקנה אצלו טבעת כסף עם קבוצת אבנים, הקבועה בצורת לב באמצעיתה — טבעת כל כך קטנה במדתה, עד שאפילו לזרת מידי בנות העיָרה לא יכלה להתאים, חוץ אולי מאצבעה של הנדזה בת החבתן ארתים. אולם מפני שהנדזה היתה נוצרית ותושבת ההר, והוא, הניך — בעל מום וגם כלל וכלל לא צעיר, לא הרהר אחריו התגוני המוכר, ומכל שכן שלא פרסם את הדבר בין שכניו. והניך, בדלגו על הסמטה שעל יד חנות המונופולין, הגיע, דרך המגרש, עד שדרת השטות, והעפיל לעלות מפה אל שכונת הגויים, ההרה.

מעבר ליער, משמאל, תמרה עתה ועלתה הלבנה, מבלי אשר תֵראה עוד, בהאירה רק אותו המקום באופק, אשר שם, בערך, נמצא הכפר סמיונובקה, ומשם גם הגיעה, תקיפה ונמרצת, נביחת כלבים.

בזריזות, שאינה מתאימה כלל למבנה גופו, טפס הניך ועבר על גדר אחת ושניה, גלש במורד לבקעה קטנה עם ערבות בודדות

ושלולית מי גשמים בחיקה. אחר כך התרומם עוד בשפוע הר, אשר יריעות בד היו שטוחות עליו בזיגזגים ללַבּון, ולפניו נגלתה: קבוצת בנינים, באר, ערמת חשוקים וחביות מרופפות, שריח חלודה וקשואים כבושים נודף מהם. ההצר היתה חצרו של ארתים. מתוך הסוכה שליד הרפת זנק, מלא רציחה, הכלב המסולסל קיט, אבל בו ברגע התרוממה, מן המעקה כנגד, גם הנדזה והניחה את ידה על גבו, וככה עמדה עד אשר נכנס הניך לגן הפירות וישב על הספסל מתחת לתפוח, ששמה באה בקרוב גם היא, הנדזה בעצמה.

דברים מיוחדים לא נאמרו פה עתה ביניהם, בשבתם כך חבויים עד כמה שאפשר בצל. הן הוא, הניך, לא שמע כמעט את שפתה, שפת ההררים. הנדזה דברה, אפוא, יהודית, גרועה, כמובן, אבל זה לא היה חשוב, אחרי שהטבעת נתקבלה ועלתה יפה, כאלו נֻטלה מקודם לשם זה מדה מן האצבע. שלש האבנים הקטנות בקבוצה העירו התפעלות בלב הנערה, וכדי להסתכל בהן, הוציאה פעמים אחדות מן הצל את ידה, אחר כך העבירה אותה, העבר והחלק, על זרועו של הניך, ושוב חלף אותו רטט העדנה, כמו בשדרת השטות, על הספסל, לפני יומים.

— אתְ... אַתְּ אינך כועסת עלי? — מצא, לבסוף, את לבו לשאול, כשעיניו הגדולות, הנהדרות בארשת הינון שבהן, מתמלאות דמעות, וכאשר סטרה לו הנדזה, באותה כף היד, סטירת מחאה על פיו, נשתתק, וזמן־מה ישבו שניהם מבלי דַבֵּר דָבָר.

מפני כובד משא התפוחים, נתמך העץ שממעל להם, מזה ומזה, במוטות, וברָוח הקטן, בין המוטות האלה, נשקפו מנגד, מעבר לשביל, שיחי הרומדמניות עם הקורים הרוטטים ביניהם לאור הלבנה, כלי החרס התלויים בשורה, הפוכים על פיהם, על גדר השכן, והלאה מזה, מאחורי הגדר — צפצפות בודדות, שמתחתיהן ננן מי נוגות, בהפסקות, בהרמוניקה.

— החיָל יָפים לבית פטרוכין הוא, כי קבל חופשה לביתו— בארה הנדוה, ולפני הניך הבהבו רגע פניו של זה מימי טירוניותו, בבוססו במגפיו הגבוהים את הבוץ ליד חנות היין, כשמכתות בקבוקים עם שיורי אֲשִׁיקָשׁות התגוללו בשלוליות מסביבו.

כעבור זמן לא רב הובילה הנדוה את הניך דרך הגן בהורה, בהחזיקה, כדי שלא יטה מן השביל, את ידו בידה, והטבעת, אשר הספיקה בינתים להתחמם, נראתה לו כבר עתה במגעה כבשר מבשרה.

— אמא ירדה רק למסור איזו חריצי חלב לכהנת — האיצה בו, בסגרה את פשפש הגן, ופה, ליד משוכת הגדר כבר, הושיטה לו בחפזון איזה חפץ עטוף בניר — אולר ? — ושבה להניח את ידה על גב הכלב, אשר קפץ לקראתם מן הסוכה.

— הלהב עשוי פלדה אמתית — קראה אחריו ונחנה אל הארץ, והניך, בעברו בין יריעות הבד את המדרון, התעכב רגע, פתח בזהירות את הסכין והעביר, כשוחט על חלפו, את צפורן האצבע על חודו — אילך ואילך — ורעד משונה, לא רגיל, עבר אותו פתאום מכף רגלו ועד קדקדו.

— למה נתנה לו הנדוה את זה ?

הוא ידע אמנם על חלופי מתנות בין צעיר וצעירה במקרים ידועים, מקרים של אירוסין, הוי. אבל הן את זה אי־אפשר גם להעלות על הדעת — נתחלחל, בהשיבו את הלהב למקומו, וימהר לעבור לרחבה את הבקעה, אשר הערבות השמיעו בה אושת נכאים ארֻכּה. רק בטפסו לעלות על השפוע מנגד, זכר את לחם הבוקר, שהבחורים נוהגים להתוך אותו בסכיניהם הקטנים. אחר כך נצנצו רגע בדמיונו גם פני קַזיוק, בעל הבלורית, עם עקבי השחץ אשר למגפיו המסומרים.

— האמנם התכַּונה הנדוה לתת לו, לחלש, זַין בידו לשעת הצורך, לכשיתנפלו עליו החזקים ? — חשב, ברדתו כבר לכר האחו, אשר הזהיר עתה עם כל קלוחי המים לאור הלבנה.

נפלא: אף רגע אחד לא עלה על לבו זֵכר החַיָל יָפים לבית פטרוכין, אף־על־פי שכל הזמן לווהו צלילי ההרמוניקה של זה מן ההר.

אבל פעם, לפנות ערב, בראשון בשבת, ירדה לסמטה, במדרון מן ההר, חבורה שלמה מצעירי השכונה עם יָפים לבית פטרוכין בראשה.

בפעם הראשונה לבשה היום הגדזה את תלבשתה הלאומית עם מחרוזות האלמוגים ממעל לה, ואריחי הרקמה, על יסוד הבד המנומר, סמאו, לאור השקיעה, את עיני העוברים בשלל צבעיהם. שערה, שנקלע לשתי צמות, היה קשור בעניבה ענקית אל מול ערפה, ולנבי חליפתו החדשה של יפים, מתחת לאצטלה הצבאית, רחבת הכנפים, הרגיש אפילו קזיוק בן האופה את עצמו נובל, חִלוני וכאלו מתחת לשכבת קמח.

על כר האחו הקצור, ששמה ירדה החבורה, כי אל המגרש שמחוץ לעירה לא רצתה ללכת הגרזה, הראה יָפים בקרוב גם את יתרונו בקלות רגליו.

הוא התפשט את מעילו וזרק אותו לערמת שחת ביחד עם אצטלתו, בגלותו מתוך כך כָּליל, מכים עד כים, את השרשרת המתוחה לרוחב חזהו; וככה, חסון ואמיץ־מנפים, השתער על הכנופיה המפליגה, בהתכונו לתפוס את הכי קטנה שבהם, את הגדזה בת ארתים, זו אשר בהתעכבה מדי התקרבו אליה — בהעמידה רגע פנים של מפגרת — הספיקה להשתמט בכל פעם, אשר רק צעד אחד נשאר בינו ובין סנרה המתנפנף ברוח.

כשבאה לצנוח אחר כך, עיפה, על השחת, לא התנגדה אמנם, בהציע יפים לפרוש את אצטלתו על הערמה. היא בקשה

רק לשטחה כך, שגם האחרים יוכלו לשבת עליה ולנוח. אבל דוקא עתה קם קזיוק ומשך את בנות החבורה ההרה, אל חצרו.

— אל הגרן שלנו נאסף אמש החציר מכל החלקה — אמר, בהתרחקו בצעדים שטוחים משום מה, כאלו נטלו פתאום מתחת למנפיו העקבים. אחריו קם ללכת גם בן אחי יָפים, הפרחח פַבליוק, זכר האחו נתרוקן. במרחק־מה, על יד סירה הפוכה, הבהירה רק חולצתו של בן הכהן, אשר נחן בין קני סוף על הכתו. ברצועת מי הנהר שלרגליו רעדה כבר בבואת הכוכבים.

באין ההרמוניקה תחת ידיו, שָרק יפים בשפתיו אחדות ממנגינות ההר, אלה אשר בשחרותו נגן אותן על כר אחו זה גופו, ברדתו עם חבריו לרעות את הסוסים בלילה. אחר כך שר בקולו הצלול אחד מפזמונות החיָלים, ולפני הגדזה התנשא וקם בבהירות קטע כרך, שראתה פעם בילדותה, בבוקר השכם, בעברה עם אביה בעגלה מבית־נתיבות לבית־נתיבות, כשפלוגת צבא חסמה בפניהם מתוך שירה את הדרך, ועל המדרכות, מזה ומזה, עמדו בסנריהן, מלאות התפעלות, המשרתות.

„יוצאים הם אל המַניברות" — הסביר לה אביה, שעבר בזמנו בצבא אף הוא, וגם בעיניו נראה ברק ההתפעלות, כמו בפני המשרתות משני עברי הרחוב.

— היכן היא עתה אחותך קסָניה, הגבנת? — התנערה הגדזה, בהפשילה תוך כדי נענוע ראש את הצמות לאחוריה, ובראותה, להמהונה, כי בן הכהן נעלם כבר ואיננו, ורק משוט בודד מזדקר על יד הסירה במקומו.

מריח הבשם שהתפשט, בנפנף יָפים במטפחתו, כי חם לו — הסתובב ראשה לנמרי. כמו מבעד למפלשי ערפל רמזה לה מרחוק רצועת הנהר, כהולה־כהה, עם נקודות אור, כסרט משי בעדנתה — ואליה, אל רצועה זאת, נמשכה הַנדזה ללכת. בקומה מעל ערמת

השחת, אבל יָפים, אשר התרומם אף הוא, חסם בפניה את הדרך, כמו פלוגת הצבא לפנים, בילדותה, בדרכה מתחנה לתחנה. רצועת המשי במרחק הועבה וכוסתה בערפל. הַגרוזה אפילו לא התאנדרה, בהליטה את פניה בידיה. צעדה אחורנית על הקרקע התחוח, והתגלגלה מאליה, כפסלת אריג זו בשעת הגזור במספרים, אל ערמת השחת. תוך כדי הפשלת ראשה לאחוריה, בפקחה את עיניה רגע, הבהב לפניה, תמוה, מלמטה למעלה, היער, כשמאחוריו, באופק, מעבר לסמיונובקה הכפר, מתמרת ועולה הלבנה, ומשם גם הגיעה עתה תקיפה ונמרצת, נביחת כלבים.

וכעבור שבוע, בראשון בשבת היה גם זה, הבהילה אשת החיט את כל יושבי הרחוב בצעקותיה.

— הגנב — צוחה — אללי לי, באו וראו, אנשים טובים — הן סכין תקע לו אל הגרגרת.

היתה השעה מוקדמת. בכר האחו טרם נראו עוד ערמות השחת מבעד לערפל, אבל עדר ההר התפשט כבר במדרון ליד מיצרי הגנים, ונערים־רועים בכתנות חג התרוצצו שם בשפולי הגדרות; השכונה מלמעלה היתה עֵרָה. בחצרו של החבתן ארתים נדף עתה, חוץ מן החלודה, גם ריח של מגהץ ובצק חם. בשמלת פלַנֶיל תחתונית יצאה פעם בפעם האשה אל מורד הרחבה ולקחה מלא זרועותיה זרדים להסקה, ובתוך גל של חשוקים עמדה, בשרוולים מפשלים, הַגרוזה והתרחצה ליד הבאר, ישר מן הדלי, בהחזיקה כל הזמן, עד אשר השתפשפה וסִבנה ידיה, את טבעת הכסף בפה, בין שניה.

על צדו השמאלי, בלי כל השתדלות עוד לכסות על החטוטרת, היה הֶניך מוטל על ערמת קש בתוך הרפת, בחצר בית המלאכה,

על גבי האולר, שהיה עשוי אמנם פלדה אמתית, הָגלד כבר הדם, וסחור־סחור התהלך וארב לו, עוד מתחלת הבוקר, חתול הבית המגודל. באו אנשים עם תיקי טליתות מתחת לבית שחים. לרגלי המת, על גל של גרודות, ישבה זקנה תמימת עינים ודברה אליו, כאלו יכול היה עוד לשמוע לה.

„בשביל מי „אעשה" מעתה שבת ?—שאלה אותו — בשביל מי נשאר לי מעתה „לעשות" שבתות ו„ימים טובים" ?"

זאת היתה אמו של הניך, האשה האלמנה, אשר שום קרוב לא היה לה בתוך העירה וגם — בכל העולם כלו.

בקבורת המת התעסק הרבה בעל בית המלאכה בעצמו, איש דל גו עם משקפים גדולים על עיניו קצרות הראות — „החיט האמריקני" קראו לו.

פעמים אחרות נשלח אל הרב ב„שאלות". מתחלה: על בגדי הנפטר והדם אשר נמצא עליהם, אחר כך — על הקבר, אשר רק אחרי משא־ומתן רב נתנו לחפור אותו בקצה בית־העלמין. ולבסוף, באין שַמָש רביעי, הצטרף אל שלשת הקברנים גם לנשיאת המטה לבית הקברות.

נשמע כבר צלצול בין הערבים, בהעפיל קבוצת האנשים לעלות עם המטה ההרה, ב„סמטת המונופולין", שאותה עברו לשם קצור הדרך, נרתעו מפניהם „השותים" המאוחרים ודבקו כל אחד בגבו אל הקיר, כמו שנהג הֶניך לעשות בחייו, בשבתו ליד השלחן בבית המלאכה.

שעה ארכה תעה אחר כך החיט בין מיצרי הגנים, בדרכו, במדרון, בחזרה אל „הרחוב", לביתו.

ה„אל מלא רחמים" ליד הקבר לא מצה ממנו אף נטף דמע אחד. הבט הביט כל הזמן אל שפולי המערב, אשר שם, באור השקיעה, רבצו, אריחים על גבי אריחים, העננים, בהזכירם את רקמת

תלבשות ה„הרריות" בשלל צבעיהם. אולם לקול החליל, שהגיע אליו, בשובו, בהתעותו לבין גני הירק, נפעם מיד ועמד תחתיו, ורעד של התחטאות, מעין זה של „ימים נוראים", עברו, בצעדו על גבי שלכת האשתקד אל מול הסוכה, שמתוכה באו הצלילים; אבל בו ברגע שאמר להציץ אל הפתח, נפסקה שם בפנים הנגינה, ומאחורי מסך המחצלת שהורם, הופיע, לתמהונו, השוליא קזיוק, זה אשר הביאו אל הדרך המבוקשת מיד, בהעבירו אותו לשם זה רק מקשה אחת באלכסון.

ב„סמטת המונופולין" הוציא מאיזו חצר צדדית „שמינית" חתומה, נפנפה מבלי דַבֵּר דבר באויר, ובהוציאו ממנה בדפיקת יד אחת את הפקק, הציע לבעליו לגמוע מתוכה הראשון.

שום קשר לא היה בין צלילי החליל בסוכה ובין בלוריתו היבשה, המדובללת בזדון מתחת לכובע הבריונים שלו.

שתה החיט מן הבקבוק מתוך הִסוס, בהחזיקו את המשקפים בידו בכל פעם אשר הפשיל את ראשו לאחוריו לגמיעה; אחר כך התהלך עם ראש הפועלים בשלוב זרוע לאורך הרחוב, נתקל פעם בפעם באפלה באבני המרצפת ושר בקול בוכים משתבר ולח:

„כִּי הִנֵּה כַּחוֹמֶר בְּיַד הַיּוֹצֵר".

לפני בית הפוסטה הקטן, הפתוח לכבוד מוצאי יום הראשון לרוחה, התעכב רגע על יד הגזוזטרה, ובהביטו אל אשת הפקיד, אשר רק השבוע תקן לה ישמלת סַטין, שאל:

— בשביל „גְניך" פרוסטֶרמן מכתב — יש?

ומבלי לחכות לתשובה, בהתרוננו כשכור אמתי, שרך את דרכו הלאה לאורך הרחוב.

עַל יַד הַחַלּוֹן

ליד הדרך, מרוחק קצת מן הרחוב, עומד ביתו הקטן של זָלִיג, שפל־מסר, בלי תרים לחלונו — כנוטה לנפול נשען הוא מימין ומשמאל על משענותיו.

באביב מבצבצים על הרחבה שלפניו איזו עשבים, וממולו, לרגלי ההר, מלבלבת כל אותה שורת העצים, הסוככת על ביתו של „הגביר". מרפסת יש לו לבית ההוא מְרֻוחת, צלולת זגוגיות, והיא מוקפת גנה קטנה, שאת שביליה מרביצים בוקר־בוקר בחול צהוב.

אחרי הצהרים, כשהארוחה נגמרת שם, ובעל הבית הזקן מסתלק לחדרו, יורדת העלמה בת־הזקונים אל הערוגות, עודרת ומשקה ומנכשת במכושה, בפרשה פעם בפעם אל החצר פנימה להביא מים מן החבית. משפך ההשקאה מסַמא לאור השמש בברקו. מימין, דרך השער, נראים קטעי הדשא הרך בחצר, עגלת־יד, הקורסת על שני אופניה עם המוט הזקוף למעלה ולול העופות, שבתוכו מתרנז לרגעים התרנגול ההודי. שקט. ישר. בלי זיע. עולה מִמַעשנת האמידים העשן, נשמע צלצול כלי זכוכית, הזולפת מי־שופכין וקשקושי מיחם, בהנערו מאפרו. בפתח המטבח מופיעה, עם המגבת על שכמה, המשרתת הנוצרית הַנקה, מצמצמת מפני שפע האור את עיניה ומביטה, מתחילה: אילך ואילך, לשני צדי הדרך, אחר כך לזליג, נכה הרגלים, היושב מנגד על יד הלונו — ומושיטה את קצה לשונה.

לפנות ערב, כשהתריסים מוגפים כבר, נפתחת שם לפעמים הדלת הצדדית, והיא, הנקה זו גופה, בסנרה הלבן, מתגנבת להביא איזו שיורי אוכל מן המטבח: פרורי צלי, צלחת דיסה, או מעט

שֵׁכר בכוס. ידיה של זו חמות הן ונודף מהן אותו הריח, שכו ספוג כל דבר, השרוי בבית ההוא. ווליג — אם מפני נמיעת המשקה, הבאה אצלו על לב ריקן, או מפני אותו הריח המיוחד, המשַׁכּר — עיניו מתערפלות ובין קמטי פניו עולה אדמומית.

— ולחוץ־לארץ מתי הוא נוסע בעל הבית שלך, האלטן?

— בפורים אחרי „הבדלה" — עונה הַנקה יהודית.

— ומה שמסיחים, שימכור את ה„נחלה" ויצא לשבת בעיר הפלך, חֶ—חָ?

ושעה ארֻכּה נשען הוא, פרוע ועֵר, על כרו, מכה באצבע צרדה ושר:

יונה תמה היתה לי
ועתה יש לי פרס,
בית נאה היה לי
ועתה, הוי — רק הרס.

ורוצה הוא לאמר בזה, כי אשתו הראשונה, פייגה, היונה התמה, מתה, כי זלַטה, זו השניה, פרוצה היא ואחרי „הגביר" היא נוהה, כי ביתו הקטן חרב ועומד בנס, ולבסוף גם — שרגליו הנפוחות אין להן תקנה, אין להן תקנה עולמית.

— הֶרס, רקבון וריח רע, טָ–טָ, שלמיקה, למה אתה שותק? תפַּח רוח אמך.

ושלמיקה, בן השלש, היושב על הארץ, מתחלחל, מפסיק רגע אחד את משחקו ומביט אל האב בהעוית־תהיה, מבלי לדעת אם לצחוק, או להתפרץ בבכי.

במסדרון, הסמוך לחדר דירתו של זליג, אין כל חלון, ואפלולית וקרירה שוררות בו בכל ימות הקיץ, בבוקר, כשזלטה

קמה, היא מתעטפת במין בגד רחב־שרוולים, לוקחת קופסת טבק וקלף ופורשת אל המסדרון, לשלחנה. פה, על המדף בפנה, מסודרים אצלה מסרקותיה, ראי קטן, המתמלא אור עם פתיחת הדלת מן החוץ, ועל ידם — בסלסלה — סבון ריחני, מחרוזות אלמוגים ומין מכשיר לעשית הצפרנים, שרידי „עברה" מן הכרך. פה גם מהבהבת מכונת הנפט, שעליה, תוך כדי טפול בסיגרות, מבשלת היא תפוחי־אדמה בקלפתם, או מרק של „דגים ריקים", אשר חלק ממנו, בהגיע אליה קול כעכועו של זלינ, היא מביאה ומציגה לפניו בצלחת, ועד ־אשר הוא מתרומם ומברך ואוכל, עומדת היא בתסרקתה הגבוהה, מחזיקה את שני קצות ההלט על חזה ומסבירה, כי זקן אחר במקומו היה כבר מזמן לוקח חבל, ונתלה בו ונחנק ומת.

— כי, בין כך ובין כך — אומרת היא — רגליו אין להן תקנה, ובמשך הזמן ירקב גם כל הגוף ויהי נושל אברים, אברים. וגם זה:

הן הקרקע, שעליו עומד הבית, של הגביר הוא; תפול החורבה הזאת — והלא אותו ואת מטתו ישליכו קודם כל החוצה.

זֶלינ גומע, נושך מפרוסת הלחם שבידו ולועס ומאיר פניו לילד בן השלש, המתחבט, כדרכו, על הארץ.

— ומי, שלמה'לי, נותן שוקולדה, אמר?

— „הדז'וד" — פושט הקטן את ידו אל הבית שמנגד — וזלינ מרים את קצה השמיכה, מתגנב ומפרפר בכל גופו מצחוק.

— הדז'וד. לא, זלטה, אתּ שמעי איך שהוא אומר זה — הדז'וד, הַ?

וכשהדלת המובילה אל המסדרון נסגרת עליו, אוסף הוא את רגליו הכואבות לקצה המטה, נאחז בלי כח בפסוקים של ברכת המזון — ומתקרב אל החלון הפתוח.

שם, מעבר לרחבה, עומד עתה הבית הגדול שטוף שמש, חסון וגבוה מיציעו ומעלה מכל בתי הרחוב. החלונות אינם

סגורים עוד, ומבעד לווילאות המתנפנפים נראים רהיטי האולם, המגובבים עם רגליהם למעלה, והַנקה, אמיצת המתנים, מתלבטת על ידם, על הרצפה, בטאטאה תוך כדי שפשוף את מי הרחצה החוצה.

הנה הוציאה מרבד והבטה אותו פעם ועוד פעם במקל, בהבריחה את כל הצפרים מעל פני הגדר הקרובה, וכשהיא שבה, והרהיטים בחדר מסתדרים, יורדת מן העליה האורחת, הבת הנשואה, עם מחברת מתחת לבית שחיה ויושבת בפנה, אל הפסנתר, לנגן.

הנגונים הם נוגים־חרישיים על פי רוב. היא, הבת הבכירה, ברחה זה עתה, לפי דברי הַנקה, מבעלה העריץ מן הכרך. שני ילדיה, שה'א מכינה אתם בוקר־בוקר את שעוריהם, לבושים בחולצות־מלחים פשוטות, שנתפרו פה בידי עצמה, ורגליהם הדקות, בגרבים הקצרים עם הטלאים הצנועים־אציליים, נוגעות עד הלב בחִורונן.

הנה העבירה את ידה על המנענעים ופתחה בקולה הרך — שיר ערש, או משהו, המזכיר „נגון פרידה" עלי כנור. רעד עובר את לבו של זֶלִיג. בנחנו בהצי גופו אל אדן החלון, הוא תומך את ראשו בידיו — וסמיונובקה כפר המולדת מתיצב לפניו בבהירות עם רחובו היחיד, הרחוב העזוב־שומם בצהרי יום, כשכנפי הטחנה מתנפנפות בקצהו ברוח, ונער קטן בכתנת ציטץ נושא אוכל אל הטוחן בסל... נודף ריח מתוק, ריח שחת, תפוחי בוסר ולחם שיפון, שרק זה רדוהו מן התנור, ופֵיינה, ארוסתו הצעירה, מושכת במוט עגלת־יד עם הלבָנים, ששטפה זה עתה בנהר.

— אתה נחן ודחף — אומרת היא, במסרה את שיור הבורית עם כסכסן העץ הכהה־לח לידו, והוא נוחן ודוחף את העגלה, בכַונו לצעוד באותן גומות המים, המתהוות בעשב, ברשמי עקבותיה, על הקרקע התחוח באחו.

שמונה עשרה שנה מלאו לה לפיינה ביום חופתם, ובת עשרים ושתים הוביל איתה כבר, בליל חורף אחד, ביחד עם אביה

הֵנה, אל העיָרה, לבית הקברות. מפני שהקרח על הנהר היה עוד רופף, לא רצה שום אכר לסכן את סוסו לנסיעה, והוא עם אביה השכיבו אותה בדוחק באותה עגלת היד, שבה נהגה בחייה לרדת הנהרה לשטוף לבנים.

„אני — אין דבר׳ — אמרה רק שעה אחת לפני מותה — אבל אתם — מי יכין לכם מעט תבשיל חם לארוחה ?׳

היו מוצאי שבת. משני עברי הנהר צלצלו לסרונין הפעמונים, ועל פני חריצי הדרך רקד־זע באודם זועה אור פנס הנפט שבידו.

— אתה נחן ודחף — אמר הזקן — והוא, זלינ, נחן אל העגלה ודחף, וכדי שלא להביט אל זה שלפניו, עצם את עיניו. ואז נדמה לו, כי מתנודד הוא כל הזמן, כמו בחלום, על מקום אחד.

„אני — אין דבר, אבל אתם — מי יכין לכם מעט תבשיל חם לארוחה׳ — פיינה. פיינה — נעצמות עיניו של זלינ, ופניו, בעוית הכאב, הם כה איומים במסגרת זקן השיבה, עד אשר שלמ׳קה מפסיק על הארץ את משחקו, ומביט תוהה־מפוחד מלמטה למעלה, מבלי לדעת, אם להתפרץ בבכי, או לקום ולהמלט החוצה.

ובבית מנגד נגמרה בינתים הנגינה. אל החדרים למטה שב זה עתה בעל הבית הזקן עם הכלב ז׳וק מטיולו, והבת הנשואה, בהסתלקה אל המרפסת, יושבת שם בפנתה, על כסא הטסעד, עם מלאכת סריגה בידה.

מתקרבת שעת הצהרים. למעלה, בחלון המטבח, עומדת הַנקה בפנים משולהבים וכותשת מה בחזקה במכתש, בהביטה, כדרכה, אילך ואילך, לשני צדי הדרך.

הנה עובר יָפים, בן רחובה מן ההר, ומברך אותה כדרך החילים, בהגישו יד לכובע. אחריו יורד קַזיוק, החיט עול הימים.

ומזכה אותה אף הוא בקריצת עיניו היפות, אבל פָּנה יפנה ימינה, הֵנה, לזֶלִינג, אל החורבה.

— זלַטה — יש?

— וכי מה?

— סיגרות.

וכשעל הדלת חורק, במסדרון, הבריח — מתכווץ זֶלִינג, מוציא עד כמה שאפשר את גופו החוצה, וכל מה שהשרתה עליו קודם לכן הנגינה מתנדף מפני התשוקה האחת, הלוהטת: מעט שֵׁכר, לו רק התחכמה הֵנקה להביאו.

שעת הארוחה, יודע הוא, אינה רחוקה, הנה הוצא אל הגנה השלחן, ובת הזקונים, דומעת, בסנר קשן למתניה, מתקנת איזה תבלין חריף לצלי, וכשבעל הבית בא וקושר לצווארו את המפית, יורדת גם הבת האורחת למטה והולכת לבקש את ילדיה.

אוכלים את הארוחה זמן רב, בהפסקות בין תבשיל לתבשיל, שבהן מוזג הזקן מין משקה לכוסו, שותה ומדבר ומקשקש בסכינו. הכלב השחור ז'וק, הרובץ לרגליו, מרים פעם בפעם את ראשו ומסתכל, נבון וטוב לב, בפניו.

לבסוף מובאים בקבוקי השכר עם כוס מיוחדת על טס, ובעל הבית, בהציתו סיגרה, קם ומביא מין פרי בתבה, שקבל מן הכרך לקנוה סעודה. בת הזקונים, המקבלת את חלקה הראשונה, טועמת, שוהה רגע ומנענעת בהסכמה את ראשה:

— טוב.

— כאב ראש וענויים לרוב — עונה ואומרת זלטה, השולחת אותה שעה את קיווק ההררי החוצה, והיא פונה כה וכה להוָכח, אם לא יארב אי־בזה השחור, ז'וק, שהֲנקה עלולה עתה לשסותו.

ואמנם: בטרם אשר תספיק לסגור את הדלת, נגלה מאחורי הגדר הכלב, ובקפצו קפיצה אחת, קפיצת שמָנים, הוא מתנפל

זקוף, בנחרת אימים, וכה לפתע פתאם על הבחור ההררי, עד שזה כורע־מט מבלי להוציא אפילו את הסיגרה הבוערת מפיו. במקלו זכובעו, כשרגליו, במנסים הגבוהים, מפרכסות חסרות אונים, עם העקבים המסומרים למעלה.

זֶלינ — כל שערה משערות זקנו מרתתת, בהתפתלו על יד החלון מצחוק.

— אוֹ—אוֹ—אוֹ—אוֹ — הביטו, אוֹ—אוֹ—אוֹ—אוֹ — מחקה הוא את נהמת הכלב — הנה כי־כן, כך, עוד, רק עוד, עוד מעט. אָה — מרים הוא את קצה השמיכה ומנגב את עיניו, את זקנו — כשם שאני יהודי, הֲ?

וכעבור זמן־מה באה הנקה בידים מוצנעות מתחת להזית סנרה ומודיעה:

— האדון צוה לטאטא את הרחבה שלפני הבית.

זלטה קושרת לראשה מטפחת, משלשלת אותה עד לגבות עיניה ויוצאת עם המטאטא בידה החוצה.

בכל פעם, שמי שהוא יורד במדרון מלמעלה, היא מזדקפת, נשענת על המקל הצמוד למטאטא ומביטה.

הנה עובר קרון הפוסטה עם נושא המכתבים על דוכנו. אחריו — כבעל כנפי רוח, — נִשא על האופנים בן הרופא מן ההר, זה אשר, מדי התקרבו אל בית הנגביר, הוא מצלצל, מסתובב רגע סחור־סחור ומתרחק־טס: בלונדי, כבד תלתלים, במעיל סטודנטים מתוח על כתפיו הרחבות — פניה של העלמה בת־הזקונים מהבהבים חִורים־נרגשים מבעד לעתרת האבק. בהכנסה כעבור שעה קלה הביתה, היא לובשת, ממעל לשמלת הרוָחים, אפודה מרוקמת עם פתילים, וזמן־מה, בתעותה אחר כך אילך ואילך על המרפסת, מָרגשת בגופה

כעין התחדשות. אבל הנה שב הרוכב ההררי עם חבילת עתונים מתחת לבית שחיו, ועל ידו, גם כן על אופנים, נוהרת אחות הטלגרפיסט ארכת־הצמה. כששרוולי הבטיסטה ה„יפוניים" מתנפחים על זרועותיה הצעירות ברוח — וזלטה לובשת עוז, בהזדקפה עם המטאטא כלפי המרפסת:

— כָּלָה כבר — וחתן אָיִן.

— טֶ—טָ—טָ — מנסה זליג להאבק — וחמשה אלפים לנדוניה זהו — לא מאומה?

— חמשת אלפים — נופל קולו, בראותו, כי זלטה אינה שומעת לו, והוא צונח אין־אונים על הכר.

כשעדר ההר עובר אחר כך על הבית, אין הוא מתרומם עוד. נשמע קול הצלפת השוט וקריאות הרועים לסרוגין, ומסביב מתפשט ריח ידוע, ריח סוף, זבל טרי וכרי מרעה: כרי סמיונובקה הכפר עם דמדומי ערב. כשהנהר התגַוֵן, רחב, באור השקיעה, ומעל פני המגדל השתפכו צלילי בין־הערבים, צלילים אמיצים, זכים, וזולפי נחמה — שמורות עיניו עם הגבות הלבנות מרטטות. כמו בחלום שומע הוא את דפיקות התריסים מנגד וקול בנות הבית, היוצאות עם הילדים לטיול הערב.

הנה מכניסה זלטה את שלמ׳קה הביתה ופושטת את בגדיו. ונעימה לא צפויה, אמהית, נשמעת בקולה, בשדלה אותו לשכב. וזליג מתנודד, מביט רגע נכחו, אל תוך האפלולית ונאנח:

— אולי הכינות דבר־מה לארוחת הערב? — נכנע הוא.

— מכות, ולקנוח סעודה — תחלואים — תוססת היא בלחישה, כדי שלא להעיר את הילד; ובהדליקה את מנורת הפח, היא סונה לתוך קופסה מיוחדת את הסיגרות, שהיא צריכה לשאת אל ה„שכן";

מתרחצת, ובלי מטפחת לראשה כבר, תוך כדי התגנבה באלונטית, היא שואלת באנחה, בחקותה את קול הנכאים שלו:

— אולי תואיל לקום ולהתפלל תפילת ערבית, בעלי?

וזליג מתנער, מביט רגע לתסרקתה, לפניה, לצוארה החשוף עם מחרוזת האלמוגים הצוננים, הלחים קצת — ומתרומם להתפלל.

וכעבור שעה שוררת בתוך הבית הקטן דממה. שלמ'קה, בכתנתו התינוקית, ישן, דל גו, על הדרגש, ובפנה, מנגדו, עומדת מטתה של זלטה — מוצעת, עם קמט המרי על שמיכתה השעירה, כשממעל לה, מעל הקיר, נתלות — חבויות בסדין — השמלות. ששעון־כים קטן, מכונן, מתקתק אי־בזה באחד מכיסיהן:

„טַטַ—טַטַ—טַטַ—טַ". שקט.

זליג, בכפת לילה על ראשו, מתהפך, מקשיב למכאוביו, המתגברים עתה, עם בוא הלילה, ונאנח — ומתהפך שוב. ממעט השֵכר, שהביאה קודם לכן הנקה, נשאר לו רק תעוב קל וסבוב ראש, ומכל נסיונותיו לציֵר את סמיונובקה הכפר בדמיונו לא יעלו, אלא פני אביו הנפח, קשה היום, המוארים בעלטה באור המפוח ופרצופי הזועה של האכרים, בהתהוללם בקצה הכפר, ליד בית המרזח, בימי אידיהם.

אך הנה מתבהר לאט לאט בקרבו, כאלו היוך היה בוקע לעלות בו מבפנים, ושמורות עיניו עם הגבות השעירות מרפטות:

קזיוק, הבחור ההררי, נראה לו, בצאתו מן המסדרון עם הסיגרה בפיו, וזיוק, בנחרת אימים, נגלה פתאום מאחורי הגדר.

זה הכלב המתון, המיושב, אשר לא יגע בעצם לרעה בשום איש, בשום איש.

והיאך כִּוֵּן את הרגע, וזנק והזדקף קוממיות, כבן־אדם, להבדיל, והן — על דעת עצמו, מבלי אשר ישַׁסה אותו איש — מתפשטים קמטי היסורים על פני זליג, ועיניו נפקחות לרוָחה:

— פְּשַׁ—קְרָב, הַ?

חֲתוּנָה

מלבד הסָרט שקשר אוסיפ, רכב החצר, ברעמת הסוס, טרח וקשט גם את שני מוטות העגלה בענפי לִבנה, אשר אך זה הובאו מחורשת האדונים.

היום הוא יום התונתה של בתו היחידה קסָניה. ועל פני הרַחבה, אשר בין שכונת הפועלים והצר בית־החרשת, מתרוצצת אשתו הכובסת, שטופת זעה והוננת, מאז עלות השחר.

כאן גם קסניה, הנערה הכלה בעצמה. שערות הפשתן שלה, שמשחה אותן אמש משוח ושַפשף בשומן חזיר טרי, מבריקות עתה כלפי השמש כנחשת קלל. על רגליה שומות נעלים אדֻמות, אשר דרך חחיהן מתפתלים, מגֻוגים ומלאים, פתילי המשי.

נעלים כאלה, גם כן אדֻמות, אבל בלי חחים ופתיל באמצעיתן, מבהירות גם על רגליו של בנה הקטן מיטקה, זה אשר ילדה לבָשתה לפני שלש שנים, בשרתה בבית האדון הרַוָק, אינז׳יינר בית־החרשת.

הוא, מיטקה הקטן, הלבוש חולצת מוסלינה כחולה — מתנת בית האדונים — והגזוז גזיזה ישרה ונמוכה, עד עצם הקרקפתא, מטריד היום יותר מדי את בני הבית בשאלותיו, נטפל, איך ומסתבך ברגלים — ומרגיז.

בהרגישו במבטה הזועף של האם, ממהר הוא אמנם ומסתלק הצדה, אל הפנה, עומד ומוצץ בכובד ראש את אצבעו ומביט אל הנעשה מרחוק. אולם הנה הוצאו מן הארון הבקבוקים והעמדו על השלחן, הם ומערכת הכלים, אשר הובאו לשם ההלולה מכית

האדונים — והוא אינו מתאפק. נגש ונוטל אחת הסלסִלות ומעביר אותה על לְחיו, על עיניו, בשאפו מתוך כך בצמא את ריחה. ואז קמה עליו האם, לופתת בשתי ידיה החזקות את מתניו ומשליכה אותו ישר אל תוך אפלולית דיר העצים.

בשעה השלישית אחרי הצהרים נשמעת שריקת בית־החרשת — ממושכה, צרודה ורועשת, כמו בערב ימי חג ושבתון. לכבוד המחותנים והקרובים נגמרה היום העבודה ארבע שעות רצופות לפני הזמן הקבוע, ודרך שער החצר, הפתוח עתה לרוָחה, נדחקים הפועלים בהמון ויורדים למטה, אל הנחל, מפוחמים כֻּלָּם ופרועי שער — להתרחץ.

בתוך השביל המוביל אל השפֵלה מסתדרים הם והולכים בשורה, איש אחרי רעהו. בצדי המורד מסביבם מנמנם השיפון שהבשיל. פרפרים מתנשאים בלי קול, ופה ושם, ליד המצר, מזדעזעת איזו צפור בין השבלים, מסתכלת רגע חרדת מסביב — ומתרוממת. ואז תולש מי־שהוא מלא־חפניו עשב וזורקו אחריה באויר:

— קַנַליה ! — ולקול צחוקו, מתעורר הדַיָג שעל החוף מנגד, מוציא לאט את חכתו מן המים ומאהיל בידיו על עיניו.

אקים, אבי החתן, ראש יוצקי הברזל וזקן־הפועלים בבית־החרשת, מקים היום רעש בנחל יותר מכל המתרחצים. אחרי השתפשפו בבורית ומטלית, כיאות, הוא גוחן וטובל פעם ועוד פעם, נושף ומרחיק את בעבועי הקצף מסביבו ורוקק רקיקה קצרה ונמרצת הצדה.

— ה„חלופיץ" שלי — אומר הוא — חלופיץ זריז הוא וממולח, ואם רק לא יוסיף לתת בכוס עינו — יוכל לרכוש לו גם חלקת אדמה במעט הנדוניה שהוא מקבל.

— ואם לא יספיק הכסף, הנה יש לו מחותן עשיר בצדו — נענה מי־שהוא מן המתרחצים.

הכל יודעים שאין מחותן זה, אלא אינז'יניר הפבריקה, יושב השכונה הקרובה, אולם צחוק לא יצחק איש.

בחזרם הביתה, מסתדרים הם והולכים שוב בשורה אחת אֲרֻכָּה.

עוד מרחוק מלפף אותם ריח תבשילי ה„שמחה", המתבשלים ברודים על חצובות תחת כפת השמים. החתן, סטַש, לבוש כבר בצוארון ומגפים, מתהלך מאחורי הגורן עם פרח אדֹם ורענן באבקת בגדו החדש. הוא, סטש, הנהו בחור חסון ורחב־כתפים הגבוה משכמו ומעלה מכל הפועלים שבשכונה. הודות למִשרתו, משרת־עוזר ברפת, הרי גם פניו נקיים מכל שמץ של פיח — וצחים; ובלילות הקיץ, בשבתו על הגבעה שבקרבת הנחל ובנגנו בהרמוניקה לאור הלבנה, סוגרות ריבות המקום את עיניהן מתוך מתיקות, ולבן יהמה אותה שעה, כהמות מי הנחל אשר במורד, למטה.

הרמוניקה זו, שאותה היה לוקח מחברו לשעה, קנה עתה בכסף מלא לעצמו. קָנֹה קנה גם זוג מגפַים, אשר טרישקה, סנדלר הסביבה, השקיע בהם הרבה מאד מסמרים ומריץ. אלה המגפים, אשר למרות רחבותם, הם מציקים לו ומעירים בו ביחד עם צוארון־הניר מין הרגשה, אשר בשפתו הליטאית־פולנית העניה אין לה שום שֵם, ושבילדותו — זה יודע הוא בבֵרור — היה מביע אותה, בהתנפלו בפשוט ידים ורגלים על הארץ, בהשמיעו מתוך כך נעיה־צריחה, שיש בה כדי לזעזע את כל יושבי החצר.

אולם הנה הובאה ענלת המשא מן החצר. הגיע הזמן לנסוע לבית־התפלה שבעיָרה, אל הקדושין, ואבי החתן, בהגישו את שתי ידיו אל פיו, עושה אותן כמין שפופרת וקורא מבעדן אל עבר הגורן:

— סטש־יו־ו־ק.

בעבור העגלה אחרי שעה אחת דרך החצר, רועדות זגוגיות החלונות מעברים — כה כבדות עמוסה היא אנשים. אל מעקה הבנין הראשי יוצאים בזה אחר זה בני משפחת האדונים, ולפי היוך החסר שעל פניהם רואים בעליל, כי המראה אשר לפניהם מבדח את דעתם ביותר.

בחשך, אבל בלי נביחה, מתנער הכלב מחוליות השלשלת ויוצא לאט אל מחוץ למאורתו, וכשהוא שב, והעגלה התרחקה כבר, רועשת ופרועה, על פני הכביש, מופיע במבוא השער מיטקה הקטן, בן השלש, מושיט את צוארו הדק עם הראש הגזוז דרך הפשפש וצועק בכל מאמצי כחותיו:

— מַמְ—קַה...

וכעבור זמן קצר, כשהעגלה חוזרת ומתעכבת על יד השכונה, קופץ החתן ראשון מעל מושבו וממהר לבית הכלה — אל השלחן הערוך והמשקאות.

אחרי הכוס השניה מטשטשת כמעט ההעקה הקודמת בלבו, ובמקומה בא רצון לאחוז בקסניה הבהירה והחלקה, לנדנדה פעם ופעמים באויר — ולצאת אתה אחר כך במחול.

בבית חם. נודף ריח של כובסין ומנהץ קר, ועשן ה„מחורקה", העולה מן המקטרות, מחתל כמו בערפל את פרצופי ה„קדושים" אשר במרומי הקירות מסביב. חוץ מן הכנור פנוס־הנימים, שבו מנגן טרישקה הסנדלר, מכה עוד מישהו בטס של נחשת הכה ותפוף בקצב ועוז, בחינת מתופף בתהלוכות צבא. לבסוף מופיע הדוד־המחותן, מכבה־האש, מן העיר, בהבהיקו בכל שפע נחשת חצוצרתו — ואבי החתן, בקרצו קריצה רבת משמעת לזוג הצעיר,

מפשיל את שני שולי הבגד לצדדין ויוצא מעדנות אל אמצע החדר, למחול.

ופתאם בוקעת ועוברת, כרוח פרצים, את הבית הידיעה:

— האינז׳ינר נוסע.

דרך הפתח, הפונה אל הרחבה, אפשר לראות בפרטות גמורה איך שהוא, אינז׳ינר הפבריקה, צונח, גמיש וקל תנועה, מעל סוסו, מזדקף תוך כדי הסרת הכובע ומברך את בני השכונה לשלום.

בהגיעו אל מבוא־הבית, מוכרח הוא לגחון ולהרכין משהו בשעת הכניסה את ראשו, ואז מביט אליו אבי הכלה במבוכה ומתכַּוֵּץ על מקומו כאשם בזה, שפתח ביתו הוא נמוך כל כך.

הרקוד נפסק, המנגנים, בהורידם את כליהם, מוחים מתוך חולשת דעת את הזעה, ורגע אחד שוררת בבית דממה כבדה ובלתי נעימה, אולם הנה הופיעה המחותנת־האם — וטס וסלסלות בידיה. בקבוק היין, שהוכן בכַוָּנה תחִלָּה בשביל המאורע הזה, נפתח כאן על המקום, על ידי הנערה המבשלת מבית האדונים. האורח נוגע ואינו נוגע בקצה שפמו במשקה — ומודה. בהחזירו את הכוס אל השלחן, מנצנצת אבן־החן שבטבעתו ומתהפכת לכמה גונים. לבסוף הוא מוציא מטפחת קטנה מכיסו, מנגב בה את פיו ואת ידיו ומנפנפה מפני החום באויר, בהפיצו מתוך כך את ריח בשמיו — ואז מרגישה הכלה כי ראשה סחרחר, והיא ממהרת לצנוח אל הכסא הראשון, המזדמן לה בקרבתה.

וכששעטת פרסות הסוס נשמעת שוב מעבר לחלונות, בהתרחקה, נגש אבי החתן אל השלחן ונוטל משם את בקבוק היין המיוחד, זה שהוכן לכבוד האורח, ואחרי גמעו ממנו גמיעה אחת יפה

בעצמו, הריהו מוזג ומחלקו חלק כחלק בין כל הקרואים — והשמחה חוזרת ושבה לאט לאיתנה.

רק זמן קצר מסתבך עוד מכבה־האש בחצוצרתו, בהשמיעו לסרוגין תרועות־בהלה, כמי שמתריע על הדליקה. לבסוף מוצא הוא את הדרך ויוצא בשלום אל ה„פולנית". ובעלת הבית, אחרי הציגה שתי קערות של בשר ונקניקים ביתיים על השלחן, נכנסת אל בין המרקדים תוך־כדי־נגוב ידיה, ובהסתובבה פעם ופעמים סבוב קל על מקומה, לשם נסיון, יוצאת, לבסוף, זריזה וקלת רגלים, אל אמצע החדר, ושולי שמלתה המוצקה, המְקשה בעמילן, מתנפחים אגב טיסתה ועומדים כעין גלגל מסביבה.

רק עם התרוקנות הבקבוק האחרון, כשמעבר לחלונות הולך כבר ומבהיר הבוקר, נפטרים אחרוני הקרואים ומסתלקים כל אחד לביתו.

בחדר הרקודים דועכת המנורה פגומת שלהבת, אדומה, ועגולי העשן, המתנשאים מסביבה, נמסים לאט מפני הרוח המנשבת מצדי המבוא.

בחדר השני, הפנימי, אשר בו אין שום מנורה דולקת, פתוחים התריסים לרוָחה, ואור הדמדומים, החודר בעד החלונות, רובץ, וַרדי ושָלֵו, על ארון העץ המבריק, הצבוע מחדש, על המדף עם כלי־הנחשת ועל „מטת הזוג" החדשה, המטה המוצעת בסדין בד ביתי אמנם, אבל טהור, מגוהץ, עם כל רשמי הקפולים לארכו ולרחבו — וסטש, החתן, אחרי אשר הוא מסיר מעליו את הצוארון עם עניבת החן הקשורה מתחתיו, מתנער פעם ופעמים ומתמתח, עובר לאט את הפרוזדור האפל ואת דיר העצים שמאחריו, ויוצא אל המרחב שמחוץ לשכונה.

רגע אחד משפשף הוא את פניו, נדהם מריח השדות וצהלת הצפרים שמסביב.

מלמעלה, ממרומי גג בית החרשת, נשקפת ארובת העשן הענקית קודרת, קרה ורחוקה. אולם תחת זה נראים נמוכים וקרובים, הרבה יותר קרובים, שמי הדמדומים אשר ממעל. למראה הגבעה מלופפת הערפל עם הנחל הקטן שבקרבתה, נדמה לו, לסטש, רגע אחד, כי לוּ היתה עכשו ההרמוניקה תחת ידיו, כי אז היה אולי הכל משתנה, אבל בזכרו כי זו מונחת בחדרו החדש, על הארון, הוא מנענע ביאוש את ידו, פוסע ועובר אל השביל הקרוב והרחבה אשר על ידו, ובהכנסו לאטו אל האֻרוה, הוא חולץ ומציג את מגפיו, שניהם בשורה, על יד השקת, ומתנפל בכל מלוא קומתו על הארץ — בפשוט ידים ורגלים, כמו שנוהג היה לעשות בילדותו, אבל בלי געיה־צריחה, שיש בה כדי לזעזע את מי שהוא, בלי שום קול.

רגעים אחדים שוררת מסביב דממה, אחר־כך נשמע קול צעדים מעבר לקיר, ואַקים, אבי החתן, מתעכב על יד המבוא עם ניר של גרעיני דלעת בידו ותוהה:

— סטֶש?

תשובה אינה באה.

— שִׁכּור לעולם שכור הוא — מתיאש הוא, אחרי אשר ינסה לנענע את הבן ולהעירו. ואז הוא מזדקף, רוקק הצדה רקיקה קצרה ונמרצת, כמו בערב השמחה, בשעת הרחיצה, בנחל וסוחב את רגליו הלאה מתוך פצוח גרעיניו.

דממה. רק זמן קצר מזדעזע הנוף על מצע התבן מתוך נסיון של התיפחות שאינו מצליח — ומשתתק.

דרך השער, הפתוח לרוחה, חודר אור הבוקר, ההולך הלוך וגדל, ומשתפח על מערומי הקירות, על מרכבת האדונים, המרכנת

קצת הצדה, כששני מוטותיה מורמים למעלה, על המגפים, העומדים על יד השקת, זקופים, קוממיות, בשורה, ובפנת האֻרוה, שמאחורי השקת, עומד הסוס על אבוסו, כהה וערום מכל רתמה, מביט בעיניו הנבונות, הנהדרות, אל החלל — ולועס.

נְכָרִים

שרה בתיה, זקנה צנומה וקלת רגלים, הבושה ביום חול בשבים הציצין שלה, השבים הטוב, וסנָרה הרחב מתבדר לה, עליז פסים, כדגל גדול, בלכתה:

— ברכני נא בברכת מזל טוב. ברוכ'ל שלנו התחיל מניח תפילין.

— ברוכ'ל בנו של מי? — מתקשה בר־שיחתה: בין נכדיה יש לה כמה וכמה ברוכ'ל, כי על כן הלא היה שם חותנה, עליו השלום, ר' ברוך.

— בנה של חנה, מסמטת האטליז — מסבירה היא מתוך חיוך ומכוֶנת את פניה לקצה הרחוב.

שם, בבית הקטן, המופלג בזקנה כמוה, מחכה לה הישיש סני הנהור, היושב ליד השלחן, לפני הגמרא הפתוחה ו„מעין" בה ולומד על פה:

— הו־ו־ו־ו, הו־ו־ו־מ־מ־מ...

הנה הרגיש בפסיעות המתקרבות, הכירן — ופניו, במסגרת הזקן הלבן, נוהרים, בפנותו אל עבר הדלת:

— שרה בתיה?

— אני, שמואל דוב.

— אצל מי מהם היית? — פושט הוא את צוארו הארוך, ושואף בצמא את הריח המיוחד, ריח הנכדים, הנודף עתה ממנה עד למרחוק.

— אל תשלט בהם עין רעה — חוגרת שרה בתיה ממעל לתלבשתה סנר בד ביתי ועורכת את השלחן — נטפלים לי ומושכים

מי בשרוול ומי בסנר: סבתא, תני סוכריות, סבתא, תני אגוזים, סבתא — דא וסבתא — הא... וזלמן שלנו — כבר צצו בפיו שתי שנים — מסימת היא בהעמדת האלפס על השלחן.

הזקן נוטל את ידיו, מברך ברכת „המוציא" ויושב על מקומו:

— עד מאה ועשרים שנה — מצהיבות פניו — ואת הלחם, שרה בתיה, צריך לשרות במרק, קשה ללעוס.

את הארוחה אוכלים במתינות. שניהם — מפנכה אחת. היא פותתת את הלחם וזורקת אותו אל המרק, הוא מוציא פעם בפעם את מטפחתו ומנגב את מצחו, את עיניו:

— כאלו דובשניות נותנות פה את ריחן — מתרחבות אצלו הנחירים.

— חלום חלמת — מנסה הזקנה לכהש, ולפי רשרוש סרטי האטלס בשביסה ברור לו, כי היא צוחקת.

— נו, נו — מדבר הוא תחנונים — חייך, שרה בתיה, הַ?

— ומי, דהיינו, יכול היה לשלוח את זה? — נוטה כבר היא לוַתר.

— חנה, מסתמא מן ה„בר־מצוה".

שרה בתיה שותקה.

— אם כן, אפוא, הודיל: שיורים מ„התנאים".

אבל — לא, כי שרה בתיה אינה עונה, וגם לעוס לא תלעס, כי צוחקת היא בכל פה. ואז מעביר הזקן את ידו על מצחו, מהרהר רגע, וכל הקמטים מתפשטים על פניו בשובו לאחוז בכף:

— זהו בנימין, פטור נו, שם הלא מחכים לברוכ'ל חדש — מנחך הוא נחוך נצחון, ומבלי לטעום ממעשה הטנון, במששו אותו רק להריח, הוא מציגו על הקומודה בשביל הילדים והולך אל הספה לשכב.

שרה בתיה, בשטפה את כלי האוכל, מורידה על פי התנור את וילון הציטץ עם כל הקפלים לארכו, ויושבת, בהרכיבה את

המשקפים, עם גרב בידה, אל החלון. דממה. חצי החדר מימין, אשר שם רהיטי הכבוד, מסודר עוד מאז הבוקר, וטס נחשת־הקלל, אשר על גבי המדף בפנה, מסמא בברקו לאור השמש. מתקתק שעון עתיק; מיושב. על פני „שלחן הזוית" מתנוססים ציצי הנְיָר, מעשה ידיהן של הנכדות, וממעל להם, בצורת משֻׁלש, על הקיר — פאר הבית והדרו — קבוצת התמונות הפוטוגרפיות:

הבת הבכירה, מיכלה, מעיר הפלך, בחוג משפחתה ליד שלחן, בין פרחי עציץ, עם נכד קטן על ברכיה, ליבל, השען, האמריקני, בפרַק ועניבה, ביום חופתו, לימין הכלה בהינומה. נכד, גימנזיסט, מן הכרך, גלוי ראש עם ילקוט־ספרים על שכמו. ואיזה תינוק גדל־ראש, מוכה תמהון, המוטל בכתנתו על כסא ושתי ידים מחזיקות בו. ועל כלם — תמונת משפחה:

שמואל דוב ושרה בתיה, הוא — משונס באבנטו, והיא — בסנרה ובשבים הציצין, מחזיקים זה ביד זו, ומסביבם, כמתוך גזע אילן שגיא — על פי הוראתה של שרה בתיה — מסתעפים לגיליהם הצאצאים: בנים ובנות, חתנים וכלות, בני ובנות בנים, ששים ושתים נפש, ככרובים קטנים, מחוסרי כנפים, מבהירים בראש כלם שלשת הפעוטים הערומים, שמני־הגוף ומתולתלי הראש — השִׁלֵּשִׁים. שנים מהם הביאו לכאן הנכדים מהכרך לפני חודש ימים, כשבאו להצטלם. עכשו ודאי שנתוַספו להם שתים־שלש שָׁנים והם יודעים כבר לקרוא אבא ואמא.

— ישראל שלנו נסע אל הכרך — מודיעה הזקנה מלפני החלון — ודאי שיבקר שם את „הילדים".

— הַ? מה? ישראל? — מתנער הזקן — ישראל שלנו צריך היה להשיא את בת הזקונים — חורץ הוא — כי אז היינו זוכים לשִׁלֵּש רביעי.

לאט לאט מתחילים להתכנס מן ה־חוב בני המשפחה.

באה כלתו של ישראל עם תינוק בין זרועותיה, מירל מחנות המנופקטורה עם שני הילדים - התאומים ובת שלמה הטוחן, אשר מעבר לנשר, זו אשר לריח בגדיה, ריח של סוף, אבק־קמח ולחלוחית של נהר, מתעורר הזקן ומתחזק לשבת. בפשטו בבחינת „נשה־נא ואמושך" את שתי ידיו:

— פייגה׳לי?

עתה מסירה הזקנה ומסלקת הצדה את המשקפים, צנורות־הסריגה וכל דבר, אשר הוא דוקר וחד והולכת לקחת מעל הקומודה את מיני־הטגון, מהנותו הקרובה של בנימין שולחים, בכוסות על טס, לימונדה ומכתב מסנדר, מעיר המחוז, שהובא זה עתה מן הפוסטה, ואשר פֵּיגל, בת השתים־עשרה, יודעת הספר, קוראה אותו, שזופה וכבדת־ראש, בקול.

הענינים הם פעם ינעים ופעם מתוקנים, במעלות ומורדות, כמו החיים בעצמם.

„שער החטה „שוכב" אמנם השנה ארצה, אבל תחת זה גדלה הדרישה לעורות כבשים וזרע פשתן במחוז. ועוד אוכל לבשר לכם, כי גוֹלְדָה שלי ילדה בת וקראנו את שמה בישראל רחל, כשם אם אמנו, עליה השלום. רָחְלֶה׳ — חותרת פייגל בכל עוז, ועד אשר סערת הגיל מסביב עוברת, מחזיקה היא באצבעה הקטנה את הנקודה במקום ההפסקה, ובהפשילה בתנועת ראש אחת את כל תלתליה לאחוריה, היא מתאנחת מעומק הלב.

עם גמר הקריאה שב השאון שנפסק לאיתנו בבת־אחת. שרה בתיה, בהרימה את וילון הציטץ, פותחת את התנור להוציא בקבוק מים לטה, וכדי שהקטנים לא יפריעו, אוסף אותם הזקן אל הספה, מרימם ומנדנדם ומרכיבם על שכמו.

— בזול, בזול — מכריז הוא — שני זוגות משה׳לי בזוז אחד.

הנה נמשך אליו השלֵש־העולל, בכתנתו לעורו, יחף וחם, ומתכנס בבת־אחת בשתי ידיו לזקנו. אודם מתפשט על לחיי האיש. בלהצו את הגוף הר־ך אל לבו, הוא ממששו ומחליקו וכובש בו את עיניו וקורא בדבקות, בקול מ.מעמקים״, לאשתו.

— אַתְּ גשי, ושחי והריחי — מתחנן הוא — הַ? כלום לא ריח גן־עדן?

ועד שהזקנה מתקרבת אל הספה, פוקח הקטן שתי עינים כחולות, מרים את ראשו ומתחטא:

— דְזִי, דְזִי, דְזִי.

וכל חללו של הבית מתמלא צחוק.

עם בוא הערב משתררת בתוך הבית דממה. על גבי הרצפה מתגוללים צעצועים, קליפות אגוזים, אבנים קטנות. וליד החלון, בין הקומודה והספה, עומד הזקן, חגור באבנטו, ומתפלל. נשמע בחרוק המנעול בחנותו של בנימין; מי־שהוא סוגר שם מבחוץ את התריסים, וישרה בתיה, בריצת הישישים שלה, עוברת באלכסון את הרחוב וסוגרת את העז, ששבה מן המרעה, ברפת.

— נֻ, ואני, שמואל דוב, אצטרך ללכת — מודיעה היא, ולפי הנעימה ההגיגית שבקולה ברור לו, כי יש .חדשות״. ואז — בהפכו אליה את פניו, מבלי להפסיק את התפלה, בלשון הקודש, הוא שואל:

— בן זכר?

והזקנה מסירה לאט את ה.קוסטה״, הסנר ושבים הציצין, השבים הטוב, בהחליפה אותו באחר, חלק, וצחוק מתפשט על פניה, בזכרה, כי הדובשניות .לשמחה״ כבר טוגנו.

הנה כי כן, נאפו הלא וטוגנו בעוד בוקר.

ובשובה אחרי חצות מן ה„שמירה" הביתה, מלספים אותה חבלי השֵנה מיד, בטרם תספיק עוד לגמור את ה„קריאת שמע". „ולא לידי בזיון ולא לידי נסיון" — מסבכת היא, בשקעה כגל הכרים, וביחד עם הבהובי שלהבת המנורה שכבתה מתנשאים לפניה בערבוביה: פני הכלה היולדת, בנימין הרך, קצר הראות, עם קמטי הגיל על פניו, מִירל מחנות המנופקטורה וגישה, הדודה הזקנה נישה, הגוחנת חגיגית, בבגדי יום־טוב, אל הארץ ומדליקה שם גרות בפמוטים.

— הִ, גרות? איזה גרות? — מתמוטט פתאם הכל מתחתיה, ורגע אחד, בין חלום והקיץ, מציצה אליה כמו מאחורי וילון — עלטת תהום. אך הנה בקע קו אור מן החוץ והוא רועד־חולף על הקומודה, על כלי הנחשת ועל קבוצת התמונות הסדורות על הקיר: בנימין יורד אל מרתף־הקרח והמחותנת, חנה, מאירה לו בפנסה.

— מכניסים הם הלב בשביל היולדת, שאלה היא, נו — מתעודדת הזקנה, בשובה להאחז בפסוקי „הקריאת שמע". ואחר כך — בפנותה אל המטה השניה:

— שמואל?

— נו?

— אני אומרת: בחול־המועד סוכות, כש„הילדים" יבואו מן ה„פלך", כדאי יהיה אולי שוב להצטלם?

— הַ — מה? להצטלם? — מתנער הזקן — ועכשו כבר ששים וארבע נפש, עם אלה השנַים החדשים.

— לכאורה ששים וארבע — עונה הזקנה, כשהקרקע מתחתיה הוא כבר מוצק — אלא שאצל בת הזקונים שלנו תהיינה בקרוב „חדשות".

גְנִיזָה

באחת משבתות הקיץ עמד הרב מז'וז'יקובקה על הבימה, על יד ארון הקדש, והרצה את דרשתו בפרשת השבוע שבספר במדבר.

הכתוב דבר הפעם בבלק בן צפור מן המואבים, אשר בנפול עליו פחד בני ישראל, אחרי נצחונם המזהיר על סיחון ועוג, לא יצא לקראתם, כרגיל, בתכסיסי מלחמה גלויים, אלא התחכם לתקפם מצד אחר, בשלחו לקרוא לבלעם מפתור העיר, שיקללם.

כמו חיה התיצבה לפני עיני רוח הנאספים אתונו הנפלאה של נביא העכו"ם, אשר בעמוד לפניה לפתע פתאם מלאך ה', והיא נתונה במשעול צר, גדר מזה וגדר מזה — מעין דוגמא של סמטת הנוצרים שבקצה העירה — נלחצה בכל גופה אל הקיר, בלחצה את רגל אדונה אתה.

הדבר היה, כאמור, בעונת הקיץ, ביום שבת חם ובהיר עד להפליא. דרך חלונות בית הכנסת, שהיו פתוחים לרוחה, נראה כר המרעה הקרוב — גלוי וירוק וכאלו גם צעיר משהיה, אחרי אשר נקצר השבוע, ובלי משים נמשכו עיני האנשים אל ערמות השחת, אשר התנוססו מעוגלות תחת כפת השמים, בתאר הרב את דמות שבעת המזבחות, אשר נערכו בתוך השדה אל מול מהנה ישראל.

אולם: „כל כלי יוצר עליך לא יצלח" — שאג הרב בקול האריה שלו, אחרי תארו בצבעים נאמנים את מפח נפשם המחלט של בני מואב — וקפולי טליתו ירדו לאט מעל שכמו והשתטחו, אצילים ותקיפים, לאורך מעיל השיראין שלו, מימינו ומשמאלו.

לאחר שדבר בחריפות על מעוז העם, תורתו, שעץ היים היא למחזיקים בה וכו', הגיע אל עצם מטרת דרשתו בשבת זו,

לשתי ההצעות שהיה לו להציע, האחת: גניזת ה„שמות" וגוילי הספרים הפסולים, והשניה — והיא הכי נכבדה — יסוד ישיבה לא גדולה בתוך ז'וז'יקובקה עירתם.

אבל שני הקמטים אשר הופיעו — כאלו קמט להצעה, קמט להצעה — על מצחו, נתפשטו מיד, בהביטו אל היפעה אשר שרתה כמעט על כל פנים, עוד לפני גשתו לדבר על הפרטים.

תנועה בלתי רגילה הרגשה בעזרת הנשים, בנגעו בדרך אגב בשאלת ה„ימים", שאותם יצטרכו מעתה לסַפק לתלמידי החוץ. במשך רגעי מספר לא פסק שם רשרושו של האטלס העתיק לאורך כל הספסל אשר בכתל „המזרח".

— כלום יכול להיות ספק בדבר?

הן גם מיר ווַלוזין לא בין כרכי הים הן, אלא ערים רגילות בגבולות ליטה העניה.

אם יהיה ראשיתך מצער, הנה ישנה תחת זה אחריתך מ א ד — חזק הרב בקריאה נלהבת וגדולה, באספו את שולי טליתו מעברים. ואז, בשאפו רוח, כי עיף — והשמש ירדה בינתים והשפילה לעמוד מאחורי ז'וז'יק הנהר — עבר אל החלק האחרון, המשעשע, של הדרשה: אל המשל, והנאספים זעו, נצטפפו ואף גם שאפו רוח לרוחה.

בחבה בלתי מדומה הביטו הנשים אל הרבנית הצעירה, אשר עמדה בשמלת הבטיסטה ישרת הגזרה שלה, המהודקה כה נוחות בחגורה לגופה, כאשר הגיע הממַשל אל בת המלכה היפה־פיה, ש„הכל חבבוה חבה יתרה".

לאור קרני השקיעה הזהירה פאתה הנכרית בכל שפעת תלתלי הזהב על ראשה, ואמנם כעין הוד מלכות שפוך היה עליה, ברדתה אחרי המנחה מעל מעלות העזָרה, ושולי שמלתה נגררים לה ונולשים, מדרגה, מדרגה, אחריה, בהפיצם אבק ריחני ודק מן הדק לעברים.

בהגיעה אל המשעול, אשר שם מרתף הקרה, אספה בתנועת חן את קצות שמלתה וירדה, כיתר חברותיה, להעלות את מאכלי החלב, בעוד אשר בעלה, חגור באבנטו, התעכב על יד הבאר לבין מקורביו, אשר שאבו ושתו אגב שיחה לרויה.

עתה דעכו קרני השמש האחרונות, בהשאירן רק אדמומית קלה בקצה גג בית הכנסת. כר המרעה שבקצה השכונה הכחיל, וערפל התרומם מעל ז׳וז׳יק הנהר, ועזי העדר, מרושלות וכבדות עטינים, עזבו בהמון את כר המרעה, בגשתן לגמוע מקודם ממימי הנהר.

כבנות־דעת אמתיות התעכבו בקצה האחו, על יד גדר בית המרחץ, והסתדרו כדי לעבור דרך המבוא הצר בשורה, ומאליה, ללא רועה ומדריך, כּוֹנה כל אחת את פניה לביתה, גועה וחותרת לעבים השופכין הגדול, זה אשר על פני חלקת מימיו — סמוך היה לבה ובטוח — תמצא את קלפתו של אותו הירק, אשר נחתך והוכן לסעודה השלישית.

ואכן — אם כי עונת הקיץ אך זה החלה, ובמקשות הסביבה הבשילו, אבל טרם הוצאו הירקות למכירה, הנה לסעודה הזאת, השלישית בשבת, הספיק גם הירק גדול סמטת הנוצרים: הצנון האדום או הלבן, אשר בהתכו חתיכות אל תוך החלב החמוץ — ומעט מלח פוזר עליו ממעל — לא נחשב בשום אופן בין מאכלי ליטה הגרועים.

לא בקושי הושנה גם נוצת הבצל, אשר נאכלה חיה — שלמה, או מרוסקה וטבולה בחומץ — וגם המלפפון עול הימים, אשר לשם ריחו בלבד פרוהו פרורים לתוך חמיצת הסלק, המתובלת בשמנת והלמונות של ביצים, ולמה להתאונן? אשרי מי שהיה הלקו עם אוכלי הסעודה השלישית בז׳וז׳יקובקה, אפילו בפרשות „חקת" ו„בלק".

הרבנית הצעירה, בעמדה כעבור שעה לפני הכירה הבוערת, טורחת בהכנות לסעודת „מלוה מלכה", שוחחה עם שכנתה על

מאכלי ליטה אלה, אשר אם לפני שנים — חיכה בחיוך המיוחד שלה — בראשית בואה אל העירה, בהלה בהם בהחלט, הנה עתה הלא יערבו לחכה מכל מטעמי פולין המדינה.

היא היתה לבושה עוד אותה שמלת בטיסטה ישרת גזרה, ורק סנר בד ביתי קשור למטה מתנורתה — וברחמי אם הביטה אשת השכן אל ידיה הקטנות, המתנועעות נוע והכהב בלבנוניתן, בקלפן את תפוחי האדמה האמריקנים הגדולים.

כשהגחלים שמסביב לחצובה הועמו, השילה לתוכן בתנועת יד זריזה זוג דגים מלוחים הולנדים לצליה, ואז — בהכינה ללפות תפוחי האדמה את הציר של אותם הדגים נופם, הואיל ורוטב מלפפוני אשתקד אזל — פרשה בקצה השלחן מפת חול פשוטה, ושבה לדבר עם שכנתה על סדר הגניזה, אשר תערך בקרוב, תיכף אחרי „תשעת הימים".

בשלישי בשבת, עם דמדומי השחר, רבץ עוד הערפל כבד וכהה, כאשר ירד הרב, במצר בין גנים, אל הסמטה המובילה אל בית המרחץ הישן.

עטוף שיראין וחגור ומשונס באבנטו — גבה קומה ותמוה עבר לאורך חדר הרחצה הגדול עם שתי שורות הספלים ההפוכים על פיהם, עם ברזיו המנטפים לתוך מטאטאי הורדים, ויבא אל החדר הקטן, אשר בו האמבטאות ומקוה המים לטבילה.

פה חטט בפי התנור והדליק קיסם עץ להאיר, הציץ כמפקפק אל חלקת המים האפלה שמתחת, ובטבלו, התעטף בסרינו, לאור אותו קיסם גופו, ובמוחו, אשר כאלו הזדכך אחרי הרחיצה, עלו — למרות אי התאמת המקום — הדברים שעליו לאמרם היום בשעת הגניזה.

עתה לא היה עוד החלון מחוסר התריסים כה עכור כשהיה, ומבעדו נשקפו כמעט בבהירות ערמות השחת, אשר בכר המרעה הקרוב.

בתוך המבוא הצר, זה אשר עזי העדר עוברות אותו יום יום בשורה, נראו בבירור פני כורך הספרים, אשר נשא קני סוף רעננים מלא זרועותיו, כדי לקשט בהם לכבוד היום את סמטתו — וכל הנסיונות של פסוקי האבל לחדור אל ארג דרשתו של הרב נתבדרו והיו כלא היו.

בהציתו את מקטרת העצם, שאותה נהג לקטר במוצאי שבתות, עבר, לשם קפנדריא, את המבוי הסובב את בתי „ההקדש", ויבא אל פלוש בית התפלה, אשר שם, בין צבורי „שמות" וארגזים, חכה לו, בתוך האפלולית, השמש הזקן.

— הכבר הובאו כלי החרס? — שאל, במצצו את המקטרת, ופניו ושולי מגבעתו הוארו — והוא נגש אל הארגזים שבקצה הפרוזדור השני.

פה, בין יריעות של קלף, נמצאה חבילה אחת, אשר הביאה אמש מבית הקהל, מתוך ארונות ספריו, ואותה בדק עתה, לאור הנר שהדלק, בהניחו, מאהבתו את הסדר, את „שמות" ספרי הקבלה לחוד, ואת אלה של ספרי המחקר לחוד, ובהבדילו אפילו — אם כי נראה לו לעצמו מוזר הדבר — בין דפי הרמב"ם ועלי הראב"ד, הואיל והם היו שניהם בעלי פלוגתא.

לבסוף טפס לעלית הגג, אשר שם נמצא ספר תורה אחד קטן ופסול ושיורי הגוילים, שנתהללו בפרעות סמיונובקה הכפר. בהגיעו לכרכב העליון, והשמש המלוהו נחשל, והנר שבידו מהבהב חרדות — נשען מתוך צפיה על אחד מזיזי הגג, ואת מקטרתו כבה ותחבה לכים שמתחת לאבנטו.

— הִגְנזו כבר בימיך, ר' מוטי? — שאל — בתמהו לראות את יער הארנים, אשר נגלה עבות כה, מוצף כבר בקרני שמש, בתוך המרחק.

— בימי לא גנזו, בימי אבי אבי גנזו, — נאנח ר' מוטי, בגששו למצוא את השלב האחרון. וכאן — בעברו אחרי מנהלו דרך מבוא צר, אשר ריח מיוחד, ריח של תשמישי קדושה עתיקים מאד ומאובקים מאד, לפף אותו בו מעברים — הרים את נר החלב שבידו למעלה והאיר לכל מלא קומתו את ארון הקדש הישן, אשר מבין פתוחי עציו הציצה, חרדה וכמו חיה, יונת אלם הנתונה בין לועי אריות — סמל העם העברי בין אומות העולם.

„הנה־כי־כן, נפלא, נפלא" — לחש הרב, בהזדקפו, מבלי אשר ידע, מה נפלא כאן בעצם, ובהרגישו כי הצמרמרת המחלחלת בגבו היא קשה מנשוא, ודברי האגדה, אשר „מה יונה זו פושטת צוארה לשחיטה ואינה מפרכסת, כך ישראל נותנים את נפשם על קדשיהם", החלו כמו בערפל את עיניו, כאשר גחן אל תבת העמוד, שמתוכה בצבצו גוילי סמיונובקה המחוללים.

ופתאם נרתע השמש מן הארגז שבפנה וצעק:

— אבל הוא הלא ערום, רבי.

— מי? — נבהל הרב, מבלי אשר יכיר בעצמו את קולו, אשר שום הד לא היה לו בין הקירות האטומים.

— „ספר הטהרה!" — הוריד השמש את הנר אל הארגז, שבו היה מוטל ספר תורה קטן — ערום אמנם, ללא מעיל ומפה — והרב, באחזו ב„עצי חיים" בזהירות, הכניס אותו ברחמי אב אל תחת כנפי בגדו, ובכה גם ירד, נרגש ומגשש ברגליו בסלם, אשר ליד שלביו האחרונים, בצדי הפלוש, עמדו כבר מתפללי „ותיקין" הראשונים.

מינה, הזקנה מינה ממשפחת הכהנים, והיא אלמנה ובנים אין לה, השכימה בכונה לקום באותו בוקר, בהחליטה להוציא את העז אל המרעה עוד לפני גמר תפלת ה„מנין" הראשון.

אולם עד אשר יצאה אל הרפת וחזרה ועד שסננה את החלב והרתיחה, הגיעו כבר קרני השמש עד קצה טס נחשת הקלל אשר על פני המדף. ואז — בלבשה את שמלת האטלס המוצקה שלה, אשר הד קול של שלשלת יוחסין עתיקה לאין שעור עלה מרשרושה, ובהבשה לראשה את שבים הכבוד, בכונה את שני ציציו אל מול המצח „מתוך השערה", מבלי להסתכל לשם זה במראה, כי מראה לא היתה לה, הוציאה מתחת לקורה — אוי לגורלה, גורל אשה עלי אדמות — את חבילת דפי ה„צאינה וראינה", ירושת האמהות, ויצאה וסגרה אחריה את הדלת.

כי השעה לא היתה שעת־כושר, זה לא היה מוטל בשום ספק, מתוך הבית שמנגד — זאת ראתה היטב — יצא גבאי בית הכנסת, פרוף כלו, בקפוטת צמר, והנערים־בניו נושאים אחריו סל של „שמות" — עלי ספרים ממש — במוט בשנים.

מתוך הולשת דעת אהזה בחבל, הנתון בקרני העז, ומשכה אותה משוך ופסוע בצדי הרחוב, עם הבילת ה„שמות" המסופקים מתחת לבית שחיה, עד אשר באה לבאר המים, ששם קשרה את קצה החבל לעמוד הקילון, ובהתכוצה, כי נסבו עליה מכל צד הנערים, כונה את פניה לעבר „עזרת הנשים".

אבל הילדים הסמו בפניה את הדרך, באימם להתיר ולשבת ברכיבה על העז.

— הנה מינה עם התחינה — קראו — ומבית התפלה יוצאים בזה אחר זה המתפללים, כי נגמר זה עתה ה„מנין" השני, ובצר לה, בקשה מפלט בצדי הפלוש, והנה נתקל מבטה בעיני הרב,

העומד בכל מלא תלבשת השיראין על יד הארגזים, ולה נדמה כאלו עברה פתאם ממדבר לוהט לגן מֵצל.

— פנו דרך למינה מבית הכהנים — אמר, בפשטו את ידו לקחת ממנה את חבילתה.

במהירות הברק התנשא לפניו זכר האשה, אשר הביאה את קמיץ הסלת שלה לקרבן, כשלכהן נראה: „אל תבזה עליה, כאילו נפשה הקריבה" — ונבותיו אשר הורמו, זעו רגע אחד שלא כרגיל, וימהר לנחון אל ארגזי ה„שמות".

כעבור שעה היה מצב הדברים כך, שצריך היה לשלוח את בעלי העגלה אחרי הסוסים הרועים באחו — ולרתום.

שורת כלי החרס, שלשים במספר, נמלאו וסודרו וכוסו במכסאות, כאשר הוציא ושם עליהם השמש את שיורי הפרכת. והנה נזכר ברוך בּרָן — והוא מזקני העדה וגדול, אחרי הרב, מכלם בתורה — כי במזוזה ביתו, מתחת למרישים, יש עוד חבילה שלמה של „שאלות ותשובות", אשר נתחבו שמה על ידי אביו זקנו — והוא סלק את כנפי בגדו לצדדין וירץ כה קל ברגליו ונלהב דרך הרחוב, עד ששום נכד מנכדיו לא יכול להדביקו.

עתה נצטוו המנגנים להסתדר בשתי שורות, שנים מול שנים, בכליהם, בעוד אשר בעלי העגלה, אב ובנו, לבושים שניהם בקפוטות קמלט — ושוט או רצועה לזרוז הסוסים אין בידיהם — הסיעו את עגלותיהם אל מול הסמטא, אשר בין חצר בית־הכנסת וככר השוק.

כעין חיוך של בושה נראה על פניה של הרבנית הצעירה, כאשר יצאה מחצר בית הקהל, לבושה שמלת צמר, ורק סודר קל ושקוף על כתפיה, בו בזמן שעל הרוב הגדול של הנשים — והן בעלות הבית האמתיות בעירה — שומה היתה התלבשת

הז׳וז׳יקובקאית המיוחדת, היינו: שמלת אטלס מוצק ועתיק יומין, סגר פסים קצר ועשוי קפלים, והפסים נתונים לאורך האריג, ושבים קטן, שחור וחלק, עם שני ציצים, המזדקרים וזעים בשעת הליכה.

אולם בהגיע ההולכים אל ככר השוק, והמנגנים הרימו משני הצדדים את כליהם — שני תֻפים, הצוצרה אחת וכנור דק צלילים, נוגע עד הלב — לא היה עוד שום מקום להסתכלות בפרטי תלבשת ולבושה.

בהכרת ערך התפקיד וכובד ראש, אשר היה אולי רק לפרות העלות, בהוליכן את הארון משדה פלשתים לבית שמש, פסעו הסוסים פסוע והישיר לאורך ככר השוק, בין שתי שורות הבתים וההגויות הסגורים. בתוך עתרת האבק והאספסוף הגלהב — לתמהונם הגדול של פקידי הפוסטה ולבלרי בית הפקידות, אשר נמשכו, גלויי ראש, עם הבעה של קוצר־השנה גמור על מצחות בני־הנכר שלהם, עד עצם בית הקברות, אל הקבר הפתוח, במקום אשר — בלי אומר ודברים — רק בקולו בלבד העביר הרב רעד טמיר ובלתי נתפס בלבבם.

ואמנם מזעזע היה קולו של הרב, בדברו — עטוף בטליתו, עם בבואת הירק על פניו החורים — על הזווג הנפלא הזה, ישראל ואורייתא, אשר לא יפָּרדו, ועל „המובן מאליו" גם, אשר בבוא היום הגדול, יום הגאולה, וכל העצמות היבשות תחיינה — והיו אתן גם הגוילים האלה, שאותם אנו מורידים היום אל הקבר.

„הנה אני פותח את קברותיכם והעליתי והבאתי אתכם אל אדמת ישראל" — שלח הרב את ידו והושיטה פעם כלפי ה„אהלים" וקברי האבות ופעם כלפי המצבות ו„הציונים" של התינוקות — וכמו אנחה עברה בין האילנות, אשר זעו מעברים וכפפו ראשם.

זאת לא היתה עוד עדת ז׳וז׳יקובקה המצערה, אשר בחירי בניה ינהרו זה עשרות בשנים למדינות הים, אלא קבוץ בן ארבע

מאות שנה עם שורה של חמשה עשר רבנים מופלגים בראשו, עם משפחות־כהנים, פרנסי־דור וגבורים־חללים, אשר מתו מות ישרים, על קדוש השם — ויבבה לא רגילה, רחוקה בהחלט מיבבת־אוננים, נשמעה במשך רגעים אחדים בלי הפסק במלא כל החלל.

ברוך ברן, זקן העדה, זה שהוא גם גדול מכלם בתורה, פרש את מטפחת המשבצות שלו על גג אהל אביו, ונחן וכבש בה מתוך התיפחות את פניו, בעוד אשר האלמנה מינה, מינה מבית הכהנים, נדחקה ובאה עד מקום „אחוזת־נחלתה", ארבע האמות שקנתה לה על יד קבר בעלה, ובאשר עמדה — שם צנחה וגם דבקה בעשבים אשר מתחת, כאלו לא היה לה עוד צריף קטן עם רפת בצדו בטבור העירה, ועז חולבת בכר המרעה שמאחורי בית הכנסת.

אבל דוקא עתה סים הרב ב. ובא לציון" רגיל, ויגש הראשון לסתימת הקבר.

אחרי המנגנים עם כליהם ירדו הנאספים הבורות, הבורות אל הככר הקרובה למעברות הנהר, וכאן, על פרשת דרכים, לקול תרועות החצוצרה וצלילי הכנור, ראו הכל, בגשת הרב אל בעל העגלה הזקן, כדי להושיט לו את ידו לפני צאתו לדרכו.

— הולך הוא לשוהנובקה להביא בחורי ישיבה — הובר לכלם, בראותם את האור אשר נח על פני הרב, בעוד אשר שולי בגדו מתנפנפים לו נפנוף של שאר רוח באויר — ומחרישים עמדו רגע אחד תחתיהם, בהביטם אל העגלון, ההולך ומתרחק, מעומד, בעגלתו, בין שני שדות התבואה, אשר משני עברי הדרך, מימינו ומשמאלו.

תּוֹרְכִּים

בזמן שאמי הרבנית טרחה במכירת השמרים בתוך חנותנו אשר בככר השוק, התעסק אבא לפעמים בבית בדיני ממונות וסכסוכים, שנפלו בין בני העירה, ושפט בין איש ובין רעהו.

רוב המשפטים האלה היו מתבררים אצלו באביב, בימים שבין פסח לשבועות. מסחר הפשתן ושער החזיר שקע כבר בזמן הזה והגיע כמעט לקצו, ויהודים סוחרים, בהשליכם מעליהם את מעילי המוך הרפיים, המפוחמים, העבירו קו מתחת לשורה האחרונה שבפנקסי הכים שלהם המשותפים, ובאו לישר את הדוריהם בבית דינו של אבי הרב.

בימים ההם היו הגדרות אשר מסביב לגנים מתוקנות כבר כלן לגמרי. בין מצרי השדות רבצו התלמים לשורותיהם צעירים, שטופי שמש, עם היוך של יצירה בין קמטיהם. מזורז ומלא בטחון הסתובב גלגל הטחנה בשפולי הגבעה, על הנהר, ומתוך חלונות ה„חדרים" בקע בצהלה קול התינוקות, אשר הרחיקו־הפליגו בפרשות השבוע עד תנופת העומר ואילך. היה אביב בעירה, ומתוך הסמטה הקרובה הופיעה אמא בעתותי צהרים, חגורה בסנר האמהי שלה המלבב, ובאספה אגב הליכה קיסמי עץ ריהגיים על יד בנינו החדש של השכן, סדרה אותם מעשה אהל במבוא התנור, על יד הַחצובה, ושפתה עליהם את הקדרה לבשול.

כשהאש בתוך התנור נשתלהבה, ועל פני הבית התפשט ריחו של התבשיל, ריח תפוחי אדמה אמריקניים, המתובלים בבצל ופלפל, היו בעלי הדין נוהגים לפתוח את החלון הפונה אל החצר, שבה אכלנו על פי רוב את ארוחתנו, וכה בשעה שמן הצד האחר,

מאחורי הגבעה, הגיעה אלינו הָמית הטחנה עם נשיבתו הלחה של הנהר, התנשא מן הצד השני: מבעד החלון הפתוח, חומו הטוב של התבשיל וקול האנשים הנשפטים, אשר טחנו שם את טענותיהם שעות־שעות, בלי הרף.

כדי שהחוט העיקרי של ההרצאה לא יאבד, הן לתובעים והן לנתבעים, צריך היה להעירם פעם בפעם ברמז או בדבור, שיתרחקו מן הטענות הטפלות. אולם יש אשר הרמז או הדבור האחד לא הועיל, והטוען נכשל ודלג ונטה הצדה, ואז היה אבא מתרומם ממקומו נרגז, עד כמה שמסוגל היה בטוב לבבו להתרגז, וזורק כלפי המדבר את המימרא הכי חריפה ושגורה בפיו בשעת כעסו, היינו:

— אבל יסלח נא, מר, יסלח נא, מר, הן כאחד התורכים ידבר, ככה — בזו הלשון.

למה כתורכי דוקא? — לאל אלהי העיָרה פתרונים.

יתכן שפעם, בילדותו, עוד בימי מלחמת תורכיה הידועה, נזדמן לו לראות אחד שבוי, המובל בידי בני הארץ מנצחיו, ובהתעכבו אז על יד הלזה הזר, ובהקשיבו לדבורו, היוצא גלעג, גלעג מאין כמוהו, מתוך פיו, עמד והחליט, כי אין לתהפוכות כלשון בני האדם האלה בעולם.

איך שהוא, והטוען הנבהל היה מיד מתפכח, נחפז וקופץ ועובר אל העיקר. מה שנוגע לי, הנה, למשמע הַגְּעָרָה הזאת, הבהבה כמעט תמיד לנגדי בבואת סודרה התורכי של אמי, אותו סודר החג עשיר־הגוָנים, אשר כה מתוק היה הריח שהפיץ מסביב בנפנופו.

כמראה הסודר התורכי היה עם ערוב היום גם פני קיסמי הארן, אשר האדימו והכהילו הליפות תחת מצע האפר בתנור, בהטילם את בבואתם הרפה על כתלי הבית שנתרוקן.

ענום, ענום עד לאין קץ, השתפך צלצול בין הערבים מעל מנדל בית כנסת הנוצרים. בפאתי אחד השדות דעכה לאט איזו מדורה, ואחד פלאי, לא נראה, ננן על ידה בחלילו, ומאחורי היער המקדיר, היער הליטאי, העבות, צפה ועלתה חרש הלבנה — נוגה, שופעת רחמים, עם כל השרטוטים הדקים בפניה. השתרר ליל־אביב מסביב, וכמו מאליו נמשך הראש אל חיקה המחסי של האם, אשר השפילה לשבת על הסף, חגורה בסנרה המלבב. נוגה ושופעת רחמים כלבנת הכסף אשר ממעל.

כהמשך העיָרה מלפנים, מימי הילדות, נראה אחר כך פרבר הכרך, בהשתפך בו צלצול בין השמשות עם ערוב יומי הראשון בנכר. כאשר החשיך אחרי כן החלל ועל פני השמים עלתה הלבנה, נוגה, בהירה, עם כל השרטוטים הדקים בפניה, נמשכה היד בלי משים אל האויר, כחותרת אל חיקה של האם. כאילו לא היה שום מרחק של פרסאות ושנים בינינו.

אולם כל זה היה עם ערוב היום, בהיות הדמדומים מסביב. עם זריחת השמש בבוקר הוארו הדברים באור הנכון. מתוך הצרות הפרבר ומרתפיו הציצה המציאות בפניה האמתיים, הכרכיים. והכל נראה אחר, חִלוני ותפל, תפל, לא כך.

במקום קיסמי האֹרן הדקים, הקיסמים הריחניים, רוויי השרף, התגוללו פה על יד הבנינים הנבנים רק חביות של מלט צונן ואבנים, אבנים, אבנים. היובש בעצמו נדף מתוך הטחנות קצרות־הנשימה, הטחנות המפוחמות, רעות המראה, אשר נשמו בכח הקיטור.

במקום היער העבות, היער הליטאי, האין סופי, הקדירו באופק בשעת השקיעה רק בניני הקסרקטין הזועפים, ותחת צלילי פעמוני

המגזר, המשתפכים עם בוא הערב מעל המגדל, למדה עכשיו האזן לקלוט צלצול אחר, צלצולו של השעון העירוני, זה הער, המתמיד והרציני, שמדויק, כל כך מדויק היה ביחס לחשבון השעות האובדות.

מה נוראה היתה בבואת האור, אשר הטילו פחמי האבן על פני דירות המרתפים בחצרי, בשעת בשול הארוחה, בערב.

תפוחי האדמה, אשר נמכרו כאן על ידי חנונים, במשקל, היו מקומטים, בלים מרוב ימים ומרוככים. בלות ונמכרות על ידי בעלים היו גם נשי ההפקר, אשר התגודדו בתוך המרתף הקרוב, פרועות שער, בקהות של „לאחר יאוש" בתנועותיהן, ואשר עם עיניהן הדלוחות, נסוכות השכרון, אי אפשר היה להפגש לשום אשה א ח ר ת.

דלק פנס בודד, פנס אדום ומפיץ אור זועה. כצללים עברו הנערות ה א ח ר ו ת, הנערות הגזוזות, בחתרן לעלות אל העליה „החשאית", לזו אשר הובילו המדרגות הצרות, המתפתלות בעקלתון, בעקלתון.

רוגז וללא שום הד חרק המפתח המחלד בתוך השער, אשר נפתח ונסגר בלי הרף. בין שברי ארגזים, על יד עצם משאבת המים, רטטה שלולית לא גדולה, מוארה באור הפנס, בודדת. ומלמעלה, מעל פני צבורי הגגות, הציצה רצועת שמים כהה, רחוקה, עם שנים־שלשה כוכבים מתנכרים.

פעם, בליל סתו אפל, נתקפה החצר מכל עבריה על ידי שוטרי פוליציה לעשרות. בתוך המסדרונות המפולשים גלשו המחפשים בפסיעותיהם החשאיות, הפלשיות, אילך ואילך. אנשים הוצאו מתוך משכביהם מבוהלים, מסומרי שער, עם פחד בהמי בעיניהם. ראש

הז׳נדרמים, אדם קצר צואר עם משקפים של זהב על חטמו, זקף משהו את ראשו, בהתקשותו, לאור הפנס, בקריאת שמות הנתפסים בתעודותיהם.

— בֶּרקה שווינ, פייבל גרינשפַּן, ברוך פֶּדֶרמַכֶר — זרים, זרים, זרים.

— הֶלֶנה ירוסל־סקי...

— ירושלימסקי — תקנה נערה גזוזת־שער, בנצנצה במשקפיה כלפי הפנס, אשר הורם רגע למעלה כדי להאירה.

שנים־שנים הלכו אחר כך דרך סמטאות נדחות ללא אור, ללא מדרכה ומרצפת. הרגלים הכושלות שקעו לרגעים בתוך הבוץ הצונן, הסתוי, בעוד אשר הרוח, המנשבת מעברים, התעללה בשולי הבגד וצרבה את קצות האצבעות באכזריות, עד לכאב.

כעין הקלה הרגשה רק רגע, כאשר הגיעו אל הגשר הגדול, ומתחת נצנץ בברק הנדיבות שלו הנהר המתון, גדל־הנפש, זה אשר — סמוך היה הלב ובטוח — לא יסרב ברגע של „כלות הכל" להמציא את המפלט האחרון בין גליו. אולם כעבור הרגע הזה נכנסו כבר אל המבוא המבוקש, מבוא הכלא.

נפתח בלי קול שער ברזל. לאור הפנס הבודד הבהירה מדרכה רטובה, ארכה־ארכה וצרה. בשעת ההליכה אל הבנין הפנימי הונף מאחת הפנות, על ידי שוטר לא נראה, שוט ארוך. ובעצם רגע הכניסה נגלתה על פני השמים הלבנה — פגומה, מעוכת פנים ומטורפת — ועברה בין קרע ענן למשנהו.

— מה זה יהיה, מה זה יהיה — התפליץ הלב יום־יום עם היקיצה, כשמאחורי שכבת הברזל נשמעו כבר ראשוני קרקורי העורבים. ואל הדר הכלא נכנס שומר הבית רענן, אמיץ, עם שכבה

דקה של שלג בין קפלי אדרתו, שלג טהור, לא מחולל, כזה שהיה רק לפנים, בתוך העירה, ואנחת הרוָחה התפרצה מן הלב, בהתקבל פעם מכתב מהאם האלמנה, שבו בקשה לבוא ולשבת אתה ימים או שבוע, תיכף אחרי השחרור.

לשוב ולראות עוד פעם, ולוּ רק פעם אחת, את בית־המולדת עתיק היומין, זה אשר כה צנוע ישען על שתי משענות־ו שמימינו ומשמאלו; לעלות אל עלית הגג ולמצוא את דפי החומש הישן עם מחברת האלף־בית הראשונה, התחובים שם לבין המרישים, לטפס ולהגיע אל החלון הקטן ולהשקיף משם בבת־אחת על כל העירה כלה, ולבטוף, לרדת ולאכול תפוחי־אדמה אמריקניים, המבושלים על גבי החצובה, במבוא התנור, על קיסמי אֹרן, ואחר־כך — מה שיהיה יהיה.

אולם, כבר למראה עזובת הטחנה, אשר שקעה, כל־כך שקעה על גלגלה, בשפולי הגבעה, על הנהר — נתבדרו הדמיונות וגזו.

עזובה וכאלו שוקעת אל תוך עצמה נראתה גם האם האלמנה, בשבים „היורדים" שלה החלק, „ההמוני", וב„קריעת" האלכסון המדולדלה על חזה, שנתאחתה ביד לא־בטוחה.

עזובה, עזובה וצנת אבלים בכל. במקום דפי החומש הישן עם מחברת האלף־בית מגירסת הילדות, נזדמנו בעליה מתחת למרישים רק חבילות ערבות הבוטות, ועל יד החלון הקטן, שמבעדו אפשר להשקיף על כל העירה, נשמט הקיר המשופע, ושום אפשרות של אחיזה לא היתה.

כמו לפנים, בימי הילדות הרחוקים, הציצה מתוך אפלולית הזוית צנצנת דובדבנים מטוגנים, אשר החוט המהדק את מכסה הניר שלה היה קשור בדיוק ומסירות, ואשר אחר כך, לפני עצם הנסיעה, הורדה בזהירות למטה והוצגה על יד ארגז הדרך.

הוסקה ביד זעומה הכירה, ובפעם האחרונה נתבשלו תפוחי־אדמה אמריקניים אדמדמים, אלה אשר, אף על פי שתובלו בבצל ופלפל, לא ערבו עוד בכל זאת להיך, כי חסרים, הוי, חסרים היו את התבלין העיקרי.

כעין נפנוף של סודר האם הרגש פעם, כעבור ימים, כשאניתנו נכנסה, בבוקר־השכם, עם היקיצה, אל מימי הבוספור, ומסביב נגלו— בעצם ימי הסתו — שמי תכלת בהירים, חתימת ירק על מדרונות הרים, וכנופית סַפָּנים הומה, לא גדולה — הראשונה מאנשי המקום— התורכים.

כרצועת שמים קטנה, המופיעה מבין המון עננים נערמים, הציצו רגע מבין המון ההרפתקאות — ובעצם השמים לבהירות — ימי הילדות:

בית־המולדת שפל המסד ונמוך הגג, הנשען בענוה על משענותיו. תלמי אביב צעירים רובצים לבין מצרי שדות; קיסמי ארן הומים הרש במבוא התנור, בעתותי צהרים, ואבא גוער בקולו הרך, המפיס כמעט, באנשים מגודלים, אבל מחוסרי בינה, כנראה, המסכסכים את דבריהם כ ת ו ר כ י ם.

ובכן, הנה הנם, בניו או בני בניו של אותו שבוי גופו, אולי, שאותו ראה פעם אבא בילדותו, עוד בימי מלחמת תורכיה הידועה.

בהשפילי לשבת על פני המכסה, צרם אחר כך, שעות, את אזני קול טענותיהם, אשר התנשא ביחד עם נשיבת מי הגמל מן הצד האחד, ממקום עמידת הסירות, בו בזמן שמן הצד השני,

ממבוא המטבח, נדף חומה הטוב של הקהוָה, אשר נתבשלה כבר בכלי מיוחד, שחורה ותמציתית, כמנהג המקום, ואשר בפני הריפותה וריחה המשכר נתבטל מיד התה הרוסי, התה הקלוש ומחוסר המזג.

מגוונים כסודר התורכי היו פני האנשים, אשר זרמו־עלו דרך כל הסולמות בנעלים הסטמבוליות שלהם הנוחות, רכות הסולים, ואשר מתוך עיניהם, עיני כלם, נשקפה בבואה אחת, כללית — בבואת מימיו של הבוספור, אשר רבץ שלֵו ובטוח, כל כך בטוח ביפי עצמו, עם ערוב היום, לאור השקיעה.

כאשר החשיך, לבסוף, החלל, ועל פני השמים נראתה, אחרי הרבה שבועות וחדשים, הלבנה — בהירה, נוגה, עם הבעת הרחמים המיודעת בין שרטוטי פניה, נדמה שוב, כמו לפנים, לפני שנים, כי היה נהיה הֶמשך אביב הילדות מסביב, אולם הפעם כבר בלי מפח־נפש והתפכחות בימים הקרובים, להפך.

אחרי הזָנת העינים החטופה בחופים הארעיים, הופי הנכר, נראה לבסוף, פעם, בבוקר, החוף האחרון, הקבוע, חוף המולדת — בהיר, שטוף שמש, עם שפע של חול לארכו ולרחבו, אותו החול הטהור, צחור העין, אשר כמעט צר היה לראותו רובץ כאן רביצת הפקר, מזולזל, בעוד אשר שם יכול רק קומץ קטן ממנו לעמוד לו לאדם בפני רמה ותולעה. ובבטחה הוצגה הרגל על גבי הקרקע מיד, כבר בצעד הראשון, אף על פי שבכל הגוף הלהל עוד הֵד טלטולי הדרך.

שום כשלון לא הרגש ברגלים גם אחר־כך, בשעת העליה אל גג בית־המלון, ממקום שאפשר היה להשקיף על כל העיר וסביבתה בבת־אחת:

מה מיודעים היו פני התלמים, אשר רבצו שם בין מצרי השדות, צעירים כלם, ישרי שורה, עם היוך של יצירה בין קמטיהם.

המשך, המשך אביב העירה, אביב הילדות, בעת אשר גלגל הטחנה הסתובב על קוטבו בבטחון גדול כל־כך, ולמעלה, במרומי גג המגזר, תקנה החסידה באמונה את קִנָּה הישן, הקן של אשתקד.

הנה מדורה דועכת בפאתי איזה שדה, ומי־שהוא פלאי, לא נראה, מהלל על ידה בחלילו, ובמרחק מה, בשפוע אחד ההרים מופיע, כתמונה חיה מגירסת הילדות, עדר של עזים, הגולש לאטו במדרון.

מה מתוק היה טעמו של תפוח־הזהב הראשון, אשר נקלף ביד לא רגילה, במשעול, בין כרמים, עם דמדומי ערב.

מראהו של הבחור העקרוני, אשר חָרש, שזוף שמש ומוצק, על גבי המענה, בשדהו, העלה מיד בזכרון את דמותו של ר' אליעזר בן הורקנוס, בימי בחרותו, בטרם חשקה עוד נפשו בתורה. ומעין רחמים התעוררו בלב על מלמד הדרדקי שכנגנו, היושב עוד שם, בעירה, ומיצר ומחשב את הקץ, בו בזמן שכאן יש, הנה יש כבר ההתחלה.

סֵבר אחר לגמרי היה עכשו לפסוקי הנחמה, אשר הוא, המלמד השכן, כל כך התקשה לפנים בבאורם. לעומת זה נתמעטה דמותם של דברי הקינות והנהי, וכמעט שום נימה לא זעה בלב בשעת העמידה בין חרבות המבצר, אשר בשיורי קירותיו המתמוטטים, אכולי היריות ואבק הקדומים, הבליט עוד יותר את עוז הפריחה וצחות האור אשר מסביב.

— הרי אין כלל אצלכם כאן סערות — תמה בחור אונגרי יפה עינים, בחתרו במבטו עד ערפלי ים המלח, בשעת ההליכה פעם בין הרי ירושלים.

אולם הסערה באה, לפתע פתאם באה — ובעצם ימי הקיץ.

כהד רחוק מהיריות ההן, יריות הקדומים, הֻרגש באויר, בנפול לתוכו יום אחד הידיעה, כי פרצה והיתה המלחמה.

כמתיר חרצובות נושנות נענע הכָּרוֹז בידיו, בלכתו הלוך וטפוף בהוצות העיר, הלוך והכרז, כי ספה תמה הקפיטולציה — נתבטלה, ושום תוקף וערך אין לקונסולי המדינות למיניהם.

הותרה הרצועה.

הדגל התורכי הורם על מוט, מוט גדול וכבד מנשוא, ודמם של הנתינים הזרים נעשה הפקר לכל פקיד חובש תרבוש ולוקח שוחד.

שום מאמרים והוכחות בעתונות המקום על חסדי השולטנים מאז ומעולם לא הועילו. התליה לפושעים הוקמה באמצע העיר, על פרשת שוָקים, למען יראו וייראו. ברגלו נעולת הסנדל הסטמבולי, הנוח, דרך המצביא על צואר אחד הנדונים, כאשר נפסק החבל בעצם מעשה הזועה, והלז העז להתנפל ולבקש חנינה. הגוף, המפרפר בידי התלינים, התנענע כעבור רגעים באויר, נכנע, עטוף תכריך־בד מדהים בלבנוניתו — ואימה שחורה תקפה אחר כך, בלילה, בעת אשר עצי השכונה עמדו מסביב עמידת אֵלם, ללא זיע, ובתוך הגגות הבהירו פה ושם הלבָנים, אשר נתלו שם מבעוד יום לִיבוש.

פעם, ביום קיץ, עמדה על יד החוף אנית מלחמה גדולה, אמריקנית, ובעת ההיא עוד — נַטרלית.

רב־החובל, אדם שזוף־שמש וחזק־שרירים, ככל רבי החובל אשר בעולם, הסתכל בעֹנג דרך משקפתו ביפי מראה העיר וסביבתה, והסכים לקבל את קבוצת האנשים, אשר נאשמו בעון אהבת המולדת וגֹרשו, לפיכך, על פי כל החקים.

ממעל לחוצות העיר נתלה בשעה זו ענן כבד, אפור־צהוב, כזה אשר יהיה בימי שרב, והטיל נגה מוזר, בלתי־טוב, על כל אשר נמצא מתחת. בתוך שכונת ה„זרים" התהלכו אנשים אך מעט, ולנגה הזה, אשר היה, נראו בגדיהם הבלים ומחוסרי הצבע — בלים ומחוסרי צבע פי־שנים.

באיזה רחוב צדדי התהלך ערבי לבוש קרעים והכריז על שיורי הירקות שבסלו. הכריז ברשלנות, בלי חמדה, מבלי אשר יאמין בעצמו באפשרות מכירתם של אלה.

בהתאם לתנועות הענן, אשר הסתלק לאט־לאט צפונה, החליפו גלי הים פעם ועוד פעם את צבעיהם, עד אשר נעשו לבסוף כחולים־נוחים, והאניה הגדולה הוסיפה עוד לעמוד על ענגה, מרוחקה קצת מסלעי החוף, בטוחה בכח עצמה — עם כל לועי התותחים הענקיים אל מול פני הנמל. אולם פחד לא היה, שום פחד לא היה, והפקידים התורכים עשו את מעשיהם לאט, במתינות מזרחית, מתוך משמוש במחרוזות האלמוגים שבידיהם. הם בדקו מתחלה את הארגזים, אחר־כך — את בגדי האנשים, בבקשם דברים שאסור להוציאם מן הארץ, ובקחתם מתוך כך את הכל. לבסוף נגשו אל עיקר הדבר, אל התעודות.

כמו לפנים, בשעת החפושים שם, זקף הקומיסר משהו את ראשו מתוך התקשות בקריאת השמות, ולצחוקו של אחד מבני החבורה על ההתקשות הזאת, הונף מאחת הפנות שוטו של שוטר לא־נראה, והצלף באויר מתוך שריקה — אותו השוט הארוך, השוט הנצחי, אשר כל מפלט אין ממנו בשום מקום.

בסקרנות הקרובה לתעוב הבטתי אל פני הקאימקם, אשר באר על ידי המליץ, כי עוזבים אנחנו את הארץ על מנת שלא לשוב אליה עולמית.

הפה העלג התרחב עד לבלי חוק, בפלטו את ה„יַקים" וה„יוקים" התמוהים, בעוד אשר הפרצוף רחב־הלסתות, התתרי, נשאר קהה־קפוא, בלי שום סימן של הבעה.

אכן, זאת היתה לשון, אשר כמוה לא ידעתי לתהפוכות מעולם.

בִּימוֹת־סְתָו

ירד גשם. בראש המגדל, אשר לבית כנסת הנוצרים, יבכו הפעמונים הקטנים בכל בוקר בקול דק ובינון גדול לאמר:

„אין יום שוק, אין יום שוק — אוי ואבוי".

מחיר העצים ותפוחי האדמה הלך וגדל מיום ליום, ובתוך פתחי החנויות, אשר בככר השוק, ישבו חנוני העיָרה אחוזי צנה וזועפים, ישבו ונשאו עיניהם אל העננים אשר ממעל, וידוע ידעו כלם בבירור, כי הדרכים אשר מחוץ לעיָרה מקולקלות והרוסות לגמרי, כי הכפרים הקרובים והרחוקים סגר עליהם הרפש וכי תקוה לקונה שיבא — אין.

לפנות־ערב, לפנות־ערב, בהדלק השומר את פנסי הנפט, השחירו שלוליות המים מתחת ונראו גדולות ועמוקות משהיו. השבילים הבודדים, אשר בצדי הרחוב, נטשטשו ונעלמו מן העין, ומתוך הקַדרות אשר היתה מסביב הגיחו ובאו בזו אחר זו הנשים. באו במגפי הגבר שלהן ובריח של עשן רע, נשפו בזעף בסיר־הגחָלים ונלאו למצוא את הקללה הרצויה, הקולעת, כזאת אשר תהא הולמת את קשי המצב ורוע־המזל באמת. ודוממים, ומרוחקים איש מרעהו, יצאו הגברים אל הסמטה הקרובה, גששו באי בטחון בתוך הערפל ובקשו מעבר לבית התפלה — והיה עצב.

בסוף חודש חשון נתקלקלה גם הדרך הגדולה, המובילה לתחנת הרכבת. סוחרי העצים והפשתן חדלו מנסוע אל עיר המחוז הקרובה, חדלו מכתוב אפילו את גלוויותיהם העבריות, גלויות המסחר המשובשות. וביום הששי אחרי הצהרים, בהתאסף הקהל אל המדור החם שבבית־המרחץ, לא סופר אף דבר והצי־

דבר מהנשמע בעיר הגדולה וסביבותיה. ההבל המופק מן האבנים היה פּושר ומהוסר טעם, כמו הערפל אשר מעבר לחלונות, והגוי המשרת, אשר התהלך לבוש לבין המתרחצים, מזג ספלים של רותחים והגיש לכל אחד ואחד — ובצוננים — התכבדה — תוכלו להשתטף אחר כך, בצאתכם ללכת תחת מי הגשם.

— אומרים שגם הפוסטה לא תבוא — דאגו יהודים סוחרים, בהפכם את בגדיהם הלחים על פני צנורות הברזל, כדי להפיג את קרתם וליבשם.

אולם הפוסטה באה, ביום הראשון בבוקר באה, ובין המכתבים שהגיעו ממרחקים נתגלגלה גלויה אחת צנומה, אשר שִׁנתה את פני הדברים והפסיקה את דממת הרוגז בעירה בבת אחת.

דבר הגלויה היה כך:

ביום הראשון אחרי הצהרים נעל נושא־המכתבים את מגפיו, מגפי איש צבא רוסי, נטל את כסיות העור ואת ילקוטו, העשוי אף הוא עור — ויצא אל העירה.

בתוך ככר השוק שררו אותה שעה מרה שהורה והילין. פעמוני בית הכניסה נתלו מעל פני המגדל דוממים ועמומים, חנות יין־השרף היתה סגורה והחצר שלפניה — שוממה, ללא שותה ושִׁכור, ונושא־המכתבים הוציא מילקוטו את המכתבים הסגורים, האמריקניים, מסרם בזה אחר זה לבעליהם, ואחר־כך אמר לרדת אל הסמטה, המובילה לחצר בית־הכנסת, ולהמציא לרב את הגלויה, שנתקבלה בשבילו מאיזה כרך רוסי. אולם לפני רדתו, התעכב בככר השוק, נגש לשורת ההנויות ושאל, מה פרוש הרבוע השחור, אשר בראש הגלויה הזאת ומה הן האותיות המוזרות אשר בתוכו, בתוך הרבוע. ואז קמו שנים, שלשה הנונים, עמדו ועִינו בכתוב, אחריהם נגשו עוד שנים ושלשה ונצטרפו לכנופיה — ובערב, כאשר חזרו הגברים

אחרי תפלת ערבית הביתה, התהלכו כבר הנשים הלוֹצות מגפים ומשולהבות, שוחחו עם השכנות הקרובות ועם בני־הבית, ותוכן הגלויה שנתקבלה ממרחקים ידוע לכלן:

בנה של האלמנה רחלין, תלמיד האוניברסיטה, הצעיר רחלין, חלה פתאם בתוך הכרך הרחוק ומת. הכתב המשונה, שעליו שאל נושא־המכתבים, כתב רש״י הוא, הכתוב ביד זר לא ידוע וסגור ברבוע שחור לאמר: „אבל כבד“. ואת רב העירה מבקשים, שיואיל להודיע על דבר האסון לאם, האשה המתגוררת בקהל עדהו. — ו„השם ינחם אותה בתוך שאר אבלי ציון וירושלים“.

„ינחמנה השם“ — כן. אולם האשה אשה אלמנה היא, רכה ורפת כח, והבן — בן יחיד, תומכה ומפרנסה האחד — התוכל לעמוד בצרה זו? ומי ומי יבשרנה את הבשורה?...

ואז דברו גם על זרותה של האשה הזאת, על ביתה העומד בדול, בין בתי נוצרים, והכלב, אשר היא מגדלת ומאכילה בעצם ידה, ולבסוף גם — לא נתאפקו הזקנות — אשר כרה כרתה כבר קברים לבעלה ולבתה, אשר בוא יבואו עליה האסונות האחד אחרי השני, ומכל אלה מוסר לא לקחה ואת שערות השיבה שלה לא כסתה, כאחת הנכריות אשר בשכונתה.

— איך שהוא — קמו אבות המשפחה מלפני השלחן ופנו לבניהם הגדולים, הבנים היושבים כאן, בבית, ואל הכרכים הרחוקים והזרים לא יצאו — איך שהוא, ולעת עתה צריך לסגור את הדלתות ואת התריסים ולהציע את המטות ולשכב, כי כבר הגיעה השעה.

אחר כך, כאשר סוגרו הדלתות והתריסים והמטות הוצעו, כאשר כבו בתוך החדרים המנורות, ובתוך האפלה נשמעה הלהישה החשאית, לחישת ה„קריאת שמע“ שלפני השנה — לא הטילה עוד

יללת הרוח אימה גדולה כל כך, וקול המון הגשם הבא מן החוץ לא הפחיד ולא רשל את הידים.

אין דבר:

ימי סתו היו וימי סתו יהיו. אולם כאשר ירד השלג הראשון ומי הנהר יקפאו, יבוא האכר בן הכפר ולקח את הנפט ואת השמן, ואת הסוכר יקח, וּבִער את הדג המלוח האחרון מן החנות — ואלהים ירחם.

ובלבד ש„תצילנו מיצר רע ומחליים רעים" — התאנחו האנשים, בשבתם בקצה המטה חלוצי נעלים — ו„האר עיני פן אישן המות".

ובזה אחר זה צפו ועלו מתוך החשכה פני בני המשפחה מוכת האלהים, משפחת האלמנה רחלין אשר בשכונת הנוצרים:

הוא, אבי המשפחה, גבה הקומה ולבוש הקצרים, עם ה„סדור" מכורך השן בידיו — ב„ימים הנוראים" בבית התפלה — ועם הטלית הקטנה, ה„אריסטוקרטית" על שכמו, אותה הטלית, שבה עטפוהו אחר כך, במוצאי שבת אחת, בחורף, בשעה שהיה מוטל, אכול שחפת, על טבלת הטהרה, וזקנו הלבן מזדקר לו קלוש, גזוז ודל...

הבת, בתה של האלמנה, היא ושתי צמותיה, יום החופה שלה, הטַבח שהובא ליום זה מן הכרך, נגון הפרידה אשר נגנו לפני צאתה מבית הוריה, וחבילות בגדיה אשר הובאו מתחנת הרכבת אחר כך, אחרי מותה. ולבסוף — הבן, תלמיד האוניברסיטה עצמו, עם הכפתרים הנוצצים על חזהו ובלי הכפתרים האלה, בלי שום כפתרים ובגדי סטודנטים, רק דומם, חִוֵר ועזוב, עם רבוע שחור למראשותיו ועם כתובת באותיות רש"י לאמר: „אבל כבד" — ומבוהלים ואחוזי רעד נחפזו האנשים לעלות על משכבם, התרפקו בדבקות על שיורי הפסוקים ונששו למצוא נר להדליק ולגרש הלאה את מראות הזועה ואת זכר כל המאורעות האלה.

למחרת בבוקר – שאני: למחרת בבוקר הזדרזו הכל וקמו בהשכמה, כדי להתפלל עם ה„מנין" הראשון. הלילה שעבר ליל־סופה היה וסער. בתוך שכונת הגוצרים נהרסו גגות. הכלבים יללו שם בלי־הרף, והקצב, אשר ירד לפנות בוקר לבית־המטבחים, שמע כעין יללה גם בהצרה של האלמנה, והקול כקול אדם, הקושר מספד ומבכה איזה מת קרוב ויקר.

מי יודע? הן לנכרים יושבי הסמטה נודע דבר האסון עוד אמש. אפשר עמדו אלה וספרו לה לאם על הגלויה ובשרו לה את הבשורה בלילה? – ובשעת חליצת התפילין התקבצו המתפללים על יד עמודו של הקצב, שערו השערות ומשמשו זמן רב ובפזור נפש ברצועות, בה בשעה ששרוול השמאל נתלה להם, נשכח וריק, כאבר מדולדל מאחוריהם.

בבית־התפלה שררה עתה קַדרות של ימות־גשמים. המים בתוך הכיור היו עכורים וצורבים את הידים בשעת רחיצה – והרב חלוש־החזה השתעל אֲרֻכּות, כאשר נגשו אליו אחדים מבני עדתו ובקשו להראותם עוד פעם את הגלויה, אשר נתקבלה על שמו ממרחקים.

– כי לא ידע האדם את עתו – הצליח, לבסוף, לבטא, בגחנו להוציא מתוך עמודו את הגלויה – ואחד, אחד הסתלקו המתפללים, עברו בלי חפזון את חצר בית־הכנסת וכִוְנו את פניהם אל ככר השוק.

„כי לא ידע האדם את עתו, כדגים שנאחזים במצודה רעה" – אלמלא הגשם ועבי הבוץ, אפשר היה לחשוב, כי אחד מעשרת ימי תשובה הוא היום, בשעה שדעת האדם נתונה יותר לחשבון־הנפש ויראת הבורא, מאשר לדאגת הפרנסה וטרדותיה.

על פני הרחבה אשר בקרבת החנויות התהלכו ככר הנשים עֲרות ומזורזות. התהלכו אמנם במגפי הגבר על רגליהן, אבל בשערות

מוצנעות ובשפתים מהודקות מתוך יראת שמים. מוכנות ומזומנות לטפל בדבר מצוה, ואף־על־פי שהיו צרורות המפתחות כאן בידיהן, לא מהרה אף אחת להקדים ולפתוח את הנותה, בטרם אשר תעשינה זאת האחרות.

אולם שם, בסמטת הנוצרִים, היה השקט גדול, גדול אולי יותר מדי. סגור ומסוגר עמד בית האלמנה, הוא והחצר אשר מסביבו. הצפצפה הבודדת, אשר בתוך הגנה, רעדה, מעורטלת, באויר, ושתים שלש חמניות נובלות צנחו באין אונים על הגדר.

רק קרוב לצהרים, כאשר נכנסו כבר האנשים אל החנויות, נראה מרחוק השער בהפתחו, והמשרתת הנכרית, בסנרה הלבן, ירדה אל המרתף להעלות את קדרת הבשר.

שם התכוננו, אפוא, לבשל את הארוחה כדבר יום ביומו.

הקצב הגברתן נתבלבל קצת, כאשר שאלוהו הנשים לפשר ספורו, אשר סִפר בבוקר בבית־התפלה. רגע אחד אמר לקחת את פנקס החשבונות, לסור אל בית האלמנה ולראות את מצב הדברים בעיניו. אולם אחר כך חזר ממחשבתו זו, נטל רק את הסל וגרזן בית־המטבחים, ובעברו על הנכרית המשרתת, אשר עמדה וטפלה בּרְכוּס התריסים, התעכב ועמד רגע אחד על ידה.

— היש לכם איזו ידיעות מה„פַּאן" הצעיר? — שאל, בהביטו דרך השער אל הכלב, המתהלך שם חפשי ללא חבל ושלשלת.

— איזו הדשות אתם מבקשים לקבל בקלקוּל דרכים כזה? — ענתה ה„גויה" יהודית.

— אבל הפוסטה הנה באה, עוד אתמול בבוקר באה, ובין המכתבים אשר נתקבלו יש אולי דבר־מה גם בשבילכם — אמר הקצב, בתקנו את סלו, והוא מהר וירד לצד בית־המטבחים.

ההתחלה נעשתה, אפוא.

— המכה אשר התנפחה די צרכה, אין לה תקנה אלא באזמל וסממנים — סבר החובש הזקן, אשר עמד על יד שורת החנויות והביט אל הנגעשה מרחוק.

המשרתת הזקנה נעלמה אמנם, אולם תחת זה הופיעה כעבור זמן־מה בסמטה האלמנה, האשה רחלין בעצמה.

כפופה ומכונסה מתחת למִטריתה — רק עתה התבוננו רבים עד כמה פנה זיוו של מעיל הפלוסין שלה הארוך, זה אשר הובא בשנות הטובה ממרחקים. הערדלים צרי־העקב היו מהוסרי ברק ומעוררים רחמים בדלדולם. והנשים, אשר הביטו מפתחי החנויות, נזכרו עתה האיך הרעישה זו עולמות ומררה בבכי בבית התפלה, בשעת תפלת „כל נדרי" בליל הכפורים.

— אין זאת שנבא לה הלב — נענעו בראשן, בהביטן איך שהיא מטפסת ועולה על מדרגות בית־הפוסטה ודופקת באגרופה הצנום בדלת הכבדה, טפוחת המים.

תשובה מבפנים לא באה.

למעלה, בתוך הקומה השניה, הורם הוילון מעל אחד החלונות, ופקיד הפוסטה הצעיר, אותו פקיד גופו, אשר בקיץ שעבר יורד היה, במגבת על שכמו, עם הסטודנט רחלין אל הנחל להתרחץ, הציץ עכשו מאחורי הוילון בסקרנות, עמד וחכה עד אשר ירדה האשה מעל המדרגות — והתרחקה.

— עתה צריך היה לשלחה אל הרב — לא נחה דעת האנשים, בראותם אותה שבה אל עבר הסמטה — והיום פנה ונטה בינתים לערוב.

דרך החלונות הפונים אל הסמטה אפשר היה לראות, כאשר הדלקה שם בפנים המנורה, איך שהיא, האלמנה, בהסירה מעליה

את מעילה ובנענעה אותו, כדי לנער מעליו את מי הגשם, מסרה אותו למשירתת ועמדה והסתכלה בתמונת הבן.

— הבוכה היא? היא בוכה? — נאחזו הנשים בכל מאמצי כחן ביתדות הרטובות, בטפסן לעלות על הגדר.

— אם היא בוכה? — הוי:

מתחת למנורה חסונת הגולה התהלכה מלופפת, כמו בצעיף, באור הירקרק, בתקנה פה ושם את מערכת הרהיטים, וכאשר קם הכלב ובקש להתרפק עליה, טפחה לו טפיחת ידידות על ראשו ומשכה אותו אחריה, אל השלחן.

„הבה נשב לאכול" — אמרה תנועת ידה, כאשר הכניסה המשרתת, על טס, את כלי האוכל ונתח בשר צלוי, מעלה הבל — אותו בשר חזה גופו, אשר לוקה אמש באטליז בהקפה.

הקצב, אשר עמד עד עתה חבוי בצל, נגלה פתאם ופנה אל עבר הבית.

כל צעד מצעדי מגפיו הכבדים אמר החלטה.

כאשר נראה בשיא גבהו בחדר מבפנים, מואר באותו האור הירקרק — מעדו רגלי אשתו חלושת העצבים, אשר נאחזה ביתדות, בצדי הגדר.

„הוא אומר לה, הוא אומר" — עצרה את נשימתה לרגע אחד, רגע זועה, כזה אשר בין הרמת הגרזן והמהלומה.

האשה, אשר כאלו בקשה להתרומם שם מעל הכסא, התנודדה ונשמטה וצנחה אל הארץ — ולאלה אשר עמדו מאחורי החלונות היתה הרוָחה.

בבת אחת נטלו אימתו של הכלב וקול קשקוש הפעמון אשר במבוא־הבית, נפתחו שערי החצר ודלתות הבית נפתחו, ואויר צח

הָכנס הביתה — וצוננים, ואילך ואילך התרוצצו הנשים, פתחו בלי עזרת מפתח את ארגזי הקומודה וחטטו והוציאו כלי־לבן, כלי־לבן אצילים, דקי ארג, כאלה אשר כמעט צר היה להשרותם במי הומץ ולקפלם ולהפכם לתחבשות. ובוקש ונמצא, לבסוף, גם הסכין, כדי לקרוע את „הקריעה" כדת, כמו שצריך.

„למה היא עומדת ונועה שם כפרה" — נערו בנזיפה במשרתת הזקנה, אשר עמדה וספקה כפיה וטענה טענות, בו בזמן שצריך היה לרוץ ולבקש את החובש הזקן ולהביא אותו הנה ביחד עם סממניו.

אמנם אחר כך, כאשר הכנסה האשה אל חדרה והשכבה בזהירות על מטתה, ועל השלחן הָדלק נר חלב, נר יחיד ודק, ומן החדר השני הגיע קול המתפללים וקריאת ה„קדיש" הראשון, קדיש יתום, הקרוא על ידי זר ולא קרוב — לא נתאפקו גם הן, הנשים עצמן, ועמדו ופרשו לקרן זוית ובכו.

הִכָּמֵר נכמר הלב וצר, צר נעשה עתה: על האשה הצנומה הזאת, העטופה תחבשות והולכת עֵרירית, אשר תומך ומנחם אין לה עוד, אין; על האדם בכלל, שהוא כחרס הנשבר, שיסודו מעפר וסופו לעפר; על הילדים, אשר נשארו שם, בבית, הילדים החלשים, המעונים ודוויים, המבקשים לחם וסופגים קללות, המוכים ביום ומוכים בלילה, וכל זה לחנם, על לא דבר, ולבסוף גם — על הבעל גופו, זה העומד בחדר השני ב„שמונה־עשרה", הבעל הקשה אמנם, הזועף ופרוע מכף רגלו ועד קדקדו, אבל הנענה, המכתת את רגליו ומשחיר את פניו בשביל הפרנסה, בשביל הילדים, והזקוק סוף סוף, לרחמים אף הוא — ולביתן נפטרו אחר כך מפויסות ונוחות אשה לחברתה, כמו במוצאי יום הכפורים אחרי התפלה,

הלכו הלוך ותמוך אשה את חברתה, הלוך ונשש בתוך הרפש ברוח נכונה ובבטחון גמור, כי — אין דבר:

יש לנו אל גדול בשמים והוא לא יעזבנו.

ואמנם כן:

מן העננים אשר ממעל ירד שלג יום אחד ונמס. ירד יום שני ושלישי — ונמס עוד. אולם פעם בלילה, באור ליום ששי, נשבה רוח צפונית, רוח קרה, שלוליות המים אשר בככר־השוק נקפאו, ומי השתיה אשר בגנית העלו אף הם קרום וכהו — ובשעה הששית לפנות בוקר, כאשר קמו הנשים ללוש את לחם השבת, נפתעו כֻּלן למראה עיניהן ומהרו והעירו את בעליהן מתוך אזהרה לאמר:

— מהר וקח לך מאחורי התנור אלומת־קש, או סמרטוט ישן ורֵד, למען השם, אל המרתף אשר מתחת — וכסית שם את מעט תפוחי האדמה בטרם שתאחז אותם הצנה.

למחרת בבוקר היה השלג קרוש וחורק תחת הרגלים כמו באחד מימות־החורף היותר קרים. בתוך האויר התנשאו פִּתֵּי שלג ועורבים. ו„הגוי" גבה־הקומה המדבר יהודית, אותו הגוי המשָׁרת, אשר שִׁמש אתמול את בעלי־הבתים בבית־המרחץ, בהגישו להם רותחים וצוננים, התהלך עתה באדרת הכבשים הקצרה שלו מבית לבית, הכנים מלא זרועותיו עצים מן ההצר, או מן הרפת — והסיק את התנורים.

כדי שתהא האש נאחזת יפה ומשתלהבת, בקע בסכין „הטרפה" שלו אחד מגזרי העץ לקִסמים דקים, חדדם וסדרם מעשה אהל

מסביב לעצים, ועד שבני הבית שתו את המין השבת ועסקו בהכנות שלפני התפלה, ישב הוא על ברכיו, כפוף משהו, לפני פי התנור ובדה את המסובים בדבורו.

— והאלמנה רחלין הנה מאנה להמתין עד יום השוק הקרוב ונפטרה הלילה לעולמה — התלוצץ, בהציתו בנפרור אחד את כל הקיסמים בבת אחת — וקבל את כוס הטה, אשר הושטה לו על ידי אחד מבני הבית.

לפנות ערב חדל השלג מרדת והשמים ממעל נתבהרו והיו תכולים ושלוים, כאשר לא היו זה שבועות וחדשים. לאור השמש השוקעת הבהיקו הפעמונים בבית־כנסת־הנוצרים בכל שפע נחשתם וצהלו בצלילים זכים, תכופים ומעודדים — ורבים מבני הכפרים הקרובים, בהגיע אליהם קול הצלצול הזה, לא נתאפקו, לבשו את אדרות הכבשים שלהם, ובעברם ברגליהם את הנהר הקפוא לרחבו, נזדרזו ובאו אל העירה עוד באותו ערב גופו.

מחמת ההתיעצות של ה„חברה קדישא" והמשא־ומתן בדבר ביתה ומטלטליה של הנפטרת רחלין, אשר שום יורש לא היה לה, נדחתה הלויה שלה לשעה מאוחרת בלילה.

רק קרוב לחצות נראתה התנועה הראשונה בתוך הרחוב. גזרו קרשים ונסרו אותם במשור קהה. הקברנים התהלכו אילך ואילך בפנסיהם, נכשלו ושקעו לרגעים בתוך השלג. הקרקע בבית־הקברות היה קפוא וקשה להפירה, ופעם בפעם צריך היה לחזור העירה, כדי לקחת מכשיר זה או משנהו. וכאשר שבו, לבסוף, המלוים לביתם, לא היה כדאי כבר לקרוא „קריאת שמע" שלפני השֵנה ולפשוט את הבגדים ולשכב.

הנשים, בחטטן בתוך התנור, מצאו שם עוד כמה גחלים בוערות מאתמול ושמו אותן בסירים, כדי לקחתן אתן החנותה.

בעוד זמן מה נראה גם עמוד־השחר בעלותו, ומן הדרך שמעבר לנהר נשמע קשקוש של מצלות וקול צהלת סוסים באור בוקר: הלכה והתקרבה עגלת־החורף הראשונה ליום השוק.

עֲגוּנָה

קרה זה על־פי־רוב ביום סתו. בחוץ יורד גשם צונן, דק ומכוער והודר אל פתחי החנויות האפלות, אל דִיר העצים הריק ואל מטמורת תפוחי האדמה אשר במרתף מתחת.

על יד ביתו של רופא העירה מרתתים האילנות הבודדים, קודרים ומקורחי־צמרת, פושטים פעם בפעם את ענפיהם ומתדפקים על תריסי החלונות, על חלקת השמשות הקרה. באמצע ככר השוק נִתלה הקילון על פני הבאר – כהה, ספוג מים ועזוב, והדלי מכוסה הירוקה אשר בקצהו מנַטף את טפותיו הכבדות אל השלוליות ומתנועע אילך ואילך, אילך ואילך. עצב.

אולם הנה נראה הֵלֶך על פני הדרך המובילה אל תחנת הרכבת, הוא ומקלו ותרמילו הקטן, התרמיל הנתון מתחת לבית שחיו. הדרך מקולקלת היא אמנם, שטופת בוץ ומרובת מכשולים, אבל אין דבר: לא נוסע יושב מרכבות, הזקוק לדרכים מתוקנות. הוא האיש, כי אם עובר־אורח עני, דרשן „מגיד מישרים", ההולך ברגליו ב צ ד י ־ ד ר כ י ם, ומתחת לבית שחיו רק תרמיל קטן בלבד.

בעברו על יד שורת החנויות, הוא מתעכב, מוציא בקושי את ארנקו וקונה לו מעט טַבַּק להרחה. את קופסת הקרן שלו ממלא החנוני בעין יפה, מַלֵא והגדיש, מַלֵא ולהוציא את הטבק באצבעותיו, ועד שהיהודי הזר ממשמש ומוציא מן הארנק את המטבעות, הריהו עומד ומחזיק לפניו את מקלו ושואל על הנשמע בתוך העיָרות הקרובות.

את הדרשה היהודה שלו ידרש המגיד עוד היום, בין „מנחה" ל„מעריב" ידרשנה. מלמד הדרדקי מוכה־השממון, המציץ אליו דרך

החלון, מלוה אותו במבטו עד חצר בית־הכנסת ומקדים לשלוח את תלמידיו הביתה עוד בטרם יערוב היום.

— „כמים קרים על נפש עיפה" — מהרהר הוא. בצעדו אחר כך, חֵוֵר ודל־נֵו, בתוך הבוץ הקלוש אשר בככר השוק.

בבית־התפלה המקומר, המוסק ביד זעומה, מתהוה השנוי מיד, עוד לפני תפלת המנחה:

תחת המנורה הקטנה, התלויה בצד מערב, למעלה משלחן לומדי ה„דף", מתקן עתה השמש מנורה אחרת, זו שממול ארון הקדש — נדבת הגביר חשוך־הבנים, יושב האחוזה הקרובה.

אל בית התפלה מתכנסים עתה לא רק המדקדקים להתפלל בצבור בלבד. באים בעלי־עגלה שזופי פנים וקשי יום, היושבים בבית מפני קלקול הדרכים, בא הנפח אשר מעבר לגשר והחיט עול־הימים, התופר בגדי נשים.

הדלת נפתחת ונסגרת, ושוב נפתחת. אלונטית הבד הגדולה מתנפנפת ועוברת מיד ליד, ונעימה אחרת, חדשה, נשמעת בקלות המים, מי הסתו העכורים, הזולפים פעם בפעם מתוך כיור־הנחשת.

תיכף אחר המנחה מניח השמש את טלית הקהל על גבי הבימה, מטפס ועולה על אחד העמודים — ומדליק את מנורת הברק.

החלונות הגדולים מקדירים כלם בבת אחת. נר הנשמה הבודד מתבטל ומפסיד את ערכו. בהיר, כמו מרוחץ, מתישר ה„שויתי" בכל מלא אותיותיו במרומי ה„תבה", ובתוך החלל מתחיל הומה וקולח הנגון — כבוש אמנם, לא בטוח ומשהו צרוד, אבל קרוב ונונע. הוי, כמה נוגע עד הלב.

בא דוד המלך, עליו השלום, ו„מתיצב" במסכת „ברכות". הוא וכנורו המתוק, הכנור הנפלא, המנגן מאליו, ו„עורה הנבל

וכנור אעירה שחר׳ — מתגבר הוא כארי, וקם לפנות בוקר ומשתפך בתפלתו, „תפלה לעני כי יעטף׳.

באים:

אהרן הכהן, התמים, רודף השלום, עם מטהו הפורח, מטה־השקדים, וירמיהו הכפוף, הכורע תחת סבל הצרות, זה אשר מעיו חמרמרו ועיניו כָלו בדמעות, והוא בקש יבקש לו מלון אורחים במדבר...

כנסת ישראל שרויה ביסורים, מוכה, סחופה ומעונה: „כל ראש לחלי וכל לבב דוי׳. בכל יום ויום מתחדשות ובאות הגזרות.

„על צוארנו נרדפנו, יגענו ולא הונח לנו׳. „פצו עלינו פיהם כל אויבינו׳ — מוציא היהודי הנלהב את מטפחתו, ומנגב את מצחו, את עיניו — ולפני עיני רוח הנאספים מתנשא ועובר: פרצופו של האורי‌ַדניק שמן־הסנטר ושטוף הרציחה, פקיד־הבקרת, המתעלל בשעת הבדיקות, בתוך החנויות, צהלת השכרון של הגויים ובעותי הפרעות בימי אידיהם, ימי השוק.

אבל — אין דבר:

לא לנצח יעזבנו אל — ישכהנו קדוש ישראל.

„אל תירא יעקב ואל תחת ישראל כי אתך אני׳ — משדל הנביא מענתות בקולו הלה, הבכיָני — והקדרות אשר מעבר להלונות כאלו מהוירה ואינה מבעיתה עוד כל כך.

הגלות היא מרה אמנם וקשה, אבל — א ר ע י ת, כסוכה בגנת ירק, „כמלונה במקשה׳. ומליצי־היושר אינם מחרישים:

מתוך מערת המכפלה עולה ובא אברהם אבינו, עומד ומרצה את דבריו הנמלצים, עומד ומגן על בניו ומתחנן. אחריו מופיע יצחק עם פ ח ד ו הגדול ויעקב בעל המכים הקטנים...

יש לנו, יש.

משה רבנו מתמרמר ומדבר רתת — „היתכן?׳ ודוד המלך אף הוא אינו מחשה. אם יש צורך בדבר, מופיעה גם רחל אמנו בעצמה.

עוטה אור ועטופת אבל — עוד מרחוק פורשת היא את ידיה הרחמניות, ידי האם שלה הזכות, הולכת הלוך ומרר בבכי, הלוך וקרוע את השמים בטענותיה, כל־כך — עד שהקדוש־ברוך־הוא בעצמו אינו מתאפק, פורש, כביכול, לקרן זוית ועומד ובוכה כילד קטן...

וכאן מתחיל עיקר הדבר, ההסברה וההארה: המשל.

משל לבת מלכה רכה וענוגה שנשאה למלך. והיה בעלה מהבבה חבה יתירה, עושה לה חֻפות וארגָנות נאות ונותן לה אבנים טובות ומרגליות, ולא זז ממנה עד שעשה לה מין גלימה של זהב, הנקראת בפי הנשים „רָטוֹנְדָה"... לימים כעס עליה המלך, עמד והפך עליה את החֻפות, נטל ממנה את עדיה ובגדיה והניחה ויצא למדינת הים.

והיו שכנותיה מתקבצות ובאות אצלה, נדות ומנענעות עליה בראשן, לאמר: אוי לה לעלובה זו — מה שעשה לה בעלה. והיא גופה יושבת שוממה וסתורת שער, קושרת מספד בלילות ובוכה על מה שהגיע לה, בוכה עד שנושרות ריסי עיניה — מנמך המגיד את קולו ונשען על העמוד, והקהל אשר למטה הולך והצטפף, הלוך והתקרב אל הבימה, ומסביב תהיה עצירת נשימה ודממה.

מרחוק, מעל גבי כתל המערב, מגיע קולו של השעון, המונה שם בזו אחר זו את דפיקותיו, ובתוך מנורת הברק רועדת לאט השלהבת המלאה ומזומזמת בחשאי את זמזום האור שלה השלו. הס.

למעלה, בתוך עזרת הנשים, שוררת כמעט חשכה. רק דרך האשנבים אשר בתוך ה„מזרח" חודרים שנים שלשה קוי אור ומשתטחים באלכסון על גבי הקירות, על תנור הרעפים ועל־קופסתו של רבי מאיר בעל הנס.

סמוך לאחד האשנבים האלה עומדת רק „שומעת" אחת ויחידה — הזקנה, בת השבעים, דינה, אשתו של ר' רפאל הדין, שבאה עם ערוב היום לקרוא „קדושה" ו„ברכו".

ראשה הקטן, הנתון בשבים של בד שחור, מוטה קצת הצדה ונשען אל הקיר, ושתי עיניה נטויות־מביטות י ש ר אל פיו של היהודי היקר, העומד שם על הבימה מתחת.

פסוקי המקרא ודברי החז״ל סתומים הם אמנם ואינם נוחים למוחה, כמו פרוסות הלחם היבש בבית בעלה — לפיה מחוסר השִנים. אבל אין בכך כלום: הגרב עם פקעת ההוטים הוא אִתה, כאן, בידיה, והרי היא עומדת בינתים וסורגת.

את צנורַת הברזל מחליפה היא פעם בפעם בלי ספירה ובדיקה, מבלי להביט אפילו אליה: יודעת היא את מעשה הסריגה ע ל פ ה, כמו את ה„קדושה וה„ברכו׳ שבאה לשמוע.

אולם הנה תקן המגיד את טליתו, גחן ונשען אל העמוד. הוא הגיע אל העיקר, אל המשל — וגרב הצמר נשמט ונופל מידה ביחד עם ההוטים והצנורות:

גורל העגונה השוממה נוקב ויורד עד הלב.

עניה, סוערה, לא נֻחמה, אוי לה ואוי להייה, אוי לה ואוי להייה — מנענעת היא את ראשה השב אילך ואילך, אילך ואילך. את חִכָּהּ מגָרה טעם מלוח־מר, מעין ב ב ו א ה של דמעות בת־המלכה העזובה, היושבת ובוכה בדמי הלילה, ושתי עיניה — כל הצער העולמי של האשה בישת־המזל וגזולת־המשפט מציץ עתה מתוכן.

והמגיד שוחה ועובר בינתים הלאה, הלאה.

אחרי המשל בא הנמשל עם הראיות וההוכחות מן הנביאים והכתובים:

„אי־זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה׳? — יאמר אלהים.

הן — „כאשה עזובה ועצובת־רוח קראך ה׳ ואשת נעורים כי תמאס׳. „ברגע קטן עזבתיך וברחמים גדולים אקבצך׳...

שוב אותו הנגון הענום, הרך והצרוד משהו, אבל עכשו יִרגש בו כבר שמץ של עיפות וכוָנה להתיר את הקשרים ולהתור ולהגיע אל החוף.

השעון הגדול אשר במרומי הכתל מצלצל שבע פעמים בקול צלול ומלא אזהרה:

הגיע זמן תפלת ערבית.

מי־שהוא מן הנאספים משתעל, אחריו מחרה מחזיק שני ושלישי. והיהודי אוסף את שולי טליתו, מצליף על הפסוקים בתוקף ועוז וגולש ויורד בבת אחת, כמו במדרונו של הר.

„ובא לציון גואל, במהרה בימינו" — מסלק הוא את עמודו הצדה ומסיר ומקפל את הטלית.

ה„קדיש דרבנן" נקרא בחפזון ובקול יבש, אחריו יבואו ה„ברכו", וקריאת־שמע, לחישת ה„שמונה עשרה" עם הפהוק העצבני שבסופה, והרקיקה החטופה שב„עלינו"—ועם פתיחת הדלת הראשונה מתפרצת הלחות מן החוץ ומטפחת שוב על הפנים עם כל הולי־החולין שבה.

השַמש, אחרי אשר סדר את העמודים והציג אותם שורות־שורות על יד הספסלים, שוהה עוד זמן־מה אצל ה„תבה", מוהט ומתקן את נר הנשמה ועומד ומכבה את המנורה.

החלל מקדיר פתאום, בבת־אחת, ועל גבי הכתלים משתטחים ורועדים הצללים.

למעלה, אל תוך עזרת הנשים, לא יחדור אלא קו אחד חִוֵר, הזע ומתנועע אילך ואילך בהתאם לתנועת שלהבתו של הנר, אשר לפני ה„תבה" מתחת. עם סגירת הדלת למטה מזדעזעים פה: שמשות החלונות, מנורת הנחושת שבאמצע התקרה והפרח היחיד, המדולדל, אשר על שביסה של אשת הדיָן.

היא, הזקנה, קפלה כבר ואספה אל הספסל את פקעת־החוטים ואת הגרב, אולם את מקומה על יד ה„חלונות" טרם עזבה. פעם־בפעם מושיטה היא את ראשה בעד האשנב, תרה ומחפשת בין היוצאים—וקפטן המוך שלה, וסנר הפסים וכל קמטי פניה אומרים הסום ואי־ספוק.

רק עם צאת המגיד בעצמו, הריהי זזה ומגששת ויורדת מעל המדרגות, ואולם אז, רק אז, נזכרת היא, שאת החוטים עם הגרב השאירה למעלה, על הספסל — סוף־כל־סוף שכחה והשאירה — והיא נאנחת וחוזרת ולוקחתם.

בביתה הצר, המואר באור רפה, מסתובבת היא עוד שעה ארכה על השטח הקטן שבין השלחן והכירים, משפשפת ושוטפת את כלי הבשול ומציגה אותם בשורה אחת על המדף, בהפכה את פיותיהם למטה.

לבסוף היא מחליפה את שביסה הקטן במטפחת לבנה, מציעה מתוך לחישת „קריאת־שמע" את משכבה ושוכבת. המטה הישנה חורקת מתחת לחרבות גופה.

עם כבוי המנורה מחשיך החלל לגמרי. הצנה החודרת מן הסדקים כאלו מתגברת. מערמת תפוחי האדמה עולה ריח של טחב, ריח לח, בלתי טוב, כזה הנודף בבקרי אלול על קברי האבות שמחוץ לעירה — והזקנה, בהפכה את פניה אל החלון, מביטה אל הלילה המציץ מן החוץ ונזכרת, היאך שהשוה אליו קודם המגיד את שחור הגלות.

רגעים אחדים שוכבת היא בלי זיע, בעינים סגורות, כמוכנה להרדם, אולם הנה עובר רעד את לבבה, את כל גופה, ואת חִכה מגרה שוב אותו הטעם המלוח־מר, כמו קודם לכן בבית־התפלה, וזה אשר צער אותה עם גמר הדרשה מתברר לה כהרף עין:

ה. „בת־מלכה".

ואז היא מתאוששת, מתהפכת לאט על משכבה ופונה אל הצד, אשר שם עומדת מטת בעלה.

— רפאל — פושטת היא יד כחושה אל האויר — הלא אתה ירדת לסוף דבריו, שם, בבית־התפלה: מה היה סופה של הלזו? של הענונה? הוא שב אליה, הבעל? שב?...

תשובה אינה באה. הוא, הזקן, איננו ישן, אבל עָנה לא יענה:

— כך דרכם מאז ומעולם — מנענעת היא, כביכול, בראשה לבת־המלכה הפלאית, ברמזה לה „עליהם", על הגברים, ושוב היא מתהפכת ומפנה פניה אל עבר הקיר, אל החלון.

בבית שורר קור וריח של פחם, ריח לח, בלתי טוב, כזה אשר יהיה בבקרי אלול על קברי האבות מחוץ לעירה, והלילה, המציץ דרך החלון מן החוץ, הוא שחור, הוי, כמה שחור.

בַּר־אַוָּן

לש. בן־ציון
במלאת לו חמשים שנה.

היה חורף. מתוך החביות הגדולות, אשר בפתחי החנויות, הציצו הדגים המלוחים ההולנדיים בהבעה של השיבות ובבטחון גמור, כי מהירם מעכשו לא יוזל — אדרבא.

ימי־השוק בעירה היו גדולים והומים ותכופים. מסחר הפשתן ושער־החזיר הלך והתפתח, הלך וגדל מיום ליום, ומתוך בית־הפוסטה הקטן יצא נושא־המכתבים מדי בוקר בבוקר בילקוט של עור כבד מתחת לבית שחיו, הלך ונלש בזריזות על פני חלקת הקרח, הלך ומסר את המכתבים הסגורים, האמריקניים, לבעליהם, ושתי שורות כפתרי הנחושת, אשר על חזהו, התנוצצו כלפי השמש ביחד עם עיניו והבטיחו:

מהר יהיה עוד.

בשורה אחת ארֻכה, או שתים־שלש בחבורה, החליקו ענלות־החורף על פני השבילים המהורים אשר מחוץ לעירה. בתוך ככר השוק צהלו הסוסים הליפות, נחרו וקשקשו בזוגותיהם, וביחד עם עשן ה„מחורקה" ואדי הזבל הטָרי התנשא באויר מסביב גם ריח שבלת־השועל וטחב מטמורות של כפר.

— בשלש קופיקות דרוזדושי! (שמרים) — התפרץ פעם בפעם איזה אכר לתוך חנותנו, ועמד ונקש את רגליו זו בזו כדי לחממן; ועד שאמי הרבנית טרחה על יד המאזנים ושקלה את התיכת השמרים, התלהטו שיורי הפחם בסיר־גחליה המגולה, התיזו ניצוצות ברעש וצהלו כנגד הרוח:

יש „פדיון", יש.

עם ערוב היום התגבר הקור בבת־אחת והקפיא את הקלוחים הדקים שבשפולי החלונות, את מי־השתיה אשר בגִנית וההבל היוצא מתוך הפה.

מסמרי הברזל, אשר בדלתות החנות, העלו שכבה דקה של כפור, הלבינו וצרבו את הידים בשעת הסגירה. לא נוחה, לא נוחה כלל, היתה גם הדרך הקצרה אל הבית, בשעה שצרור המפתחות העיק בכבדו על כיסי הבגד ומשך למטה, למטה, ואָפרו הצונן של סיר־הגחלים התנשא ונאחז בריסי העינים, בשולי המטפחת הנתונים על הפה. אולם מה טוב היה, לעומת זה, אחר כך בבית, בבית המואר באור רפה אמנם, אבל המוסק, החם, עם הקטֹר הדק, המשכר משהו, העולה מפי תנורו, ועם ריח הגריסין המתובלים בשומן, ההומים הרש על מצע הגחלים.

אהרי ארוחת־הערב כָּבדו האברים מיד, נתרשלו ונמלאו לֵאות. ברכת־המזון נאמרה בשפה רפה ובסרוגין. בזה אחר זה יצאו הסילי הבית ממחבואיהם, טפסו ועלו על גבי המפה, מתחלה מתוך הִסוס ופקפוק, ואחרי כך בבטחון וההלטה, כי אין חשש: אפשר לעלות. בפעם האחרונה הבהבו לפני העינים זגוגיות החלונות עם ציצי הכפור שלהן הקלושים, ההולכים ונמסים בפני חומו של התנור, ועם כבוי המנורה הקטנה, ההשיך החלל מסביב ובתוך הבית השתרר הלילה—דומם, שחור וארוך, ארוך עד לאין קץ וגבול.

מה נלמוד נראה אז השומר הזקן, המתהלך שם בחוץ בפרוָתו הכבדה, הלוך והקֵשׁ את בתי הרחוב, הלוך ודפוק את דפיקותיו העמומות, הבודדות. יש אשר הוא מתעכב רגע מהלוכו, נשען על יד איזה גדר או קיר — ומשתתק, ואז ישמע מתוך הדממה קולו של השמש הלוש־ההזה, הנוגה חרש בחשכת בית־התפלה ומתאבק שם עם שעולו.

לאט־לאט הולך ההום השופע מן התנור ומתמעט, הולך ופושר, והצנה, הנושבת מסדקי הכתלים, מתגברת. כבחצות הלילה

נמלכת המשרתת הזקנה ומעבירה את כלי־משכבה מירכתי הכירה למטה אל משטה ותגור ממעל. וכאשר היא „מסתדרת" לבסוף, ומשתתקת, יוצאים העכברים מתוך חוריהם, צובאים בהמון על פתח הלול ועושים שמות במעט האוכל של התרנגלת.

אולם הנה נשמעה חריקת הקילון על פני הבאר. בתוך החצר הקרובה נאנח האופה תחת משא זוג דליו ומכנים מים ללישת עסתו. בעוד זמן־מה מגיע גם קול דברים מן הסמטה הסמוכה, ועל פני ארון הספרים של אבא זע כתם בודד של אור ורועד־חולף על גבי הש״ס, על כריכות ה„פוסקים" וספרי־המחקר:

הקצבים יורדים אל בית־המטבחים ופנס־הנפט בידיהם. הולכת ומתקרבת השעה השלישית — ואמא, בהתהפכה על מטתה, מתקנת מתוך נשוש את השמיכה ומפליטה אל החלל את פהוקה הראשון, פהוק ממושך, עצבני, הבא כהקדמה ופתיחה לשיחת־לילה.

— הריני אומרת — פונה היא אל הצד, אשר שם עומדת מטתו של אבא — ימי־שוק מרובי־אוכלסין כאלה, ואַוז בל יראה — „אף לרפואה".

— יהיו, יהיו גם אַוזים — נענה ואומר אבא — ואם לא אַוזים והיו — ב ר ו ז י ם.

אבא היקר וטוב־הלבב. תמיד נמצאה אצלו המלה הרצויה, ההוגנת, כזאת אשר תטיל איזה זיק נחומים בלילה זה הארוך.

השאיפה לרכישת אַוז באה לה לאמי עוד באותו שבוע, שבו החליטו, כי אני אצא אל עיר הפלך ל„התלמד".

היא עמדה פעם, בערב, לשה את קומץ הגבינה, שהצליחה להשיג אצל החלבן, ועמלה לגבן איזו עוגות, מעט צידה לדרך בשבילי, וכאן, בהתבוססה לאור המנורה, מיצרה ודואבת על עוגות הגבינה, היוצאות מעוטות־דמות ועלובות, כל כך עלובות, מתחת ידיה — נולד בקרבה הרעיון על דבר אוז.

– כי מלבד הבשר הצלוי, שהוא יכול לשמש צידה לדרך – גלתה למחרת את הרהורי לבה לפני המשרתת – הנה מה טוב הוא, כש„תינוק", המסתגף בעיר נכריה, יכול למרוח לו מעט שומן־אוזים על פתו, באחרו לשבת על למודיו בלילה.

ובאחד מימי השוק הקרובים נמלאה אמנם משאלת לבה זו – ולחצאין, כנבואתו של אבא.

בתוך כלובה של אחת האכרות, אשר נתעתה הנה מכפר רחוק, נגלה פעם, מבין המון תרנגלות, בר־אוז צעיר וקצר־צואר, אשר נוצותיו זַכּו כְּלָן מני שלג.

המשא־ומתן היה קצר ונמרץ. לשהות ולעמוד על המקח לא היה כדאי.

כעבור רגעים אחדים צעד בן־הכפר הלזה מעדנות בתוך חצרנו, לשמחת לבה של אמי וכל שכנינו אשר מסביב.

זה היה עוף עצל, כבד־תנועה ונבער, עד כמה שיכול להיות נבער בר־אוז עול־ימים, אשר אך זה יצא מתוך לולי הכפר. אולם תחת זה – מה יפו פעמיו על הקרח, בלכתו הלוך והתנועע, הלוך והרכן את ראשו הצדה, ונוצותיו מחפירות את השלג בלבנוניתן.

כעבור ימים מספר גלתה בו אמי עוד מעלות, שהן שקולות אולי כנגד כל מיני חכמה ודעת, היינו:

תאבון בלתי רגיל לאכילה וכשרון גדול להשתַּמן.

– לוּ נדחתה הנסיעה לזמן־מה, כי אז לא היה נופל במדת שומנו מאוז מפוטם ממש – חלמה אמא בבוקר, בבוקר, בפוררה בשבילו את תפוחי האדמה המבושלים בקלפתם – ושפכה עליהם מעט קמח, כדי שיערבו לחכו.

אולם נסיעתי לעיר הפלך לא נדחתה, כפי שחלמה אמי. מדודתי המורה, יושבת העיר ההיא, נתקבלה ידיעה, כי ביום המיועד

תבוא ותהכה לי בתחנת־הרכבת, ואמי, אחרי אשר הכניסה את מעט השמרים הביתה, כדי שלא תאחזם הצנה, סגרה את שני הצאי דלתות החנות ותלתה עליהם את המנעול הגדול, כמו בערבי שבתות עם חשכה.

מלבד ארבעת הריצי־החלב, שהונחו בשורה על יד ארגז הדרך, נמצאה כאן גם צנצנת של רִבָּה, אשר שִׁנתה והחליפה את צבעיה בהתאם לתנועת השלהבת, שהציצה אליה מן הכירה.

שני הכרים, המהודקים הדק־היטב ברצועת־עור, היו מונחים אף הם כאן, באמצע ההדר, ומתוך הלול הפתוח יצאה פעם בפעם התרנגלת הזקנה, הסתובבה סחור סחור על יד הא־גז, ובצבטה בזריזות של גנב מקלפת הגבינה המצומקת, נחפזה וחרדה — חזרה אל תוך לולה, אולם נזוף לא נזף בה איש.

גם אמי גם המשרתת היו עסוקות בתוך ההצר, בהכינן את כל הדרוש לשחיטת בר־האוז.

כדי שתהיינה הנוצות נמרטות ויוצאות בנקל, טוב היה להשקות את העוף מים רק רגעי מספר בטרם שיוציאוהו לשחיטה, והאשה המשרתת, בהכינה בידה את החבל, שבו צריך היה לקשור את רגליו, העמידה לפניו מעט מים בכלי חרס שבור ועמדה והסתכלה איך שהוא ממלא פעם בפעם את פיו, מפשיל לאט את ראשו אחורנית — ובולע...

בזה אחר זה נתקבצו ונכנסו אל ההצר השכנים:

מוכר־הספרים הנבון וטוב הלבב עם משקפיו המופשלים על מצחו, מלמד הדרדקי ,מחשב הקציך עם עיניו המזהירות, הצופות אל המרחק ועם הכאב־הדיסעה בין קמטי פניו, כאב הצפיה לביאת הגואל. ולבסוף — השוחט בעצמו, גבה קומה, ועוף־מצח, עם תיק מרופט פלוסין מתחת לבית שחיו.

באלפי שבירירי קרנים הבהיק החלף נגד השמש ושופשף אחת ושתים במטפחת. האשה הזקנה שפכה מעט אפר על השלג, דחפה והרחיקה את הכלי עם המים — ונתנה אל הארץ.

וכאן קרה דבר אשר הפתיע בזרותו את כל הגאספים — מן השוחט חריף־המבט העומד על סכינו ועד התינוקות, תלמידי שכננו המלמד, אשר מאחורי דיר העצים והגדר:

בר־האווז הפתי וקשה־התפיסה הלזה, אשר כל כך שוה־נפש נראה אל הנעשה מסביבו, נשמט פתאם מידה של הזקנה ועלה על הגדר, קפץ קפיצה אחת והגיע לגג, ובפרשו לפתע זוג כנפים, אשר כאלו צמחו ונגלו אצלו רק זה עתה, התנשא ופרח־עף אל מרומי עלית בית־התפלה, אל הגגים פרוצי הגדרות שמאחוריו, אל השדות המשלגים, צחורי העין — הרחק, הרחק מחוץ לתחום העירה.

דממת התמהון נמשכה לא הרבה. אחרי האשה המשרתת התפרצו החוצה גם אמא, גם השכנים שנמצאו על ידה, מתוך פתחי ה„חדרים" נבהלו תלמידי כל הכתות ופשטו אל מבואי הגנים, אל סמטת ה„הקדש" ובית־המטבחים.

לבסוף נעלמו גם הבנינים האחרונים מן העין. מפוחם וקר הבהב בית־המרחץ הישן על עזובת בארו, ומסביב השתרע המרחב — לבן, צונן ומזהיר עד כדי לסמא את העינים.

כמה מרופשת נראתה הסמטה, שהובילה אחר כך בחזרה אל חצר בית־הכנסת — לביתנו. את הקדרה עם שיורי תפוחי־האדמה דחפה אמי ברגלה והפכה אותה עם הפה למטה...

עוד פעם הוסקה בבית הכירה, ואותה תרנגלת נופה, אשר חטפה־גנבה כל היום מעונות הגבינה, כל כך חרדה־שמחה על

הצלחתה — נכפתה עכשו, מוכת־סנורים, בחבל הרק שבידי המשרתת, ונשלחה בחפזון לבית השוחט.

את חלקי גופה התכה אמי וסדרה אותם על טבלת־המליחה בעצם ידה.

היא נִקתה ובערה בער־היטב כל סימן של נוצה, ותקנה אותה עם כל התבלין הדרושים לבשול. אולם כאשר יתחה אחר כך על הכירים הקדרה, ומתוך הקצף הציצו פתאם אליה הכרעים — כרעי תרנגלת זקנה, כעורה וחדת־גרם — סהרה והפנתה את ראשה הצדה, ועל פניה רעדה העויה משונה, מעין זו של הבלגה על כאב שאין לשאתו...

אותה ההעויה המשונה לא נסתלקה מעל פניה גם למחרת, כאשר יצאה ללוות אותי אל העגלה, אשר המתינה על מבוא החצר.

— אל תשכחי להשניח על צנצנת הרבה — הזהירה אותי, בנשקה לי נשיקה הסופה, ומבטה הבדור מכֻון היה כבר לצד אחר, אל המרחק, כמו זה של שכננו „מחשב־הקציך“.

העגלה זזה מתוך קשקוש מצִלות.

בזה אחר זה חלפו: בית כורך הספרים עם שלטו הרוסק, התלוי בנס, בית־התפלה הישן, הנשען על משעניתיו, שכננו המלמד, המציין הרך חלונו — הֲיָה, דלִ־יָ, באזנים נטויות אל המרחק, כחותר לקלוט איזה צליל רחוק, צליל נשגב של כבלי המשית.

הבהב ועבר בית־המטבחים עם הכלבים הגוברים באשפתו. בית־המרחץ והקילון מחוסר הדלי שעל בארה. ומסביב השתרע המרחב — לבן, צונן ומזהיר, מזהיר עד כדי לסמא את העינים.

מה דלה נראיתי בעיני עצמי בבית־הנתיבות המקומר, הכרכי, בעמדי בשורה אחת עם דודתי גוזזת־השֵׂעָר, זו אשר מבעד למשקפיה הרציניים, אפורי הזכוכית, השקיפה על העולם בהשקפה אחרת, זרה וחדשה בשבילי לגמרי.

אחר, חדש וזר, נראה לי כאן גם השלג, אשר נצבר בכל יום במטאטא אל צדי הסמטאות, ושהיה כהה, מחוסר ברק ונובל, כאלו נשקף גם הוא בכל מקום מבעד למשקפים אפורי זכוכית.

בבת אחת הָכנסתי לסביבה אחרת, סביבה, שנראתה מתחלתה המה, משברת משהו, כאותו הקֶשר הדק בבית אמא, בערבי החורף, ושהשאירה גם היא אחר כך, אחרי ההתפכחות, סביב ראש בלתי נקים — ונועל נפש.

על שלחנות האוכל במרתפים מפסו ועלו בערבים הסילי־הבית עוד בטרם שהוגש התבשיל. בשעה מאוחרת בלילה הוזמנו, על פי סימנים ידועים, באיזו דירה נדחת, „חשאית", חולקה „ספרות" אסורה, והעינים הלאות מנדודים התכוצו בשעת הקריאה, נסגרו ונפקחו חליפות, כאלו הוטלה בהן אבקת אפר מתוך סיר של גחלים לא נראה.

— אנחנו צריכים לנער כ ל י ל מעל רגלינו את אבק המסרת והעבר — צעקו אברכים מעוטי דם בתוך החדרים הסגורים ומסוגרים, ומסביב היתה דממה ועצירת נשימה, כמו בשעת דרשתו של המגיד־הדרשן, בתוך העירה לפנים. וגם כאן באו, כרגיל, ההוכחות מן הכתובים הראשונים והאחרונים. אולם מה עלובות נראו הספירות היבשות של „מוריהם ורבותיהם" קצרי המעוף לגבי דבריהם של האריות־הנביאים, שבהם הסתייע המגיד־הדרשן לפנים.

והשנים נמשכו, בינתים, תפֵלות, מחוסרות צבע, וארְכּוּת, ארְכּוּת.

גם כאן, בעיר הנכריה, נזדמנו לפעמים שכנים הוֹרים, מוזרים, דלי־נו, עם כאב־צפיה לגאולה על פניהם, אולם תחת צליל הכבלים הנשנב, שאותו דִמה לשמוע המלמד „מחשב־הקצין" לפנים, צרם עכשו את האזן קשקוש השלשלאות המחלדות, והכבדות — הוי, כבדות מנשוא.

כציצי הכפור על החלונות, אשר נמסו בפני אור הכירה בבית אמא, בעירה, לפנים, כך תמו־נמסו החלומות בפני אור המציאות הפושרת והיו לאפס, לאפס.

כל תוחלת חדשה שבאה, טִפְּחה ברוך — ונכזבה, העלתה על הלב את זכר ב ר ־ ה א ו ז, זה שכה טוב היה ומבטיח בתחלתו, ושכזב, כל כך כזב באחריתו.

במשך הזמן באה אלי גם הידיעה על מות אבי בעיר־המולדת הקטנה.

על כסא־הרבנות שבקהלה בא לשבת איש אחר, איש אשר, תחת הניצוץ האלהי האמתי, הבהבה בעיניו בבואת אש המקטרת, שלא זזה מתוך פיו יומם ולילה — ומצבה של אמי התמוטט וירד פלאים בבת־אחת.

— אל תקראי לי אמא, קראי לי מרא, כי הַמר שדי לי מאד — בכתה האם, בלשונה של נ ע מ י, במכתב הכתוב ביד שכננו המלמד — את מקומי בבית־התפלה לקחו ממני, ועתה הנה מוציאים מידי גם את מעט השמרים — ובעצם ימי השוק.

לפי עזובת פניה, שנגלו אלי מן הפתח, בהתעכב עגלת־החורף על יד ביתנו, בשובי, ראיתי כי אמנם המר לה שדי מאד.

כפופה ונמשכת למטה, כמו תחת משא צרור המפתחות לפנים, התהלכה אחר־כך בתוך הבית, בערכה על השלחן את הארוחה, ובהציצה

פעם־בפעם אל המקום, אשר שם הקדיר כה מיותם כסאו של אבא.

מקור הדמעות היה סתום.

זה יִפָּתח אחר־כך, בלילה' — חשבתי, בראותי איך שהיא טורחת ומוציאה כר מכריה בשבילי, כי אלה של אבא היו נתונים בעבוט.

הוסר, לבסוף, השבים מעל ראשה, ביחד עם הכפור שעל החלונות הבהבה שיבת שערותיה באויר, ועם כבוי המנורה הקטנה החשיך ההלל מסביב ובבית השתרר הלילה — דומם, שחור וארוך, ארוך עד לאין קץ וגבול.

הנה נשמע קול צעדיו של השומר, ההולך הלוך והקף את בתי הרחוב, הלוך ודפוק את דפיקותיו הבודדות, העמומות; בעמדו פעם בפעם על יד אחד הבתים לנוח — והגיע מתוך הדממה קול גניחותיו של השמש, המתאבק עם שעולו בחשכת בית־התפלה.

לאט־לאט הולך החום הבא מן התנור ומתמעט, הולך ופושר. לעומת זה מתגברת הצנה, הנושבת מסדקי החלונות, משפולי הקירות, ממטת הברזל שבפנה הקרובה, מטתו של אבא הריקה, הערומה.

— אבא, אבא — בכה לבי בקרבי, בתפסי רק עכשו את כל חריפות יתמותי ובדעתי, כי אין עוד מי אשר ימצא את המלה הרצויה, ההוגנת, כזאת אשר תטיל איזה זיק של נחומים לתוך הלילה זה הארוך.

אולם הנה נשמעה חריקת הקילון מרחוק: יצוא יצא האופה עם זוג הדליים לשאוב מים מן הבאר. בעוד זמן מה מגיע גם קול דברים מן הסמטה הסמוכה, ועל פני ארון הספרים רועד־חולף כתם של אור — ומסתלק:

הקצבים יורדים לבית־המטבחים ופנס הנפט בידיהם. הולכת ומתקרבת השעה השלישית, ואמא, בהתהפכה על משכבה, מפליטה אל החלל את פהוקה הראשון, פהוק עצבני, ממושך, אבל עם נעימה הדשה, מרוסקת, בסופו, כאלו נפגם — ונעשה בו סדק.

— הריני אומרת: הזמן עובר, עובר — פנתה אל הצד ששם נמצא משכבי, ונענעה בתוך החשכה את ידה, כדי להראות איך שהזמן עובר — הזוכרת את את בר־האוז שנעלם לפני שנים, לפני לכתך לנוד במרחקים ?

— והוא הן לא שב... עד היום הזה לא שב — גמרה בקול נופל, נעלבת משתיקתי — וחזרה והתהפכה על צדה השני.

בעוד זמן־מה נשתתק גם קול הדבור שהגיע מן הסמטה, ושוב נמשך הלילה מסביב, דומם, שחור וארוך־ארוך, לא לחנם השוה אליו המגיד־הדרשן לפנים את אורך הגלות.

